

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ЗВІТ
(проміжний)

про виконання науково-дослідної роботи за темою:
**«РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ПІД ВПЛИВОМ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ»**

(номер державної реєстрації 0107U0123112)

Керівник роботи: професор,
доктор економічних наук
Спіфанов Анатолій Олександрович



СУМИ – 2012

ВИКОНАВЦІ

Професор, д.е.н.

А.О.Єпіфанов

Доцент, к.е.н.

С.В.Башлай

Доцент, к.е.н.

Т. Г. Савченко

Доцент, к.е.н.

Ж. М. Довгань

Асистент

М. Г. Олещук

Аспірант

Я. О. Гусєв

Аспірант

В. В. Онищенко

Аспірант

А.В. Буряк

Аспірант

Д. А. Говорун

Аспірант

О. Б. Афанасьєва

Аспірант

К. В. Багмет

Аспірант

О. М Пахненко

Аспірант

О. В. Котляревський



Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник роботи – А.О. Єпіфанов, ректор Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України», професор, доктор економічних наук

Відповідальний виконавець – С.В.Башлай, доцент кафедри банківської справи ДВНЗ «УАБС НБУ», кандидат економічних наук.

Виконавці:

Довгань Ж. М., докторант кафедри банківської справи ДВНЗ «УАБС НБУ», кандидат економічних наук (розділ 1.1)

Гусєв Я.О., аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «УАБС НБУ» (розділ 1.2)

Онищенко В.В., здобувач кафедри банківської справи ДВНЗ «УАБС НБУ» (розділ 1.3)

Савченко Т.Г., доцент кафедри банківської справи ДВНЗ «УАБС НБУ», кандидат економічних наук (розділ 1.4)

Буряк А.В., аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «УАБС НБУ», (розділ 2.1)

Говорун Д.А., аспірант кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «УАБС НБУ», (розділ 2.2)

Афанасьєва О.Б., аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «УАБС НБУ», (розділ 2.3)

Багмет К.В., аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «УАБС НБУ», (розділ 3.1)

Пахненко О.М., аспірант кафедри економічної кібернетики ДВНЗ «УАБС НБУ», (розділ 3.1)

Котляревський О.В., аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «УАБС НБУ», (розділ 3.2)

Олещук М.Г., асистент кафедри банківської справи ДВНЗ «УАБС НБУ», (розділ 3.3)

РЕФЕРАТ

Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу [Текст] : звіт про НДР / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»; керівн. А.О. Єпіфанов; викон. Башлай С.В., Савченко Т.Г. [та ін.]. – Суми, 2012. – 190 с.

Звіт про науково-дослідну роботу містить: 3 розділи, 190 сторінок, 20 таблиць, 24 рисунки, перелік посилань із 94 джерел, 17 додатків.

Об'єкт дослідження – механізм функціонування банківської системи України.

Мета роботи – визначення форм, способів і наслідків входження іноземного капіталу в банківську систему України та дослідження напрямків впливу банків з іноземним капіталом на розвиток економіки країни.

У роботі виокремлено три напрями дослідження рівня впливу та значення застосування іноземних технологій здійснення діяльності на банківську систему України, розкрито зміст методик, наведено алгоритми визначення ефективності функціонування суб'єктів як банківського, так і фінансового ринку, в цілому.

Даний проміжний звіт про наукове дослідження включає розкриття наступних складових загального змісту науково-дослідної роботи:

- вплив іноземного капіталу на забезпечення фінансової стійкості та рівноважних станів економіки України;
- визначення факторів та розробка методичних підходів до ефективного управління в умовах інтернаціоналізації банківського бізнесу;
- підвищення ефективності маркетингової складової діяльності банків України під впливом іноземного капіталу.

Ключові слова: БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ, ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ, ЕФЕКТИВНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ, МАРКЕТИНГ, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ ПРОДУКТІВ.

ЗМІСТ

ВСТУП	6	
РОЗДІЛ 1	ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА РІВНОВАЖНИХ СТАНІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ.....	9
1.1	Формалізація напрямків впливу іноземного капіталу на фінансову стійкість банківської системи України	9
1.2	Обґрунтування оптимальної частки іноземного капіталу в банківській системі України в контексті забезпечення її фінансової стійкості	25
1.3	Вибір ефективної моделі функціонування державних банків в різних країнах світу в контексті їх впливу на розвиток національних економік	42
1.4	Методичні підходи до комплексної оцінки рівноваги платіжного балансу країни	59
РОЗДІЛ 2	ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ ТА РОЗРОБКА МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ.....	75
2.1	Науково-методичні засади оцінки ефективності бізнесу банків України з іноземним капіталом	75
2.2	Розвиток управління діяльністю українських банків на основі застосування принципів корпоративного управління	89
2.3	Вибір інструментів антикризового управління на різних етапах банківських криз	102
РОЗДІЛ 3	ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ СКЛАДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ.....	112
3.1	Роль банків з іноземним капіталом у розвитку іпотечного кредитування в Україні	112
3.2	Розвиток механізмів ціноутворення банківських продуктів з урахуванням іноземного досвіду	123
3.3	Оцінка конкурентоспроможності депозитних банківських послуг для фізичних осіб	137
ВИСНОВКИ	158	
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	161	
ДОДАТКИ	170	

ВСТУП

Однією із рушійних сил міжнародної економічної інтеграції є інтернаціоналізації міжнародних фінансових ринків та інститутів. Банківські установи України, перебуваючи завжди в центрі фінансового ринку країни, відіграють надважливу роль у визначенні напрямків, а також швидкості економічних інтеграційних процесів. Для країни, що приймає, іноземний капітал стає додатковим джерелом розвитку, який несе нові знання, технології, методи організації та управління бізнес-процесами.

Присутність в економіці будь-якої країни значних обсягів іноземного капіталу є ознакою макроекономічної стабільності високого рівня довіри інвесторів до законодавчої і виконавчої влади. Перш за все, це стосується не короткотермінових та спекулятивних інвестицій, а довгострокових й переважно прямих інвестицій. При цьому слід зазначити, що зменшення порівняно з минулими періодами або уповільнення темпів зростання іноземних інвестицій є прямою ознакою нестабільності та недовіри до країни.

Досвід показує, що будь-яка країна не може досягти економічної стабільності в умовах ізоляції від світової економічної системи. Саме взаємопроникнення окремих національних економік через механізм іноземних інвестицій, створення спільних транснаціональних корпорацій і є основою глобалізації світової економіки.

Для України цей процес означає, що потоки іноземного капіталу на вітчизняному фінансовому ринку можуть мати неоднозначний вплив на внутрішній фінансовий ринок. Саме тому науковці, банкіри, політики приділяють значну увагу проблемам фінансової глобалізації у пошуках нових шляхів організації фінансової системи України.

Сучасні процеси глобалізації та участь в них України призвели до лібералізації руху іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему. Вступ України до СОТ та поява можливості банків-нерезидентів відкривати свої філії

на її території стали ще однією причиною для проникнення іноземних інвестицій у вітчизняний банківський сектор.

Водночас, головною загрозою надмірного обсягу іноземного банківського капіталу в Україні є ризик захоплення стратегічно важливих позицій на ринку та отримання «монопольної влади» на здійснення банківської діяльності. Це несе негатив для розвитку вітчизняного банківництва та можливе витіснення українських банківських структур з сегментів ринку або ж вихід останніх, взагалі.

До того ж, зростання присутності іноземного капіталу в банківській системі України довгий час супроводжувалося посиленням ризиків і структурних дисбалансів, серед яких: зниження процентних ставок, здешевлення банківських послуг, посилення доларизації вітчизняної економіки, погіршення стану рахунку поточних операцій платіжного балансу. Нарощування капіталізації банків України за рахунок зовнішніх джерел призвело до значного профіциту фінансового рахунку платіжного балансу країни. Це, значною мірою збільшило залежність економіки країни від волатильності потоків капіталу та девальваційного тиску на курс гривні.

Отже, політика регулювання частки іноземного капіталу в банківській системі України має враховувати одночасно переваги та недоліки присутності банків з іноземним капіталом у банківському секторі. Тому, не зважаючи на зобов'язання України перед СОТ бути відкритою для іноземних інвестицій, політика державних органів в сфері банківського регулювання та контролю має бути направлена не лише на створення умов для збільшення присутності іноземного банківського капіталу, а й на визначення його мінімальних та максимальних меж, в яких присутність іноземного капіталу в банківській системі України матиме позитивний вплив на банківську діяльність та не створюватиме перешкод для формування здорової конкуренції на українському ринку банківських послуг.

Сучасні тенденції посткризового розвитку банківського бізнесу в Україні, зокрема вихід з ринку окремих іноземних інвесторів, загальне падіння його

рентабельності, зміна пріоритетів споживачів банківських послуг у бік підвищення запитів до транспарентності та надійності банків обумовлюють загострення проблеми забезпечення ефективності банківської діяльності. При цьому як об'єкт управління виступає вже не просто банк та його операції, а банківський бізнес в цілому, що висуває додаткові вимоги до врахування довгострокового часового горизонту та інтересів основних стейкхолдерів при прийнятті управлінських рішень.

Крім того, в умовах загострення конкуренції між банками за доступ до ресурсів та імплементації принципів корпоративного управління в практику вітчизняного банківництва особливої актуальності набуває необхідність розвитку науково-методичного забезпечення управління ефективністю банківського бізнесу.

Нині досить актуальним є питання можливості використання досвіду іноземних банків щодо формування передумов забезпечення конкурентоспроможності їхніх продуктів, застосування належних методик оцінки рівня конкуренції та ефективності діяльності, активного впровадження маркетингових інструментів управління банківською діяльністю.

В даній частині загального наукового звіту «Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу» сформовано результати власних авторських досліджень за трьома основними напрямками: вплив іноземного капіталу на забезпечення фінансової стійкості та рівноважних станів економіки України в умовах модернізації інституційного складу фінансово-кредитного ринку країни; визначення факторів та розробка методичних підходів до ефективного управління в умовах інтернаціоналізації банківського бізнесу з метою оцінки та регулювання конкуренції в банківській сфері України в контексті антикризового управління; підвищення ефективності маркетингової складової діяльності банків України з урахуванням технологій іноземних фінансово-кредитних установ та адаптованих управлінських інновацій.

РОЗДІЛ 1

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА РІВНОВАЖНИХ СТАНІВ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

1.1 Формалізація напрямків впливу іноземного капіталу на фінансову стійкість банківської системи України

Важливим фактором впливу на стійкість банківської системи є участь іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. Протягом останніх двох десятиріч у результаті фінансової лібералізації та усунення бар'єрів міжнародні банки та банківські групи проявляли високу активність на ринках країн з перехідною економікою. У Центральній та Східній Європі іноземні банки контролюють більше половини банківського капіталу, а в таких країнах, як Естонія, Болгарія, Чехія, Словаччина під контролем іноземних банків знаходиться 60-80 % ринку банківських послуг [92].

Присутність в економіці будь-якої країни значних обсягів іноземного капіталу є ознакою макроекономічної стабільності, високого рівня довіри інвесторів до законодавчої і виконавчої влади. Перш за все, це стосується не короткотермінових та спекулятивних інвестицій, а довгострокових й переважно прямих інвестицій. При цьому слід зазначити, що зменшення порівняно з минулими періодами або уповільнення темпів зростання іноземних інвестицій є прямою ознакою нестабільності та недовіри до країни.

Досвід показує, що будь-яка країна не може досягти економічної стабільності в умовах ізоляції від світової економічної системи. Саме взаємопроникнення окремих національних економік через механізм іноземних інвестицій, створення спільних транснаціональних корпорацій і є основою глобалізації світової економіки.

Передумови іноземного інвестування описуються в різноманітних теоріях. Так, модель формування інвестиційного портфеля Г. Марковіца дозволяє знайти оптимальне рішення щодо інвестицій на основі оцінки

співвідношення очікуваної прибутковості та стандартного відхилення можливих інвестиційних проектів в інвестиційному портфелі [83].

З іншого боку, за підходом Д. Тобіна, бізнес намагається одержати найбільш можливий прибуток у поточному році, інвестуючи позиковий фінансовий капітал до тієї межі, поки прибуток від кожної нової інвестиції буде більшим, ніж вартість позичених для інвестування коштів [91]. Якщо метою бізнесу вважати максимізацію консолідованої чистої теперішньої вартості грошових потоків, то такий погляд виключає суперечність між підходами Д. Кейнса та Д. Тобіна: узагальнюючою підставою інвестиції, зокрема за межами країни перебування, є намагання одержати найбільш можливі значення чистої теперішньої вартості потоку платежів від здійснюваних інвестиційних проектів, що забезпечить одержання найбільш можливого прибутку в поточному та наступних роках.

Географічна експансія та консолідація банків вийшли далеко за межі окремих країн і охопили весь світ. Банки стають потужними фінансовими конгломератами, які є новим типом трансформованих, сфокусованих і регенерованих універсальних банків.

Одним з найбільш важливих факторів, що забезпечує здатність банківської системи протистояти негативним економічним та фінансовим шокам є її забезпеченість капіталом. У світовій та вітчизняній практиці для вимірювання достатності капіталу банків використовуються показники адекватності регулятивного капіталу та адекватності основного капіталу (в українській практиці це нормативи Н2 та Н3 відповідно).

Показник адекватності регулятивного капіталу згідно з міжнародними стандартами розраховується як відношення регулятивного капіталу банку до його активів зважених на ризики. У таблиці А.1 наведено значення даного показника для країн Європи протягом 2006-2011 рр.

Загалом, варто відзначити, що порівняно з Україною, де для даного показника встановлено мінімальне нормативне значення в 15 % [45], у країнах

Європи спостерігається переважно нижчий рівень забезпеченості банків регулятивним капіталом.

Як свідчать дані таблиці, лише 13 із досліджуваних 27 країн у 2011 р. мають значення адекватності регулятивного капіталу більше 15%. Лише Естонія, Бельгія та Люксембург характеризуються стабільно високими значеннями адекватності регулятивного капіталу. Практично за всіма країнами Європи спостерігається збільшення значення даного показника протягом аналізованого періоду, причому в основному різке зростання припадає на 2009 р., що скоріше за все пов'язано з впровадженням досліджуваними країнами підвищених вимог до капіталу банків згідно Базелю III. Лише у Словенії адекватність регулятивного капіталу практично не змінилася за останні 6 років. Загалом по Європі значення даного показника зросло з 12,5% до 15,1%, що свідчить про зростання відповідальності власників банків перед своїми вкладниками та кредиторами.

Іншим показником, що за своєю економічною сутністю схожий на попередній, проте не враховує якість активів є відношення регулятивного капіталу до сукупних активів (табл. Б.1).

Порівнюючи із нормативним значенням даного показника в Україні (не менше ніж 9%) [45], можна зазначити, що лише 7 країн мають рівень відношення регулятивного капіталу до сукупних активів, що задовольняє вимогам українського банківського законодавства. Середнє значення по Європі загалом зросло, проте не суттєво (із 6,7% у 2006 році до 7,4% у 2011 році, або всього на 10%). Мінімальний рівень даного показника протягом досліджуваного періоду спостерігався у таких країнах як: Швеція, Франція, Німеччина, Нідерланди, Бельгія та Ірландія. При цьому варто зазначити, що найбільше зростання даний показник продемонстрував у Словаччині (із 7% до 9,8%), Литві (із 7,6% до 10%), Ірландії (із 4,5 до 6,8), Бельгії (із 3,3% до 4,7%) та Австрії (із 5,2% до 7,5%). Зниження відношення регулятивного капіталу до сукупних активів спостерігалось у Фінляндії, Румунії, Греції та Великобританії, про цьому варто зазначити, що у той час як зростання мало поступовий та

систематичний характер, зниження відбувалося хвилеподібно із піком зниження у 2008-2009 рр.

Одним з найважливіших показників, що характеризує фінансову стійкість банківської системи, є питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі комерційних банків.

Як свідчать дані по країнам Європи (табл. В.1) до 2008 р. даний показник перебував на досить низькому рівні у досліджуваних країнах. Як свідчить розрахунковий середній рівень частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банків досліджуваних країн Європи, у 2009 році відбулося суттєве зростання (більше ніж у 2 рази) значення даного показника. З одного боку, це є відлунням кризових процесів, що спричинила світова фінансова криза; з іншого боку – це могло стати реакцією ринку на структурні зміни у власності у досліджуваних банківських системах.

Практично не змінилася або навіть знизилася якість кредитних портфелів банків таких країн як Австрія, Люксембург, Швеція та Фінляндія, залишившись на досить низькому рівні (менше 3%). Банки Нідерландів та Франції також мають досить низьку частку проблемних кредитів у своїх кредитних портфелях, проте в даних банківських системах спостерігалось зростання даного показника (63% та 23% відповідно). Таке зростання є досить суттєвим, проте набагато нижчим ніж в середньому по досліджуваним країнам, так за 2006-2011 рр. частка проблемних кредитів у країнах Європи зросла на 217%, сягнувши 7,6%. Найнижчою якістю у 2011 р. характеризувалися банківські кредитні портфелі таких країн як Болгарія (14,9%, що у 6,8 разів більше від рівня 2006 року), Греція (11,5%, що у 2,1 рази більше від рівня 2006 року), Латвія (18,4% – зростання у 36,8 разів), Литва (19,1% – зростання у 19,1 рази), Румунія (13,4% – зростання у 7,4 рази), Словенія (11,8% – зростання у 4,7 рази) та Угорщина (13,3% – зростання у 5,1 рази).

Таким чином, можемо констатувати, що світова фінансова криза суттєво вплинула на якість кредитного портфелю банківських систем країн Європи, особливо у 2008-2009 рр. На 2009 рік припав пік зростання частки проблемних

кредитів у структурі кредитного портфеля, подекуди сягнувши понад 300% (наприклад Латвія та Литва).

В принципі зростання частки проблемних кредитів може і не становити значної загрози для фінансової стійкості банківської системи, якщо такі кредити у достатньому обсязі забезпечені сформованими резервами (табл. Г.1).

Загалом варто відзначити зниження в середньому по досліджуваним країнам рівня забезпеченості проблемних кредитів резервами з 73,6% у 2006 р. до 50,9% у 2011 р. Найменше значення даного показника у Великобританії (37,7%), Литві (33%) та Мальті (10,1%). Найкраща ситуація в таких країнах як Австрія (74,8%) та Португалія (75,1%).

Ми не вважаємо даний показник достатньо адекватним для оцінки рівня фінансової стійкості банківської системи, оскільки само по собі відношення резервів до проблемних кредитів мало про що говорить. Насправді даний показник дає лише змогу оцінити масштаби можливих втрат при списанні кредитної заборгованості за рахунок резервів, проте такі заходи вживаються лише у крайніх випадках. Банки в основному надаються перевагу іншим способам управління проблемною заборгованістю, частіше за все продаючи її спеціалізованим компаніям.

Охарактеризуємо показники прибутковості діяльності банків у країнах Європи за період 2006-2011 рр.

Одним з основних показників, що відображають ефективність діяльності банку, є рентабельність його активів (табл. Д.1). Даний показник є серед обов'язкових індикаторів фінансової стійкості, що розраховується центральними банками країн за рекомендацією Міжнародного валютного Фонду (показник ROA).

В середньому по Європі даний показник знизився за досліджуваний період з 1,1% до 0,5%. При цьому банки Литви, Франції, Німеччини, Швеції та Мальти не зважаючи на зниження рентабельності активів у 2008 р. та 2009 рр. змогли вийти практично на до кризові рівні прибутковості, а банки Словаччини та Чехії подолали кризу практично без зниження рентабельності активів.

Найприбутковішими активи банків в 2011 р. були в таких європейських країнах як Естонія, Мальта – 1,5%, Чехія – 1,3% та Словаччина – 1,6%. При цьому варто зазначити, що у світі у 2011 р. найприбутковішими були активи африканських країн, зокрема Гани (3,9%), Уганда (4%) та Сьєрра-Леоне (3,8%).

Іншим показником, що характеризує прибутковість діяльності банків і, в першу чергу, цікавить інвесторів, є прибутковість капіталу. Даний показник також входить до переліку індикаторів фінансової стійкості і розраховується по рекомендації Міжнародного валютного Фонду (показник ROE).

Розглянемо динаміку даного показника у Європі протягом 2006-2011 рр. (табл. Е.1).

Варто відзначити суттєве зниження рентабельності капіталу протягом досліджуваного періоду (в середньому по Європі ROE знизився з 17,9% у 2006 р. до 7,1% у 2011 р.) із піком падіння у 2009 р.

Найбільше значення досліджуваного показника (понад 15%) протягом 2006-2011 рр. спостерігається в таких країнах як Болгарія, Польща та Чехія (в середньому за період – 16,5%, 17,3% та 22,7%, відповідно). Досить високі показники демонструють також банківські системи Іспанії, Кіпру, Люксембургу, Мальти, Португалії, Словаччини, Угорщини, Фінляндії та Швеції. Найнижчі середні значення ROE за досліджуваний період спостерігалися у Бельгії, Великобританії, Греції, Латвії та Литві. Окремо хотілося б відзначити банківську систему Ірландії, в якій спостерігається від'ємне значення рентабельності капіталу з 2008 року, а в середньому за досліджуваний період ROE банківської системи Ірландії складає – 14,7%.

Отже, можемо констатувати, що в цілому по країнам Європи спостерігається погіршення показників фінансової стійкості протягом 2006-2011 рр., що цілком пояснюється впливом світової фінансової кризи, проте уточнення потребують конкретні фактори, що могли стати причиною такого погіршення. В межах даної роботи пропонуємо дослідити взаємозв'язок динаміки присутності іноземного капіталу у банківських системах країн Європи із розглянутими вище показниками фінансової стійкості.

Загалом протягом 2007-2011 рр. у Європі спостерігається незначне зростання питомої ваги активів іноземних банків у сукупних активах банківських систем Євросоюзу (рис. 1).

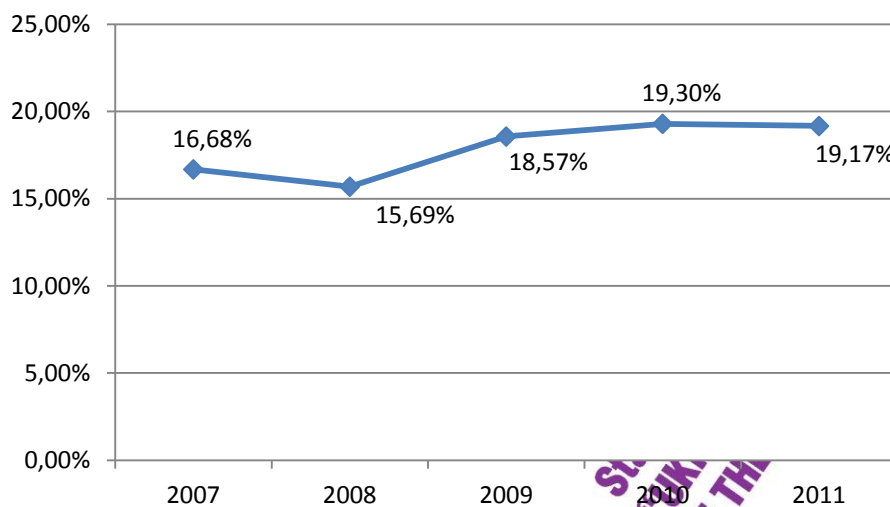


Рисунок 1 – Динаміка частки активів іноземних банків у сукупних активах банківської системи Євросоюзу (27 країн) протягом 2006-2011 рр.

Проаналізуємо зв'язок даного показника з індикаторами фінансової стійкості у розрізі країн Європи (табл. Ж.1).

Проаналізувавши взаємозв'язок між часткою активів іноземних банків та індикаторами фінансової стійкості можна зробити наступні висновки.

1. Існує досить велика група країн Європи (Австрія, Греція, Естонія, Іспанія, Мальта, Польща, Румунія, Франція, Швеція), в яких спостерігається сильна від'ємна кореляція (менше ніж -70%) між рівнем присутності іноземного капіталу в банківській системі та адекватністю регулятивного капіталу у ній. Сильна додатна кореляція спостерігається лише у трьох країнах – Бельгії, Великобританії та Литві.

2. Майже аналогічна ситуація склалася і з кореляцією частки активів іноземних банків та нормативу НЗ – 8 країн з сильною від'ємною кореляцією (Австрія, Данія, Естонія, Кіпр, Мальта, Польща, Фінляндія та Франція) та 2 країни з сильною додатною кореляцією (Бельгія та Німеччина).

3. Найтісніший зв'язок виявився між часткою активів іноземних банків та часткою проблемних активів. Так, сильна від'ємна кореляція спостерігається у

12 країнах (Австрія, Болгарія, Греція, Естонія, Іспанія, Латвія, Люксембург, Польща, Румунія, Словенія, Франція та Чехія). Додатна кореляція спостерігається лише у Бельгії, Великобританії та Литві.

4. Найслабшою є кореляція між часткою іноземних банків та резервами до проблемних кредитів. Всього 2 країни мають сильну від'ємну кореляцію (Естонія та Німеччина) та 4 країни – додатну (Болгарія, Іспанія, Італія та Словенія).

5. Переважно додатним кореляційним зв'язком характеризується взаємозв'язок між часткою активів іноземних банків та рентабельністю активів – 10 країн з сильною додатною кореляцією (Греція, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Швеція). Лише 2 країни продемонстрували негативну кореляцію між даними двома показниками – Мальта та Фінляндія.

6. Аналогічно до показника ROA спостерігається і ситуація з кореляцією між ROE та часткою активів іноземних банків – 8 країн з сильною додатною кореляцією (Греція, Іспанія, Італія, Нідерланди, Португалія, Румунія, Словенія, Швеція) та 2 країни з від'ємною – Мальта та Фінляндія.

Таким чином можна констатувати, що існує 2 основні групи країн Європи з чітко вираженим взаємно протилежним впливом іноземного капіталу на фінансову стійкість банківської системи. При цьому країни Східної Європи належать до однієї групи і характер впливу іноземного капіталу на фінансову стійкість банківських систем даних країн однаковий.

Як свідчить проведене нами дослідження, з 6 критеріїв, які були обрані нами в якості індикаторів фінансової стійкості банківської системи (Н2, Н3, частка проблемних кредитів, резерви до проблемних кредитів, ROA, ROE) найбільш інформативними з позиції завдань даної роботи є 2: ROA та частка проблемних кредитів. Дані рисунку 2 демонструють результати проведеного нами групування країн залежно від кореляції частки активів іноземних банків з коефіцієнтом ROA та часткою проблемних кредитів (побудовано автором для країн Європи протягом 2007-2011 рр.).

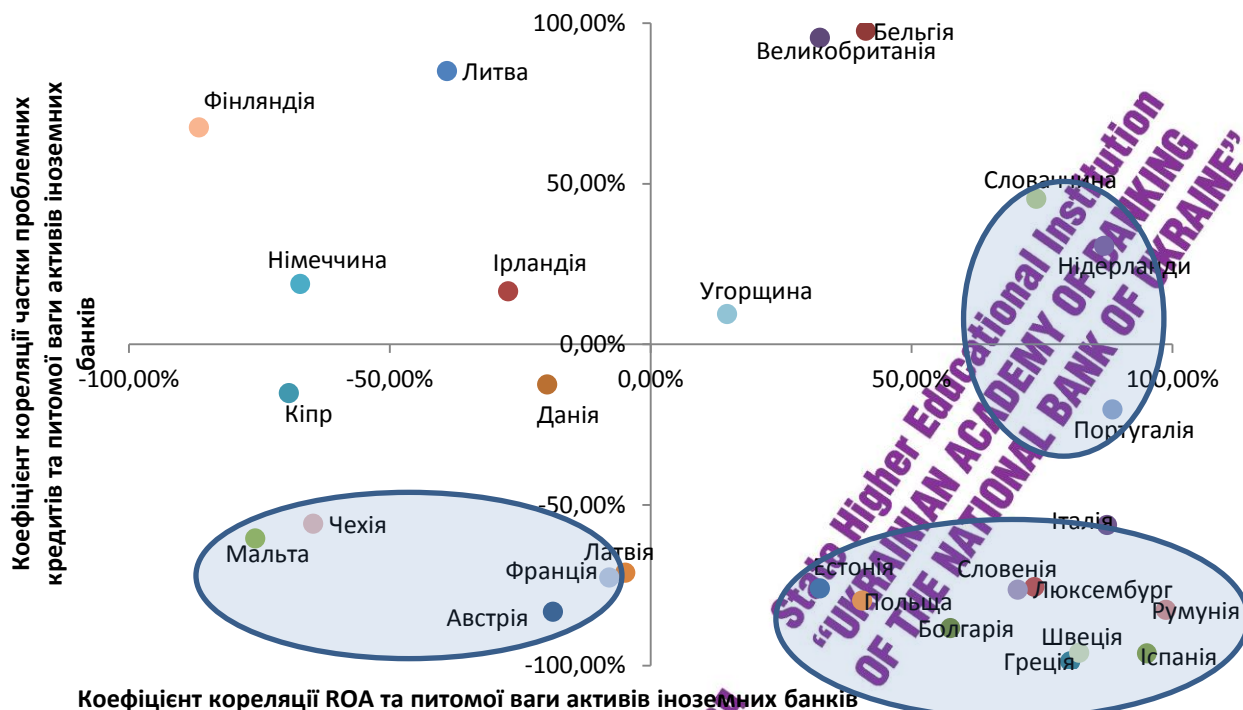


Рисунок 2 – Групування країн залежно від кореляції частки активів іноземних банків з коефіцієнтом ROA та часткою проблемних кредитів (авторська розробка для країн Європи протягом 2007-2011 рр.)

Останнім часом в економічній літературі досить гостро постає питання доцільності збільшення присутності іноземного капіталу в Україні та визначення його реального впливу на фінансову стійкість вітчизняної банківської системи.

Іноземні банки мають більше можливостей стосовно залучення великих обсягів грошових ресурсів на міжнародних ринках, де ціна на ці ресурси суттєво нижча від тієї ціни, яку довелося б платити у випадку їх залучення на внутрішньому ринку. Разом з цим розширення банками доступу можливих позичальників до кредитних ресурсів та стрімке зростання кількості фізичних осіб серед позичальників банків обмежує можливості банків у проведенні якісної оцінки та відбору таких позичальників. Отже, зростають ризики за кредитними операціями банків, а зовнішнім виявом такого ризику є зростання проблемних активів банків та тих активів, що потребують особливої уваги з боку комерційного

банку. Такі зміни мають суттєвий негативний вплив на фінансову стійкість банківської системи України.

Різними вченими називаються як позитивні, так і негативні наслідки входження іноземного капіталу в банківську систему України:

1) позитивні:

- запровадження сучасних банківських технологій і фінансових інновацій;
- економія від масштабу, коли іноземні банки можуть викликати консолідацію банківської системи;
- розвиток фінансових ринків, вдосконалення ринкової інфраструктури;
- підвищення конкуренції на ринку банківських послуг;
- прискорення темпів диверсифікації та розвитку ринку фінансово-кредитних послуг, що означає його позитивну динаміку;
- підвищення якості роботи із клієнтами за рахунок загострення конкуренції;
- подальша монетизація економіки, що супроводжується абсорбцією надлишку грошових ресурсів;
- підвищення обсягів кредитування економіки, результатом яких є структурні перетворення у державі;
- покращення міжнародних рейтингів України;
- можливість залучення додаткових інвестиційних ресурсів;
- інтеграція вітчизняної банківської системи до світового фінансового простору, що дає можливість хеджування від негативного впливу зовнішньоекономічного середовища;
- іноземний капітал може сприяти більш ефективній боротьбі із корупцією, тіньовою економікою та сприяти легалізації доходів, що має позитивно вплинути на соціальні відрахування;

2) негативні:



– побоювання іноземного контролю над банківською системою приймаючої країни, бо контроль над розподілом кредитних ресурсів в економічній системі припускає значну економічну владу;

– специфічність банківського бізнесу у порівнянні з іншими сферами підприємницької діяльності зумовлює необхідність протекціоністських заходів у системі регулювання банківської діяльності;

– іноземні банки можуть мати цілі, які не сумсні з основними завданнями економічної політики приймаючої країни (наприклад, підтримка експорту з країни походження материнського банку);

– у період банківських криз іноземні банки можуть «експортувати» нестабільність, «інфікуючи» банківську систему приймаючої сторони;

– відмінності у системах банківського регулювання можуть створювати проблеми в процесі контролю за діяльністю іноземних банків.

– нав'язування певних моделей подальшого розвитку банківської системи через неспівставність інтересів національної економіки (метою якого є розвиток реального сектора економіки) та іноземного капіталу (що направляє максимум зусиль на розвиток споживчого кредитування). Результатом такої конфронтації може бути тотальний спад кредитування найбільш пріоритетних для України сфер народного господарювання.;

– можливість різкого виведення капіталу, що негативно впливає на стабільність грошово-кредитної політики;

– зниження економічної безпеки банківської системи в результаті значного впливу капіталу із інших держав, зокрема Росії;

– ускладнення проведення банківського нагляду тих банків, що є частинами міжнародних фінансових груп;

– підвищення ролі зовнішніх факторів впливу, що не можуть контролюватися самою банківською системою [25].

Додаткову загрозу створює вплив короткострокового капіталу, який зазвичай означає «втечу» за кордон надходжень від вітчизняного експорту і є вразливим до політичних подій, У 2005 р. стверджувалося, що «раптова

зупинка» може бути особливо болісною для економіки України з погляду вразливості до світових цін на метал і енергоносії, нестабільності припливу капіталу та підвищених ризиків перефінансування зовнішнього боргу та доларизації зобов'язань банківської системи.

Таким чином, підвищення ролі вплив іноземного капіталу в економіці має повною мірою відповідати економічним інтересам країни та узгоджуватися як зі станом внутрішньодержавного економічного середовища, так і світовими фінансово-економічними реаліями.

Варто зазначити, що міжнародний рух капіталу через відповідні фінансові потоки має вплив на банківську систему України. На кінець I кв. 2011 р. в Україні функціонувало 54 банки з іноземним капіталом. У повній власності іноземних інвесторів перебуває близько 11 % (20 банків) від загальної кількості банків, які мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій. Як було продемонстровано у попередньому розділі, на кінець I кв. 2011 р. частка іноземного капіталу виросла до 41,46 %, що підвищує залежність банківської системи України від іноземних інвесторів.

Так, протягом останнього десятиріччя присутність іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі неухильно зростала. При цьому варто зазначити, що у кризові 2008-2009 рр. частка іноземного капіталу не тільки не зменшилася, як це передбачалося песимістичними сценаріями, а й навіть збільшилася.

Поступово частка іноземного капіталу у статутному капіталі вітчизняних банків (яка за даними НБУ на 1 півріччя 2011 р. склала 39,9 %) підвищується, а кількість банків з іноземним капіталом та 100 % іноземним капіталом поступово зростає (рис. 3). Як свідчать дані рис. 3.10, кількість банків з присутнім іноземним капіталом стабільно збільшується з кожним роком на декілька одиниць. Показово, що за даними станом на I півріччя 2011 р. частка іноземного капіталу по відношенню до початку року скоротилася на 0,7 % (із 40,6 до 39,9 % відповідно). Проте зазначимо, що за підсумками 2009 р. вона складала 35,8 %, тому з високою ймовірністю можна говорити про те, що за підсумками 2011 р. частка іноземного капіталу також підвищилася [13].

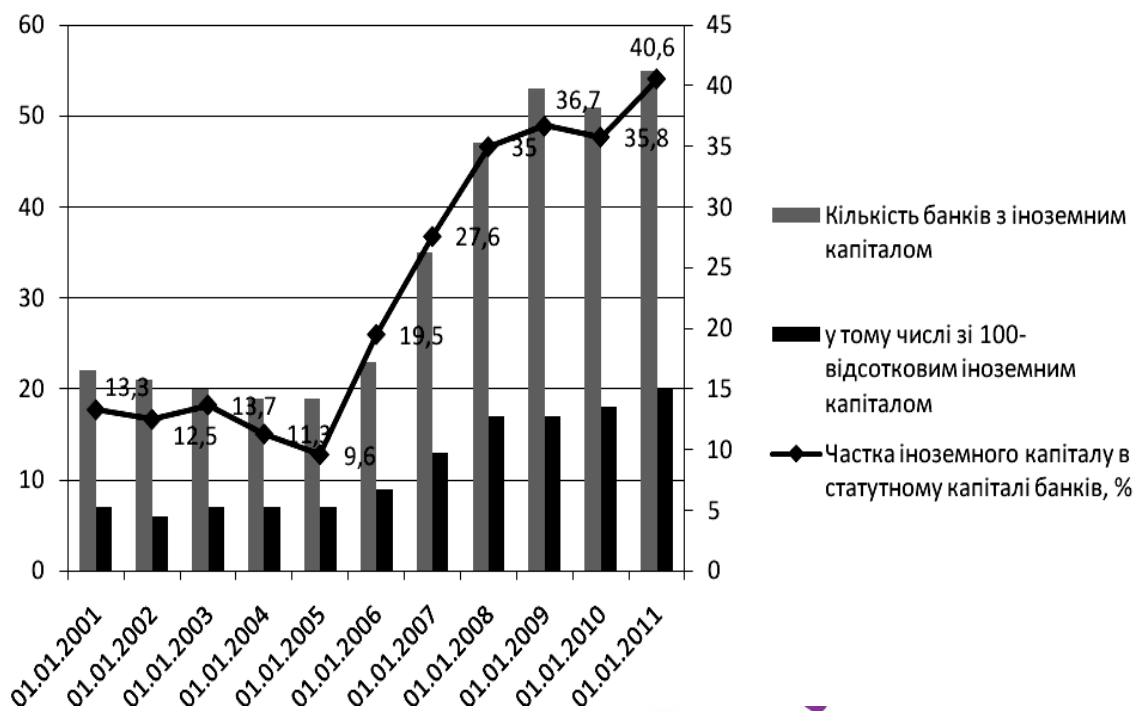


Рисунок 3 – Динаміка присутності іноземного капіталу в українській банківській системі [40]

Показовим також є факт скорочення кількості банків з іноземним капіталом у другому півріччі 2011 р. по відношенню до початку 2011 р. на 1 банк (із 55 до 54 од.). Проте таке скорочення відбулось за рахунок банків лише із часткою іноземного капіталу. Кількість банків із 100 %-ним іноземним капіталом не змінилась і складає за підсумками двох кварталів 20 одиниць.

Досить цікавим питанням при розгляді структури іноземного капіталу в статутному капіталі українських банків є резидентність цього капіталу та частка відповідних країн у ньому (табл. К. 1).

Наведені в таблиці дані свідчать про зростаючу роль російського капіталу в українських банках. Це пов'язано з тим, що кількість таких банків збільшується як за рахунок відкриття дочірніх банків, так і за рахунок викупу контрольних пакетів акцій уже діючих банків.

Варто також сказати про поступове нарощування істотної участі російських фінансово-промислових груп в банках, де був введений російський капітал [12].

Крім того, досить значний вплив на банківську систему України здійснюють також австрійський та кіпрський капітали. Австрійський капітал найбільш яскраво представлений одним із найбільших українських банків – ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», що посідає стабільно перші місця в І групі офіційного рейтингу НБУ. Це свідчить про значний вплив цього капіталу не тільки на ринок фінансово-кредитних послуг України, але і на фінансову стійкість банківської системи [13].

Хоча частка кіпрського капіталу також зростає, проте за аналізом експертів, кіпрський капітал у свої більшості є офшорним, причому його можна охарактеризувати як такий, що має українське походження.

Як зазначалося вище, багато зарубіжних дослідників зазначають, що існує від’ємна кореляція між рівнем експансії іноземного капіталу у банківську систему та рівнем її фінансової стійкості. Для перевірки даної гіпотези на даних української банківської системи використаємо показник Z-statistic як індикатор рівня фінансової стійкості банківської системи.

Для розрахунку показника Z-statistic для вітчизняної банківської системи було обрано вікно ковзної середньої довжиною у 2 роки, що дає нам змогу нівелювати тимчасові зміни і зосередитися на стабільних тенденціях.

Результати розрахунку наведені на рисунку 4.

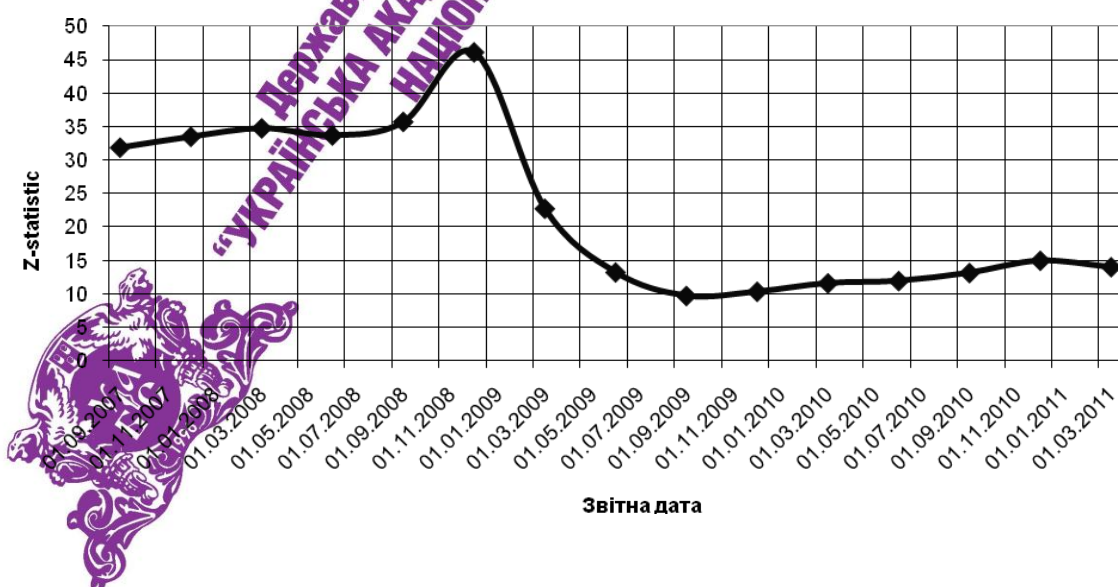


Рисунок 4 – Розрахунок рівня фінансової стійкості української банківської системи на основі показника Z-statistic за 2007–2011 pp.

Таблиця 1 – Динаміка частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків України та зовнішніх запозичень банківського сектору України

	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Зовнішні запозичення банківського сектору, млн. грн.	1746	2662	6112	14089	30949	39471	30861	28119
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	11,3	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7	35,8	40,6

Проведені нами дослідження, результати яких представлені в таблиці 1, дозволили довести залежність між зростанням частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків (SFC_{SCB}) та зовнішніми запозиченнями банківського сектору України (ID_{bs}):

$$ID_{bs} = 12,37 + 0,0008SFC_{SCB} \quad (1)$$

Статистичний аналіз залежності показав значний додатний рівень кореляції між цими показниками, коефіцієнт кореляції складає 0,93.

Таблиця 2 – Коефіцієнти кореляції між показниками *Z-statistic* та рівнем зовнішніх запозичень банківської системи з різними лагами прояву впливу

Показник	Лаги								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт кореляції між показниками <i>Z-statistic</i> та рівнем ID_{bs}	-0,611	-0,653	-0,716	-0,776	-0,829	-0,865	-0,884	-0,883	-0,860

Аналіз показав статистичну значимість рівняння, так R^2 складає 0,87, а F-статистика вище критичного. Крім того, аналіз показав чітку залежність між

показником *Z*-statistic та рівнем зовнішніх запозичень банківської системи (табл. 2; рис. 5).

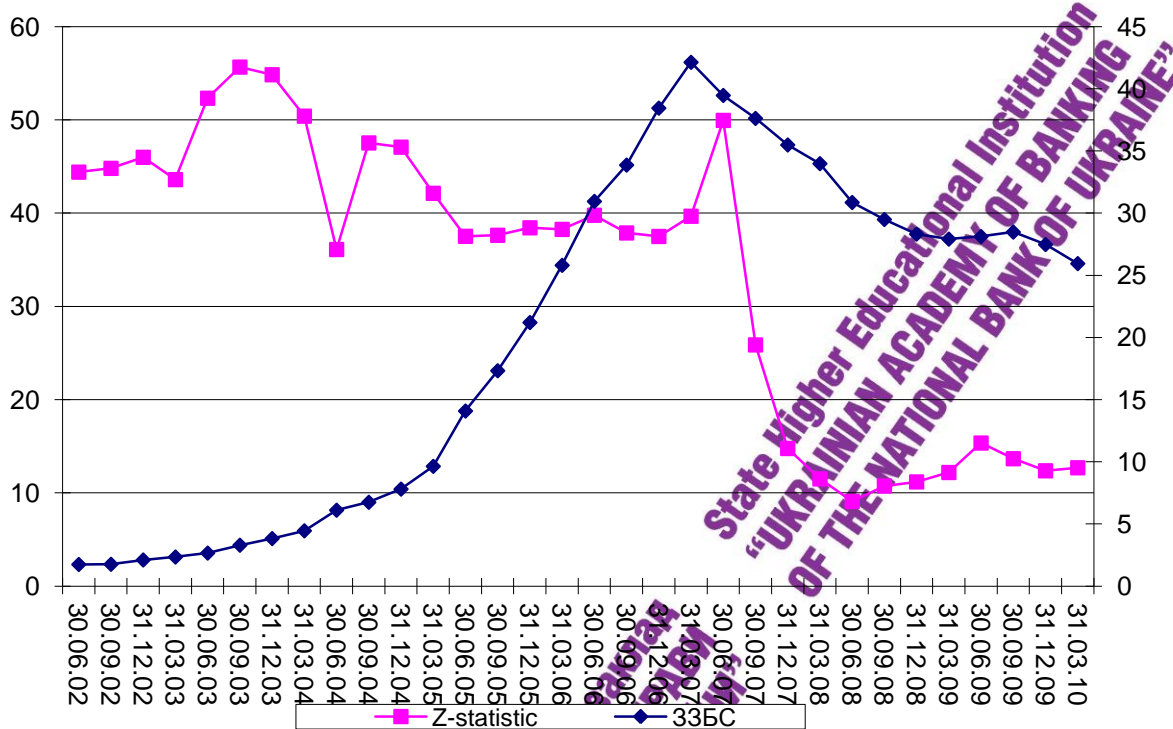


Рисунок 5 – Динаміка показників *Z*-statistic та рівня зовнішніх запозичень банківської системи

Таким чином, зростання частки іноземного капіталу призвело до вільного доступу банків до зовнішніх ресурсів та зростання зовнішнього боргу банківської системи, які стимулювали зростання імпорту і надування кредитної бульбашки на ринку України, а через 6 кварталів почало негативно впливати на показник стійкості банківської системи:

$$Z\text{-statistic}(t) = 47,8 - 0,91ID_{bs}(t-6) \quad (2)$$

Зрештою банківська система опинилася під загрозою «раптової зупинки» потоків капіталу, а отримувачі валютних позик отримали труднощі фінансування валютних зобов'язань гривневими надходженнями в умовах девальвації української грошової одиниці та загрози глибокого спаду виробництва.

Крім того, проведені нами дослідження дозволяють дійти висновку, що спостерігається тісний взаємозв'язок між рівнем зовнішніх запозичень банківського сектору України та рівнем імпорту в Україну (Imp):

$$\text{Imp} = 9373,8 + 0,33 \text{ID}_{\text{bs}} \quad (3)$$

Статистичний аналіз залежності показав значний, додатний рівень кореляції між цими показниками, коефіцієнт кореляції складає 0,77. Аналіз показав статистичну значимість рівняння, так R^2 складає 0,59, а F-статистика 43,5 при критичному значенні 4,17.

В умовах глобалізації невідворотним процесом стає підвищення ролі універсальних іноземних банків в Україні. Посилення міжнародного руху банківського капіталу вимагає зваженої державної регуляторної політики, спрямованої на запобігання впливу світових фінансових криз.

1.2 Обґрунтування оптимальної частки іноземного капіталу в банківській системі України в контексті забезпечення її фінансової стійкості

Сучасні процеси глобалізації та участь в них України призвели до лібералізації руху іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему. Вступ України до СОТ та поява можливості банків-нерезидентів відкривати свої філії на її території стали ще однією причиною для проникнення іноземних інвестицій у вітчизняний банківський сектор. Немає сумніву, що прихід нових іноземних власників у вітчизняні банки створює ряд переваг та перспектив для розвитку банківської справи в Україні та інтеграції всієї фінансової системи країни у світове господарство загалом. Однак, зважаючи на доволі швидке

зростання частки іноземного капіталу в банківській системі України за останні п'ять років, виникає проблема появи загроз для вітчизняного банківського сектору.

У першу чергу, головною загрозою надмірного обсягу іноземного банківського капіталу в Україні є ризик захоплення стратегічно важливих позицій на ринку та отримання «монопольної влади» на здійснення банківської діяльності. Це несе негатив для розвитку вітчизняного банківництва та можливе витіснення українських банківських структур з сегментів ринку або ж вихід останніх взагалі. У той же час дії банків з іноземним капіталом в Україні мають співпадати з загальними стратегічними цілями держави та не порушувати цілісності та збалансованості фінансової системи країни.

Отже, політика регулювання частки іноземного капіталу в банківській системі України має враховувати одночасно переваги та недоліки присутності банків з іноземним капіталом у банківському секторі. Тому, не зважаючи на зобов'язання України перед СОТ бути відкритою для іноземних інвестицій, політика державних органів в сфері банківського регулювання та контролю має бути направлена не лише на створення умов для збільшення присутності іноземного банківського капіталу, а й на визначення його мінімальних та максимальних меж, в яких присутність іноземного капіталу в банківській системі України матиме позитивний вплив на банківську діяльність та не створюватиме перешкод для формування здорової конкуренції на українському ринку банківських послуг.

У зв'язку з цим постає необхідність розробки відносних показників, які б всеохоплююче характеризували динаміку рівня іноземного капіталу в банківській системі України, та їх граничних меж, дотримання яких сприяло розвитку вітчизняного банківництва та не ставило б банківську систему країни у залежність від іноземних банківських структур.

Таким чином, в даному аспекті актуальності набуває пошук критичного рівня іноземного капіталу в банківській системі України. Значення цього показника в сучасних умовах розвитку вітчизняної банківської системи є

однією з характеристик її інтегрованості у світову фінансову систему та місця іноземного капіталу в банківському секторі, що в свою чергу визначає рівень конкуренції на ринку банківських послуг, спектр останніх та рівень задоволення клієнтів у всебічних потребах, які можуть надавати банківські установи.

Для здійснення кількісної оцінки рівня іноземного капіталу в банківській системі України будемо опиратися на дослідження І. М. Кобушко [21] у напрямку моделювання критичного рівня іноземного капіталу на інвестиційному ринку України, але враховуючи власну мету та завдання дослідження.

Кількісно рівень присутності іноземного капіталу в банківській системі України можна оцінити за наступними показниками.

1) Відношення обсягу іноземного капіталу до загального обсягу капіталу в банківській системі – формула (3):

$$LFC_C = \frac{C_f}{C_{BS}} \times 100\% , \quad (3)$$

де LFC_C – рівень іноземного капіталу в банківській системі України (через участь іноземних учасників в капіталі банку);

C_f – обсяг іноземного банківського капіталу;

C_{BS} – загальний обсяг капіталу банків у країні.

2) Відношення обсягу активів іноземних банків до загального обсягу активів банківської системи – формула (4):

$$LFC_A = \frac{A_f}{A_{BS}} \times 100\% , \quad (4)$$

де LFC_A – рівень іноземного капіталу в банківській системі України (через участь іноземних учасників в активах банку);

A_f – обсяг іноземних банківських активів;



A_{BS} – загальний обсяг активів банків у країні.

Розрахунок обсягу іноземних банківських активів здійснюється відповідно до частки іноземного власника в капіталі банку – формула (5):

$$A_f = \sum A_{fb} \times S_{fb} , \quad (5)$$

де A_f – обсяг іноземних банківських активів;

A_{fb} – активи окремого іноземного банку;

S_{fb} – іноземна участь в капіталі банку.

Отже, ґрунтуючись на ключових теоретичних положеннях щодо оцінки іноземного капіталу та аналізу рівня його присутності можемо зробити висновок, що більш доцільним буде використання другого підходу.

Тобто оцінку рівня іноземного капіталу в банківській системі України будемо здійснювати на основі розрахунку відношення обсягу активів іноземних банків до загального обсягу активів банківської системи. Використання такого підходу враховує диспропорції, що виникають в процесі існування різних форм власності в одній банківській установі. Розрахунок обсягу іноземних банківських активів залежно від частки іноземної сторони в капіталі банку дозволить уникнути подвійного сумування часток іноземних власників і завищення масштабів іноземного контролю в банківському секторі країни. Поряд з цим необхідно дослідити вплив обсягу іноземних банківських активів на рівень фінансової стійкості банківської системи, що виражається через показник Z-statistic, який розроблений А. Д. Роєм [39].

Проблемою дослідження критичного рівня іноземного капіталу в банківській системі України є не просто визначення існуючого рівня цього показника в різні проміжки часу і його прогнозування на майбутнє, а ідентифікація такого його значення, за якого б присутність іноземних учасників в банківському секторі не створювало перешкод для діяльності місцевих банків та відповідно розвитку вітчизняного банківництва.

Формування оптимального значення такої кількісної характеристики банківської системи потребує проведення дослідження множини значень, які може приймати рівень іноземного капіталу в банківській системі України, а також визначення оптимального значення даного показника, тобто мінімально та максимально можливої величини даної характеристики.

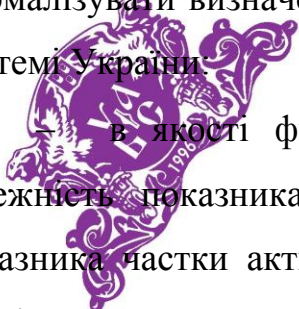
Для визначення граничних меж інтервалу оптимальних величин пропонується використати метод подвійного пошуку. Даний підхід був використаний І. М. Кобушко [21] при визначенні критичного рівня іноземного капіталу на ринку інвестицій в Україні. З математичної точки зору сутність даного підходу полягає в поступовому звуженні діапазону теоретично можливих значень (розрахованих на базі даних статистики) рівня іноземного капіталу в банківській системі України, до тих пір, поки не буде знайдений екстремум функції $LFC(t)$, яка є кількісним описом динаміки співвідношення між активами банків з іноземним капіталом та вітчизняних банків.

Метод подвійного пошуку полягає в тому, що дозволяє максимізувати або мінімізувати (в залежності від цілей пошуку) співвідношення між обсягами активів іноземних та вітчизняних банків, що дає змогу визначити крайні межі інтервалу оптимальних значень рівня присутності іноземного капіталу в банківському секторі України.

Отже, далі слід дослідити алгоритм застосування методу подвійного пошуку для визначення критичного рівня іноземного капіталу в банківській системі України.

Перш за все, необхідно ввести припущення, які б дозволили математично формалізувати визначення критичного рівня іноземного капіталу в банківській системі України.

В якості функції ми пропонуємо взяти однофакторну нелінійну залежність показника рівня фінансової стійкості банківської системи від показника частки активів банків з іноземним капіталом в сукупних активах банківської системи;



- в якості незалежної змінної ми пропонуємо взяти частку іноземних власників в активах банківської системи;
- в якості обмеження функції ми пропонуємо використати нерівність, що характеризує границі зміни рівня присутності іноземного капіталу в банківській системі.

Приймаючи до уваги визначені нами припущення, алгоритм застосування методу подвійного пошуку оптимальної межі іноземного капіталу в банківській системі України буде наступним.

1 етап – попередній. Визначаємо початкові умови пошуку, для цього визначаємо початковий інтервал невизначеності – формула (6):

$$[a_1, b_1], \text{ при цьому } a_1 = M(\min_i(x_i)), b_1 = M(\max_i(x_i)) \quad (6)$$

Даний діапазон описує множину теоретично допустимих значень частки іноземного капіталу в банківській системі України.

Наступним кроком є вибір константи $\varepsilon > 0$ та допустимої скінченної довжини інтервалу невизначеності $l > 0$.

Приймаємо $k = 1$ та розпочинаємо наступний етап.

2 етап – основний. На даному етапі здійснюється скінчена кількість однотипних ітерацій (k – номер ітерації).

Коли $b_k - a_k \leq l$, це означає, що ми сягнули кінця алгоритму, тобто точка мінімуму функції знаходиться на проміжку $[a_k, b_k]$. У випадку якщо ця умова не виконується, розраховуємо додаткові параметри – формула (7):

$$\lambda_k = \frac{a_k + b_k}{2} - \varepsilon, \quad \mu_k = \frac{a_k + b_k}{2} + \varepsilon, \quad (7)$$

де λ_k – параметр, який характеризує мінімальну величину діапазону невизначеності;

a_k – нижня межа діапазону невизначеності;

b_k – верхня межа діапазону невизначеності;

μ_k – параметр, який характеризує максимальну величину діапазону невизначеності.

Значення, отримані в результаті розрахунків за формулою (7) є основою для подальших розрахунків.

Коли виконується нерівність $f(\lambda_k) > f(\mu_k)$, ми приймаємо $a_{k+1} = a_k$ та $b_{k+1} = \mu_k$, тобто ми звужуємо пошуковий інтервал значень рівня присутності іноземного капіталу в банківській системі України шляхом зміни значення верхньої межі.

В іншому випадку, ми приймаємо $a_{k+1} = \lambda_k$ та $b_{k+1} = b_k$, що означає звуження меж інтервалу $[a_k, b_k]$. По завершенню розрахунків ми заміняємо k на $(k+1)$ та починаємо пошук з самого початку. На кроці $(k+1)$ інтервал пошуку визначається за формулою (8):

$$b_{k+1} - a_{k+1} = \frac{1}{2^k} (b_1 - a_1) + 2\varepsilon \left(1 - \frac{1}{2^k}\right) \quad (8)$$

Формулу (4) також можна використовувати для визначення кількості ітерацій, достатньої для досягнення бажаного рівня точності.

Розглянемо практичні моменти розрахунків частки іноземного капіталу в банківській системі України, базуючись на концептуальних аспектах застосування методу подвійного пошуку. В якості вхідних даних дослідимо динаміку активів іноземних банків в Україні, а також динаміку показника рівня фінансової стійкості банківської системи України за період 2002-2011 рр.

Досліджуючи діяльність банків з іноземним капіталом в Україні (табл. 3), можна стверджувати, що протягом 2002-2011 рр. обсяг іноземних банківських активів мав стійку тенденцію до зростання та збільшився за аналізований період на 432455,1 млн. грн.

Таблиця 3 – Обсяг іноземних банківських активів та показник рівня фінансової стійкості банківської системи за період з 2002- 2011 рр., млн. грн.

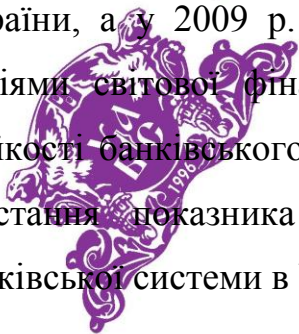
Роки	Іноземні банківські активи, тис. грн.	Активи вітчизняних банків, тис. грн.	Рівень фінансової стійкості банківської системи України (показник Z-Statistic)
2002	9 284 972	58 488 547	53,18
2003	11 326 483	88 907 877	44,40
2004	12 897 396	121 450 484	52,33
2005	41 706 206	172 171 776	36,10
2006	93 889 483	246 289 805	37,52
2007	209 788 636	389 607 467	39,78
2008	339 873 745	586 212 753	49,95
2009	312 694 947	560 754 627	9,09
2010	382 486 102	559 597 892	15,35
2011	441 740 088	612 532 199	38,36

У той же час зазначимо, що динаміка зміни даного показника відрізнялась у певних періодах. Так, найбільші темпи зростання характерні для періоду 2005-2007 рр. У цей час спостерігається активне входження іноземного капіталу в банківську систему України. Зокрема на український ринок входять такі потужні фінансові групи світу, як Raiffeisen International Bank-Holding AG, BNP Paribas, Group Banca Intensa, які придбають великі українські банки: АППБ «Аваль», АКІБ «УкрСиббанк», АКБ «Укрсоцбанк». Дані угоди можна вважати найголовнішою причиною зростання обсягу активів, що отримали у розпорядження іноземні власники: у 2005 р. їх обсяг зріс майже у 2,5 рази, а у 2006 р. та 2007 р. – близько 1,5 рази. Загалом протягом всього аналізованого періоду українська сторона виступала продавцем банків, не здійснюючи великих угод придбання банківських структур у іноземних компаній, що відповідно кардинально не змінювало тенденції до зростання обсягу іноземних банківських активів.

Від'ємний приріст іноземних банківських активів спостерігався лише у 2009 р., коли їх обсяг зменшився на 8 %. Дане зменшення пов'язане з скрутним економічним становищем в країні та негативними наслідками для банківського сектору через події світової фінансової кризи 2008 р. У цей час спостерігається загальне зменшення інвестиційної активності у світі, відбувається скорочення обсягів кредитування, як головної складової активів банків України.

Здійснюючи аналіз динаміки обсягу активів вітчизняних банків, можна зауважити, що протягом 2002-2011 рр. даний показник змінювався нерівномірно. Так, після щорічного зростання майже на 50 % у період 2002-2008 рр. у 2009 р. та 2010 р. спостерігався від'ємний приріст обсягу активів вітчизняних банків. Така ситуація, як і у випадку з банками з іноземним капіталом, була пов'язана з наслідками світової фінансової кризи. Однак вітчизняні банки виявилися більш вразливими, ніж банки з іноземним капіталом, що виразилося у ще більшому скороченні обсягу активів, перш за все, за рахунок скорочення кредитування. Це й пояснює те, що у 2009 р. обсяг активів вітчизняних банків зменшився на 4,34 %, а у 2010 р. – на 0,21 %. У 2011 р. вже спостерігається поступове збільшення даного показника, що пов'язано з поступовим відновленням після кризових явищ 2008-2010 рр.

Зміна показника Z також відповідала загальним тенденціям у банківській системі України протягом аналізованого періоду. Ріст даного показника свідчить про підвищення фінансової стійкості банківської системи, зниження означатиме погіршення стійкості. Виходячи з цього, до 2008 р. включно спостерігалось поступове підвищення фінансової стійкості банківської системи України, а у 2009 р. відбулося різке падіння даного показника у зв'язку з подіями світової фінансової кризи, що свідчить про зниження фінансової стійкості банківського сектору. За період 2009-2011 рр. відбувається повільне зростання показника Z , що пояснюється після кризовим відновленням банківської системи в Україні (рис. 6).



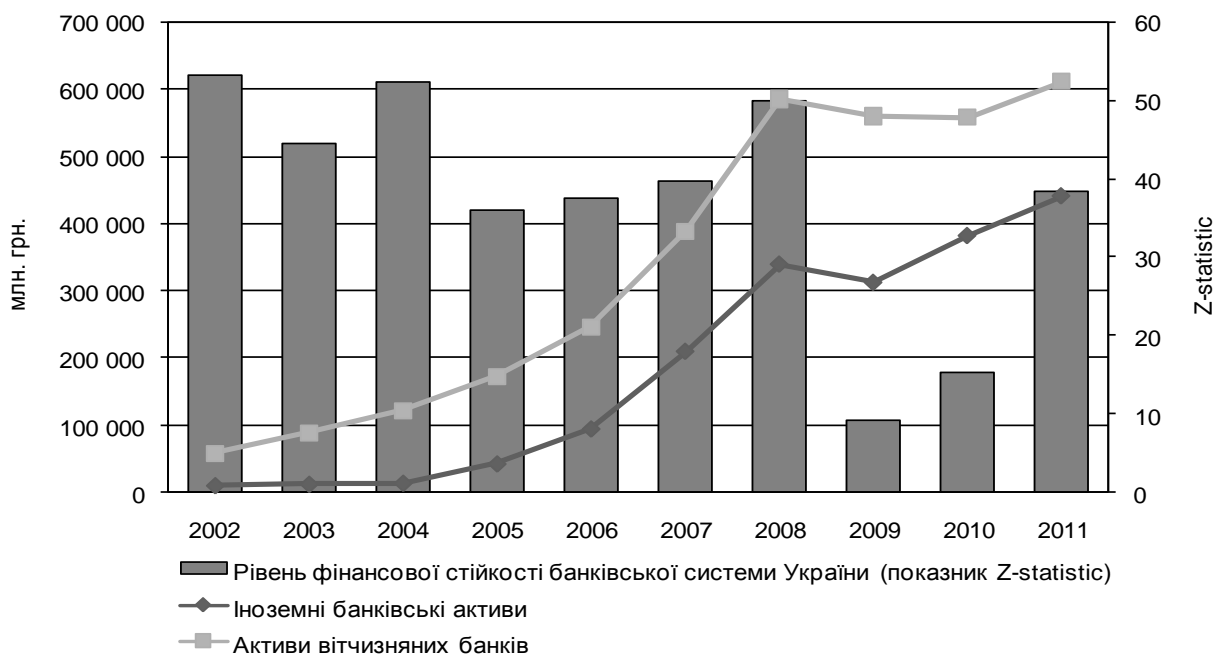


Рисунок 6 – Динаміка обсягу активів вітчизняних та іноземних банків та показника рівня фінансової стійкості банківської системи України (Z-statistic) за період з 2002- 2011 рр. (складено за даними НБУ та власними розрахунками)

Для повнішого аналізу досліджуваних показників вважаємо за доцільне навести інформацію й про зміну структури активів банківської системи поряд з абсолютними значеннями іноземних банківських активів та активів вітчизняних банків (рис. 7). На основі даних рисунку можна зауважити, що зростання абсолютного значення іноземних банківських активів за аналізований період доповнювалося й зростанням їх питомої ваги в загальному обсязі активів банківської системи України.

Так, за період 2002-2011 рр. частка іноземних банківських активів зросла на 28,2 п. п. і станом на 01.01.2012 р. склала 41,9 %. Найбільш стрімке зростання частки іноземних банківських активів спостерігалось у 2005 р. – на 9,9 % порівняно з минулим роком, що пояснюється великими угодами придбання українських банків іноземними власниками. Як свідчать дані останніх трьох років, відбувається поступове зрівняння питомої ваги вітчизняних та банків з іноземним капіталом в Україні.

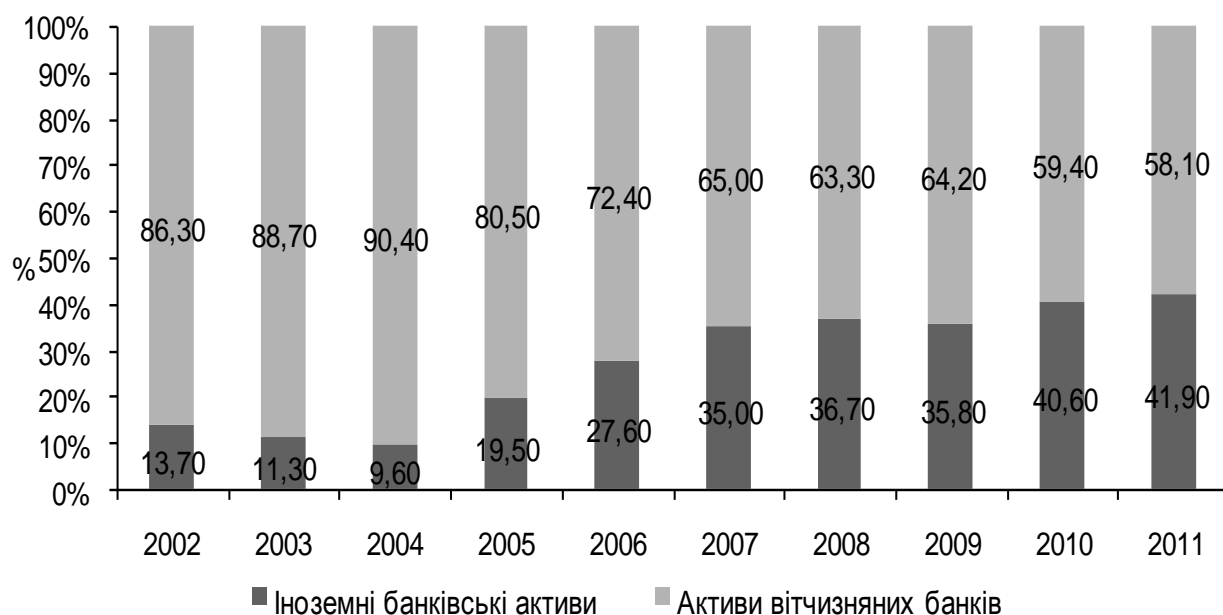


Рисунок 7 – Структура активів банківської системи України за період 2002-2011 рр. (складено автором на основі даних НБУ [40])

Хоча дана інформація по сумі дублює частку іноземного капіталу в банківській системі України, з погляду активів вона дає уявлення про наочний стан розподілу вкладень ресурсів банків залежно від вітчизняного чи іноземного власника.

Таким чином, загальна ситуація в банківській системі України, яка є свідченням поступового захоплення банками з іноземним капіталом важливих позицій на українському ринку банківських послуг через збільшення обсягу своїх активів порівняно з місцевими вітчизняними структурами та придбання великих українських системоутворюючих банків актуалізує необхідність вдосконалення науково-методичних підходів до визначення критичного рівня іноземного капіталу в банківській системі України. Подальше зростання його частки може створювати загрози для розвитку вітчизняного банківництва в країні, залежності фінансової стійкості банківської системи України від іноземних фінансових груп та відхилення від основних напрямків соціально-економічного розвитку України і формування й розвитку її фінансової системи в майбутньому.

При переході до безпосереднього визначення критичного рівня іноземного капіталу в банківській системі України базуючись на методі подвійного пошуку, слід зауважити, що в якості цільової функції ми вирішили взяти однофакторну нелінійну залежність рівня фінансової стійкості банківської системи від обсягу активів банків з іноземним капіталом (показник Z-statistic). З огляду на це, розглянемо нелінійні залежності між ними (табл. 4), які слід застосовувати для кількісної характеристики необхідного взаємозв'язку.

Таблиця 4 – Розрахункові значення критичного рівня іноземного капіталу в банківській системі України (власний розрахунок)

Рік	$y(x)$	$LFC_A(x)$	x^2	x^3	$\ln(x)$
2002	53,18	13,7	187,69	2571,35	2,62
2003	44,40	11,3	127,69	1442,90	2,42
2004	52,33	9,6	92,16	884,74	2,26
2005	36,10	19,5	380,25	7414,88	2,97
2006	37,52	27,6	761,76	21024,58	3,32
2007	39,78	35,0	1225,00	42875,00	3,56
2008	49,95	36,7	1346,89	49430,86	3,60
2009	9,09	35,8	1281,64	45882,71	3,58
2010	15,35	40,6	1648,36	66923,42	3,70
2011	38,36	41,9	1755,61	73560,06	3,74

Також зазначимо, що результати проведеного кореляційного аналізу (значення парного коефіцієнта кореляції між зазначеними змінними складає 0,57) свідчать про наявність тісноти зв'язку середнього рівня між незалежною змінною (часткою активів іноземних банків) і залежною змінною (показник рівня фінансової стійкості банківської системи України).

В процесі аналізу та обробка даних таблиці 4 з'являються дані – результати в розрізі здійснення статистичного аналізу залежності рівня

фінансової стійкості банківської системи від частки іноземних банківських активів (табл. 5).

Таблиця 5 – Параметри статистичного аналізу залежності фінансової стійкості банківської системи України від частки активів банків з іноземним капіталом (розраховано автором)

Параметр	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	Нижні 95%	Верхні 95%
Y-перетин	45,330	982,63	0,05	-2480,60	2571,26
$LFC_A(x)$	-4,406	120,11	-0,04	-313,16	304,34
x^2	0,088	2,62	0,03	-6,65	6,82
x^3	-0,001	0,02	0,03	-0,06	0,06
$\ln(x)$	17,989	840,53	0,02	-2142,67	2178,65

Базуючись на даних таблиці 4 математичне нелінійне однофакторне співвідношення у вигляді функції залежності фінансової стійкості банківської системи України від частки іноземних банківських активів набуде наступного вигляду – формула (9):

$$Z = 45,33 - 4,406 \cdot LFC_{A_t} + 0,088 \cdot LFC_{A_t}^2 - 0,001 \cdot LFC_{A_t}^3 + 17,989 \cdot \ln(LFC_{A_t}) \quad (9)$$

де LFC_A – частка активів банків з іноземним капіталом в сукупних активах банківської системи України;

Z – показник рівня фінансової стійкості банківської системи України в t -ий період часу (Z -stat).

Виведена функція (9) є адекватною та може бути використана для подальшого подвійного пошуку критичних значень рівня присутності

іноземного капіталу в банківській системі України, про що свідчить значення критерію детермінації ($R^2=33,87\%$), величина критерію Фішера ($F\text{-stat}=3,95$) та отримані значення критерію Стюдента.

Здійсненні нами розрахунки дозволяють перейти до безпосередньої практичної реалізації алгоритму подвійного пошуку для прогнозування критичного рівня іноземного капіталу в банківській системі України. Визначимо основні припущення для математичної формалізації прогнозування даного показника:

- 1) в якості цільової функції пропонується взяти однофакторну нелінійну залежність – формула (9);
- 2) в якості незалежної змінної пропонується взяти частку активів іноземних банків – формула (4);
- 3) обмеженням пошуку будуть граничні межі зміни рівня іноземного капіталу в банківській системі України в діапазоні від 0 до 100 %.

Враховуючи викладені припущення, алгоритм здійснення подвійного пошуку критичних рівнів присутності іноземного капіталу в банківській системі України буде наступним.

На першому, попередньому, етапі ми визначаємо

- 1) константу – формула (10)

$$\varepsilon = \frac{\max LFC_A - \min LFC_A}{10} = 3,23 > 0 \quad (10)$$

- 2) скінчену допустиму довжину інтервалу невизначеності – формула (11):

$$l = 10 > 0 \quad (11)$$

- 3) початковий інтервал невизначеності: $\min \in [0,100]$.

Даний інтервал характеризує межі теоретично можливих значень рівня присутності іноземного капіталу в банківській системі України.

Присвоюємо k значення 1 та переходимо до основного етапу.

Характеризуючи основний етап, опишемо лише першу ітерацію.

1) Оскільки умова $100 - 0 \leq l$ (що свідчить про закінчення алгоритму, й належності мінімуму до інтервалу $[0,100]$) не виконується, то слід провести додаткові розрахунки за формулами (12-13):

$$\lambda_1 = \frac{a_1 + b_1}{2} - \varepsilon = \frac{0 + 100}{2} - 3,23 = 46,77 \quad (12)$$

$$\mu_1 = \frac{a_1 + b_1}{2} + \varepsilon = \frac{0 + 100}{2} + 3,33 = 53,23 \quad (13)$$

Ґрунтуючись на отриманих значеннях, здійснюємо подальші розрахунки, які наведені в таблиці 4

2) Проводимо звуження діапазону пошуку рівня іноземного капіталу в банківській системі України шляхом зміни нижньої або верхньої межі. Враховуючи, що в першій ітерації $f(\lambda_1) > f(\mu_1)$, то ми приймаємо $a_2 = a_1 = 0$, а $b_2 = \mu_1 = 53,23$, тобто проводимо звуження інтервалу пошуку критичних значень рівня присутності іноземного капіталу в банківській системі України шляхом зменшення верхньої межі у наступній ітерації.

Радикальна зміна тенденції спостерігається на 6-ій ітерації, де $f(\lambda_2) < f(\mu_2)$, а отже, приймаємо $a_7 = \lambda_6 = 1,46$, а $b_7 = b_6 = 9,38$.

Аналогічно до цього здійснюються розрахунки на тридцяти п'яти ітераціях, які представлені в таблиці Л.1.

Ґрунтуючись на даних таблиці (35-а ітерація), можемо зробити висновок щодо отриманих критичних значень рівня присутності іноземного капіталу в банківській системі України з огляду його впливу на фінансову стійкість банківської системи:

1) в даному випадку ми спостерігаємо інтервальні межі, а не точкову оцінку оптимального значення незалежної змінної, це дозволяє нам забезпечити гнучкість корегування;

2) критичний мінімум рівня присутності іноземного капіталу в банківській системі України відповідає величині 2,62 % або показнику рівня фінансової стійкості банківської системи України (Z-statistic) – 51,69;

3) критичний максимум рівня присутності іноземного капіталу в банківській системі України складає 9,08 %, що відповідає значенню у 51,69 показника Z-statistic.

Наочне відображення результатів пошуку значень критичного рівня присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі наведено на рисунку 8.

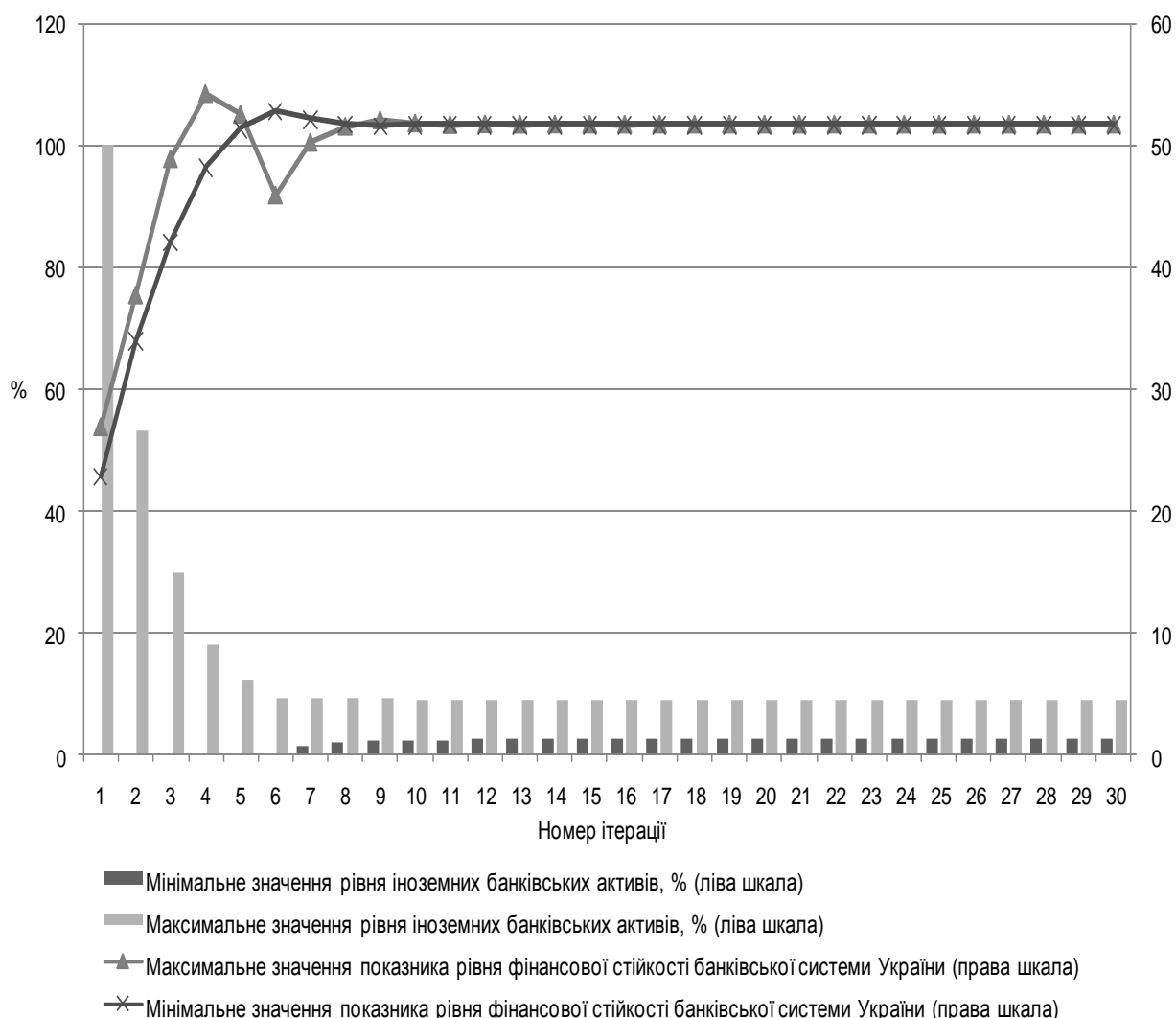


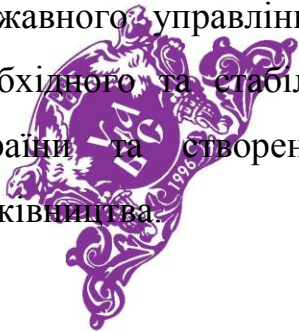
Рисунок 8 – Покрокове представлення подвійного пошуку критичних рівнів присутності іноземного капіталу в банківській системі України

Враховуючи результати подвійного пошуку критичних значень рівня присутності іноземного капіталу в банківській системі України ми можемо констатувати, що конкретне значення, яке характеризує рівень гранично допустимої частки іноземного капіталу в банківському секторі України відсутнє. Чіткий інтервал оптимальних значень з'являється починаючи із сімнадцятої ітерації. Зокрема, при значеннях частки активів банків з іноземним капіталом в сукупних активах банківської системи України в межах 2,62-9,08 %, буде забезпечено прийнятний рівень фінансової стійкості банківської системи України.

Відзначимо, що і мінімальне, і максимальне значення частки активів банків з іноземним капіталом відповідає однаковому значенню показника рівня фінансової стійкості банківської системи України (значення Z-statistic при мінімальному та максимальному значенні незалежної змінної знаходяться на рівні 51,69).

Даний факт, однак, не виключає того, що найвищий рівень фінансової стійкості банківської системи України буде досягнуто саме за рівня частки активів банків з іноземним капіталом, який відноситься до розрахованого діапазону оптимальних значень. При цьому найвище значення показника Z-statistic буде досягнуто при значенні частки активів банків з іноземним капіталом в Україні на рівні близько 6 %.

Таким чином, запропонований підхід до визначення критичних рівнів присутності іноземного капіталу в банківській системі України дозволяє сформувати інформаційне забезпечення для максимізації ефективності державного управління та регулювання відносно забезпечення мінімально необхідного та стабільного рівня фінансової стійкості банківської системи України та створення сприятливих умов для розвитку вітчизняного банківництва.



1.3 Вибір ефективної моделі функціонування державних банків в різних країнах світу в контексті їх впливу на розвиток національних економік

Узагальнення наукової літератури з досліджуваної проблематики дозволяє стверджувати про відсутність єдиної точки зору щодо того, який вплив (позитивний чи негативний) здійснюють банки з державною участю на економічне зростання та розвиток національних економік.

Наведемо аргументи та результати здійснених досліджень на підтвердження негативного впливу державного капіталу в банківській системі на економічне зростання та розвиток національної економіки:

– збільшення присутності держави у фінансовому секторі призводить до зниження ступеню доступності кредитних ресурсів для суб'єктів господарювання (цей висновок підтверджено дослідженнями [89], в яких цей ступінь доступності визначено на основі розрахунку тієї долі кредитів, що припадають на приватні компанії, які не входять у двадцятку найбільших підприємств, а також з використанням загального аналітичного показника доступності кредитних ресурсів);

– збільшення присутності держави в банківській системі призводить до зниження ефективності її функціонування (цей висновок підтверджено дослідженнями [89], в яких встановлено залежність між обсягом державного капіталу в банківській системі та таким показниками, як: відношення непрямих витрат та загальних активів, спред між відсотковими ставками по депозитам та кредитам);

– зростання частки банків з державною участю в банківській системі зменшує рівень її фінансової стійкості та стабільності (цей висновок підтверджено дослідженнями [89], в яких встановлено залежність між обсягом державного капіталу в банківській системі та таким показниками, як: темпи інфляції, інтегрований показник фінансової стабільності банків, також частка проблемних активів тощо);

– зростання частки банків з державною участю в банківській системі зменшує темпи зростання продуктивності фінансового сектора, скорегованого на відповідний приріст капіталу (цей висновок підтверджено дослідженнями [62, 63]);

– значна участь держави в банківському секторі корелює з низьким рівнем фінансового посередництва;

– збільшення долі участі держави в банківській системі призводить до незбалансованості розміщення фінансових ресурсів держави. Це обумовлено можливістю поєднання державної власності на банки з бажанням уряду профінансувати неефективні, але політично вагомі проекти, які нерідко позбавлені позитивного значення для суспільства держав (цей висновок підтверджено дослідженнями [80]);

– ефективність державних банків є набагато нижчою у порівнянні із комерційними приватними банками, що в свою чергу призводить до уповільнення економічного росту країни, що особливо актуально для країн із перехідною економікою та слаборозвинених держав (цей висновок підтверджено дослідженнями [80]);

– існування банків з державною участю дає можливість державі здійснювати контроль за інвестиційними рішеннями фінансових інституцій, виходячи виключно з політичних мотивів (цей висновок підтверджено дослідженнями [62, 63]);

– від державних банків може вимагатися (як у формі прямих директив, так і опосередковано – шляхом відповідного регуляторного впливу) фінансувати неефективні підприємства, що перебувають у державній власності, надавати фінансування позичальникам в окремих регіонах / секторах економіки на неринкових умовах, проводити кредитну політику, засновану на політичних мотивах і пріоритетах.

Наведемо аргументи та результати здійснених досліджень на підтвердження позитивного впливу державного капіталу в банківській системі на економічне зростання та розвиток національної економіки:

– збільшення присутності держави у її фінансовому секторі забезпечує стабільні темпи розвитку фінансового посередництва, а саме: розвиток кредитування державними банками приватних підприємств, так і розвитку нових типів фінансово-економічної співпраці – субсидування комерційних банків, стандартизовані контракти, більш ефективне кредитування галузей народного господарства, побудова системи додаткових гарантій для банків за умови розвитку довгострокового кредитування тощо (цей висновок підтверджено дослідженнями [70, 80]);

– присутність держави в банківській системі як правило підвищує її фінансову стабільність, оскільки фінансово-кредитні інститути, залежні від залучених у вигляді депозитів фінансових ресурсів, можуть постати перед проблемою значного їх відтоку при незначній ролі держави у фінансовій системі, що на макроекономічних масштабах може призвести до погіршення фінансової стійкості та стабільності як банків, так і всієї банківської системи. Крім того, держава є певним стабілізуючим фактором, що певним чином захищає комерційні банки від впливу зовнішніх негативних факторів (цей висновок підтверджено дослідженнями [52, 69]);

– зростання частки банків з державною участю в банківській системі зменшує недосконалість фінансових ринків країни (цей висновок підтверджено дослідженнями [52, 69]);

– банки з державною участю забезпечують інвестування фінансових ресурсів у суспільно-значимі, проте малоефективні проекти з точки зору прибутку. Це відкриває перед державою нові можливості подолання інституціональної неефективності приватних ринків капіталу, стимулювання сукупної пропозиції на ринку, що у перспективі стимулює темпи економічного зростання держави. (цей висновок підтверджено дослідженнями [69, 81]);

– державний капітал в банківській системі стимулює розвиток фінансового сектора в цілому (цей висновок підтверджено дослідженнями [80, 86]);

– значимим фактором впливу присутності держави у банківській системі є можливість фінансування проектів на тих етапах економічних циклів, в яких комерційні банки не можуть чи не хочуть цього здійснювати. Найбільш яскраво це відбувається під час економічної рецесії в країні чи за умови, якщо такі проекти пов'язані із значними зовнішніми ризиками або якщо фінансово-економічний потенціал окремих регіонів держави не входить в коло інтересів приватного банківського капіталу (цей висновок підтверджено дослідженнями [80]);

– значна участь держави в банківській системі позитивно впливає на ефективність банківського бізнесу (цей висновок підтверджено дослідженнями [80, 82, 86]);

– нарощування частки держави в капіталі чи активах банківської системи позитивно впливає на розширення виробництва та зайнятість населення (цей висновок підтверджено дослідженнями [52, 81, 82, 86]);

– значна участь держави в банківській системі сприяє вирівнюванню рівнів економічного розвитку потенційно збиткових секторів економіки (цей висновок підтверджено дослідженнями [52, 81, 82, 86]);

– державні банки, користуючись репутацією більш надійних та стабільних інститутів, можуть залучати значні обсяги фінансових ресурсів, а тим самим покращувати якість фінансового посередництва (цей висновок підтверджено дослідженнями [60]);

– збільшення частки банків з державною участю в банківській системі робить її менш вразливою до експансії іноземного капіталу (цей висновок підтверджено дослідженнями [52]);

– масштаби участі держави в банківській системі мають позитивний вплив на валовий рівень доходів на душу населення, а також інвестиційну активність (валовий розмір інвестицій в основній капітал) (цей висновок підтверджено дослідженнями [7]);

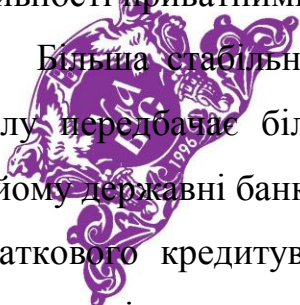
– банки з державною участю виконують важливу роль в стабілізації кредитів протягом економічного циклу і в періоди фінансової нестабільності,

що дозволяє використовувати збільшення державної участі в банківській системі в якості тимчасового короткострокового антициклічного інструменту. Експертами Світового банку доведено, що 1% збільшення темпів зростання ВВП обумовлюється 2,0% збільшення темпів кредитування приватних банків, і лише на 0,6% – державних банків. Це означає, що метою державних банків є стабілізація кредитів протягом економічного циклу, а не просто максимізація прибутку (цей висновок підтверджено дослідженням [70], результати якого ілюструють дані таблиці М.1).

Процес кредитування суб'єктів господарювання державними банками є стабільним протягом бізнес-циклу у випадках, якщо банк знаходиться в країні з високим рівнем індексу ефективності державного управління. Якість державного управління є ключовим аспектом у забезпеченні реалізації функції стабілізації загального кредитування державними банками протягом економічного циклу. Дослідження також показало, що в країнах, що розвиваються, кредити державних банків носять менш проциклічний характер, ніж кредити приватних банків. Кредити державних банків в розвинених країнах також виявилися менш проциклічними, ніж кредити приватних банків, навіть можна зробити висновок про їх антициклічний характер.

Таким чином, державні банки краще виконують функцію стабілізації загальної кредитної активності в розвинутих країнах, адже можливості державних банків для стабілізації кредиту найбільш затребувані саме в період фінансової кризи. Дослідження доводять, що державні банки нарощують свої кредити саме під час банківських криз, на противагу скороченню кредитної активності приватними банками.

Більша стабільність кредитів державних банків протягом економічного циклу передбачає більш стабільне їх фінансування. Під час економічного підйому державні банки вимагають менше додаткових коштів для фінансування додаткового кредитування. Аналіз показав, що державні банки нарощують недепозитні джерела фінансування лише у відносно невеликий період економічного буму. Низька залежність державних банків від недепозитного



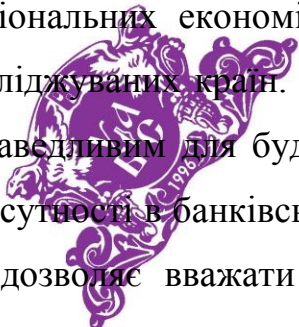
фінансування в період економічних підйомів частково пояснює факт збереження ними рівня кредитування під час спадів.

Аналіз взаємозв'язку рівня непрацюючих кредитів державних банків та рівня кредитної активності дозволяє дійти висновку, що державні банки демонструють нижчий рівень проблемних кредитів порівняно з приватними банками в періоди економічного зростання, і навпаки. Це згладжує капітальну базу державних банків, а також їх здатність надавати нові кредити, порівняно з приватними банками.

Серед питань, які досліджуються науковцями в рамках функціонування державних банків є також аналіз їх впливу на економічний розвиток країни, при чому рівень державної участі та ступінь захисту прав власності є найбільш значними проблемами в цьому контексті. Проте, незважаючи на значну кількість як зарубіжних, так і вітчизняних досліджень, вченим не вдалося однозначно встановити вплив державних банків на економічний розвиток країн.

Узагальнення наведених вище аргументів щодо позитивного або негативного впливу участі держави в банківській системі на економічне зростання дозволяє дійти висновку, що дослідження, які проводилися авторитетними та знаними фахівцями в цій сфері часто дають абсолютно протилежні результати. Таким чином, логічно припустити, що проблема полягає не у якості проведених досліджень або невірній економічній логіці, що покладена в основу інтерпретації цих результатів.

На нашу думку причиною таких діаметрально протилежних висновків щодо впливу банків з державною участю на економічне зростання та розвиток національних економік є неврахування в математичних моделях специфіки досліджуваних країн. Тому жоден з наведених вище аргументів не може бути справедливим для будь-якої країни. Ми вважаємо, що ефекти від державної присутності в банківській системі не є однорідними для всієї вибірки країн, що не дозволяє вважати масштаби і навіть напрям цього впливу однозначно доведеними.



Необхідність врахування специфіки розвитку країн, що потрапили до вибірки, підтверджується також і дослідженням [7], яке виявило гетерогенний характер макроекономічних ефектів і їх залежність від рівня економічного розвитку країн, включених в аналіз.

В науковій літературі найбільш поширеним є підхід до систематизації країн за участю держави в банківській системі, в основу якого покладено розподіл за рівнем такої участі (держави з яскраво вираженою обмеженою участю в капіталі банків; держави з високим рівнем державної участі у банківському секторі; держави, які пережили серйозні банківські кризи та потрясіння [52]). В роботах [56, 78] була здійснена спроба відслідкувати вплив нарощування частки державної власності у фінансовому секторі на економічне зростання з урахуванням розбіжностей у масштабах державної участі у банківській системі та рівнях економічного розвитку країн. В результаті було доведено, що рівень впливу держави у фінансовому секторі тим сильніший, чим слабкіша її політична, економічна, соціальна системи. Таким чином, не масштаби участі держави у фінансовому секторі країни є визначальним фактором впливу на його розвиток, а певний перелік специфічних характеристик самого фінансового сектора. Той ефект, який здійснює нарощування долі участі держави в банківській системі країни на показники її економічного розвитку (зокрема, на темпи зростання ВВП на душу населення) досить сильно залежить від рівня розвитку самої банківської системи, зокрема, від якості функціонування фінансових інститутів та політизованості банківської системи.

Так, наприклад, результати дослідження [78] довели, що в країнах із слаборозвиненим фінансовим сектором та низькою якістю функціонування політичних інститутів негативний вплив був досить значним, однак він поступово скорочувався із розвитком фінансового сектору. Відтак при інших рівних умовах, при досягнення фінансовим сектором певного рівня свого розвитку та за відсутності можливості політичних сил через державні банки

забезпечувати виконання своїх приватних інтересів, ефект від нарощування державної присутності був відсутнім або навіть позитивним.

В цілому погоджуючись з тезою, що вплив державного банківського капіталу на розвиток національної економіки буде різним для країн з різним рівнем розвитку фінансового сектору, вважаємо, що крім цього, цей вплив суттєво залежить і від функцій, якими наділені банки з державною участю.

Виходячи з цього, ми пропонуємо для адекватної перевірки гіпотези про вплив участі держави в банківській системі на розвиток національної економіки формувати вибірки країн не за критерієм різних обсягів участі держави у капіталі банків, а за критерієм різного функціонального навантаження банків з державною участю в банківській системі та національній економіці в цілому. Таким чином, принциповою відмінністю того підходу, який буде викладено в даному підрозділі дисертаційного дослідження, від інших, що набули поширення в науковій літературі, є орієнтація на цільові орієнтири в діяльності підконтрольних державі банків.

Виходячи із різниці у побудові системи корпоративного управління в державних та приватних банках, вони здійснюють різноплановий та різноспрямований впливу на розвиток національної економіки [62]. Основною функціональною задачею діяльності комерційного банку є максимізація його прибутку, а відтак, створення та впровадження ефективної систему збору, систематизації та аналізу інформації щодо потенційних клієнтів, а також диверсифікація діяльності, цільових груп та ринків є однією із пріоритетних задач менеджменту такого банку. Варто зазначити, що в таких умовах, підвищення ефективності банківського посередництва саме і є тим ефектом, який і провокує розвиток комерційних фінансово-кредитних установ, а будь-які можливі агентські конфлікти можуть вирішуватися шляхом побудови достатньої системи винагородження менеджерів.

У випадку, коли власником банку є держава, перелік його функції є дещо іншим, при чому основної задачею таких фінансових посередників є фінансування проектів, які з певних причин не можуть бути профінансованими

приватним інвестиційним капіталом, однак ефект від їх реалізації для суспільства в цілому має бути позитивним.

При виконанні банками з державною участю специфічних функцій в банківській системі виникає ряд проблем, основними серед яких є такі дві:

1. Між менеджментом підконтрольних державі банків та їх власником (компетентним органом державної чи місцевої влади) часто виникає агентський конфлікт. Враховуючи певні бюджетні обмеження, органи державної влади, що виступають власниками державних банків, не можуть мінімізувати можливість появи агентських конфліктів із менеджерами за рахунок створення соціальних пакетів, які б у повному обсязі задовольняли інтереси та потреби управлінського складу. Саме тому менеджери таких банків у більшості випадків не зацікавлені у підвищенні ефективності проведення банківських операцій, впровадження більш ефективних принципів ризик-менеджменту, що в свою чергу, здійснює негативний вплив на якість фінансового посередництва державних банків. Поява агентських конфліктів є загрозою як для державних банків, що намагаються максимізувати прибутковість основної діяльності, так і для тих, основною функцією яких є забезпечення максимального економічного ефекту для держави. Саме цим і зумовлюється нижча ефективність фінансового посередництва державних банків. Разом із цим, дана проблема найбільш яскраво виникає у слаборозвинених країнах та у країнах із перехідною економікою, тоді як державні банки розвинених країн часто переймають досвід комерційних фінансово-кредитних установ, а відтак, ефективність їх функціонування та якість їх фінансового посередництва є дещо вищою.

2. Між платниками податків та державою як власником таких банків також доволі часто виникає конфлікт. В контексті даної проблеми варто розглядати значну можливість використання адміністративного ресурсу для задоволення особистих політичних інтересів через державні банки, що матиме негативний вплив на політичний, економічний та фінансовий устрій держави.

На основі узагальнення світового досвіду функціонування банків з державною участю в межах національних економік та банківських систем

різних країн світу ми пропонуємо виділити дві моделі функціонування таких банків за їх функціональним навантаженням в економічній системі та цільовими орієнтирами:

Модель 1. Передбачає, що банки з державною участю функціонують на загальних засадах з іншими комерційними банками, здійснюють той же самий перелік операцій, але в деяких випадках зорієнтовані на обслуговування окремих секторів економіки або напрямків економічної діяльності. В межах цієї моделі такі банки утворюються внаслідок націоналізації деяких проблемних банків, як засіб збереження фінансової стійкості банківської системи під час криз, внаслідок історично обумовлених традицій та політичної ідеології тощо.

Модель 2. Банки з державною участю займають абсолютно відокремлене місце в банківській системі, виконують виключно функції фінансових агентів уряду при реалізації загальнонаціональних соціально-економічних програм розвитку. Перелік операцій та цільові орієнтири таких банків та звичайних комерційних банків в такому випадку суттєво відрізняються. В межах цієї моделі банки з державною участю утворюються спеціально під конкретні задачі реалізації стратегії економічного розвитку держави, а не внаслідок історичних традицій або поточних умов посткризової стабілізації.

Проведене нами узагальнення світового досвіду функціонування банків з державною участю дозволяє стверджувати, що практично у всіх країнах, де держава має частку у капіталі банків, вони створені та функціонують за моделлю 1. Єдиною країною, де банки з державною участю створені за моделлю 2 в чистому вигляді, є Китай, де ця модель функціонує вже з початку 1990-х років. Частково на шляху до формування моделі 2 зараз знаходяться Росія та Індія, але оскільки система банків з державною участю в цих країнах зараз активно реформується, то єдиним показовим прикладом цієї моделі будемо вважати Китай [3, 4].

Далі в даному підрозділі дисертаційного дослідження ми ставимо перед собою завдання визначити, яким є вплив банків з державною участю на економічне зростання та рівень розвитку національної економіки при кожній з

цих двох моделей. Іншими словами, науковий інтерес становить визначення, при якій саме з цих двох моделей існування банків з державною участю у відповідній формі є доцільним та економічно виправданим, а при якій – ні.

Такі дослідження по більшості країн світу проводилися як вітчизняними, так і іноземними науковцями. Особливо багато досліджень в цьому науковому напрямку проведено авторитетними фахівцями МВФ та Світового банку [61, 66].

Виходячи з цього, не вважаємо за доцільне проводити власне дослідження по групі країн, в яких державний банківський капітал функціонує за моделлю 1, а лише узагальнимо напрацювання попередників. В той же час, для країн, що будують свою банківську систему за моделлю 2 (а саме – для Китаю) такі дослідження у системному та формалізованому вигляді відсутні, тому для цієї країни ми проведемо авторське дослідження.

Розглянемо вплив банків з державною участю на економічне зростання в країнах, де система таких банків побудована за моделлю 1.

Більшість досліджень, які проводилися по країнам, які формують свою банківську систему за моделлю 1, свідчать про негативний вплив участі держави в банківській системі країни на економічне зростання та показники фінансової стійкості банківської системи.

Так, зокрема, за результатами дослідження [59], проведеного на прикладі 65 країн світу, доведено, що в цілому глибина і масштаб наслідків кризи позитивно корелює зі ступенем державної участі в банківській системі. Дослідження [61] також підтверджує негативний вплив масштабів участі держави в банківському секторі на характеристики фінансово-економічного розвитку країни. Тобто країни зі значним рівнем державної участі в банківській системі, як правило, мають нижчий рівень розвитку системи банківського посередництва, а також менші темпи розвитку нефінансового сектору економіки й фондового ринку.

Доцільно в цьому напрямку розглянути дослідження [89] щодо впливу нарощування частки державної власності у фінансовому секторі на прикладі 92

країн з різним рівнем економічного розвитку за системою показників, що були запропоновані Т.Беком, Н. Лоязі та Р. Левітом. За результатами даного дослідження було встановлено, що нарощування обсягів присутності держави в банківській системі поступово стримує економічний розвиток (збільшення частки держави в банківській системі на 10% призводить до зниження темпів економічного розвитку на 0,23%). Узагальнено результати цього дослідження проілюстровані в таблицях Н.1-Н.2.

Розглянемо вплив банків з державною участю на економічне зростання в країнах, де система таких банків побудована за моделлю 2.

Доволі часто в якості об'єктів дослідження з даної проблематики виступали країни БРІК (Бразилія, Росія, Індія та Китай), в яких спостерігається значна частка державної участі в банківській системі (рис. 9).

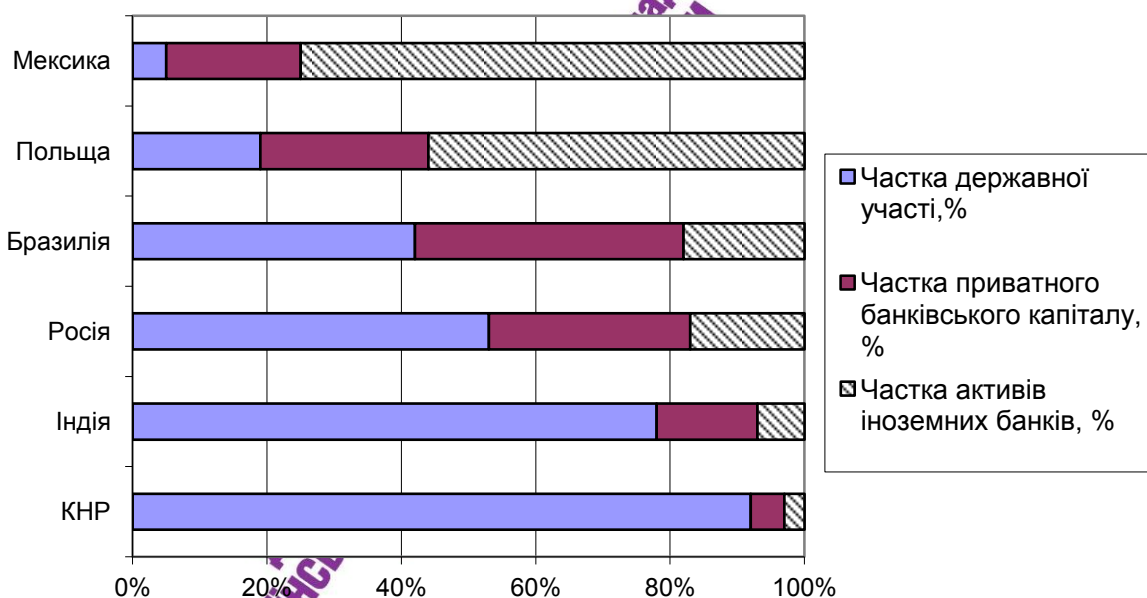


Рисунок 9 – Порівняльний аналіз обсягів державної, приватної та іноземної участі в активах банківської системи ряду країн, % (дані по Індії наведені за вересень 2009р.; дані по Польщі відображають ситуацію у 2008р.)

Окремо слід виділити ґрунтовне дослідження для країн БРІК за 2001-2009 рр. В результаті зроблено висновок про відсутність статистично значущого впливу державної присутності на показники глибини і структурні

характеристики національного банківського посередництва. Доведено, що на сучасному етапі розвитку країн БРІК державне участь не чинить негативного впливу на рівень банківського посередництва і основні індикатори економічного зростання.

В той же час не у всіх країнах БРІК банківська система сформована за моделлю 2 в чистому вигляді.

Так, зокрема, згідно оцінок експертів [85], державні банки Індії володіють трохи менше, ніж 80% кредитного портфелю всієї банківської системи країни. Хоча і спостерігається незначна тенденція до зниження частки державного сектора в фінансовій системі країни, але вона, за думкою експертів, не скоротиться нижче 55-65%.

Така значна присутність держави в банківському секторі Індії сформувалася внаслідок двох рішень Уряду.

1) Організація Державного банку Індії (State Bank of India) в 1955 р. через придбання державою найбільшого в країні приватного банку – Imperial Bank of India. Згодом Державним банком Індії були придбані регіональні банки, асоційовані з місцевими органами влади. У теперішній час відповідно до класифікації Резервного банку Індії (Reserve Bank of India) всі дані банки об'єднані в єдину групу асоційовані («associates»). В наслідок цього Державний банк Індії є найбільшим комерційним банком в країні і одним з найбільших у світі.

2) Прийняття рішення про націоналізацію 14 великих банків в 1969 р. і 6 великих банків в 1980 р. з метою розширення обсягів кредитування агропромислового сектору та підприємств малого бізнесу. На відміну від Державного банку Індії, зазначені комерційні банки залишалися формально приватними банками, зберегли менеджмент і штат, але до складу вищого колегіального органу даних банків Уряд ввів своїх представників.

За даними експертів [66], станом на 2004 р. щодо всіх комерційних банків ще діяли вимоги про кредитування «пріоритетних» секторів (сільське господарство, експортні операції і підприємства малого бізнесу) за ставками

нижче ринкових. На даний час за оцінками експертів [70], банківський сектор Індії характеризується великою кількістю кредитних організацій зі змішаною формою власності.

В Бразилії, незважаючи на значну частку присутності держави в банківському секторі, ця частка постійно скорочується з початку 1990-х років. Крім того, Уряд Бразилії взяв курс на приватизацію державних банків, що знаходилися в прямій федеральній і субфедеральній власності. За даними [62], державні банки склали суттєвий сегмент банківського сектору – в 1994 р. на їх частку припадало понад 50% сукупних банківських активів. Внаслідок кредитування неефективних державних компаній та падіння доходності спекулятивних операцій з цінними паперами, які здійснювали всі банки Бразилії, банки з державною участю стикнулися з проблемами неплатоспроможності. Оздоровлення зазначених банків відбувалося в два етапи:

1) в 1994-1995 рр. Центральний банк Бразилії ввів спеціальний режим тимчасового управління в більшості великих державних банків;

2) в кінці 1996 р. в рамках політики щодо скорочення державної участі в банківському секторі (PROES) реалізовувалися чотири сценарії розвитку кожного банку:

- ліквідація;
- перехід під федеральний контроль для подальшої ліквідації або приватизації;
- приватизація шляхом продажу стратегічному інвестору – іноземному або приватному – з продажем працівникам банку не більше 10% акцій;
- реструктуризація зобов'язань і активів при збереженні державного контролю, через покриття власником банку (регіональним урядом) не менше половини сукупних витрат з реструктуризації та зміни менеджменту банку.

Як наслідок частка державної присутності на кінець 1999 р. скоротилася до 43% сукупних активів, в тому числі за рахунок істотного збільшення частки

іноземного капіталу в банківській системі країни, і в подальшому також скорочувалася. Однак за даними [40] на кінець 2008 р. завдяки більш активній кредитній політиці банків з державною участю в період економічного спаду та реалізації угод з консолідації активів відбулося суттєве зміцнення позицій національних банків з державною участю.

Банківський сектор Росії все більше нагадує банківські системи цілого ряду інших держав з перехідною економікою. Разом з тим існує одна ключова відмінність – в період масштабної приватизації кредитних організацій в країнах Центральної та Східної Європи в Росії не було зроблено жодної великої операції з продажу активів банків приватним інвесторам. Згідно з оцінками [82, 86], з 53 комерційних банків, що контролюються державою, в прямій власності до середини 2000 р. знаходилося 19 банків, шість з яких – власність федеральних органів влади і Банку Росії; ще 12 – органів виконавчої влади російських регіонів і муніципальних утворень. При цьому сама численна група з 25 банків – в непрямій власності держави – державних компаній, банків і корпорацій. Крім того, в десяти банках держава здійснює контроль без мажоритарної участі в капіталі.

Необхідно відзначити, що починаючи з 2003 р. підконтрольні державі банки розвивалися активніше, ніж банківська система Росії в цілому, за рахунок включення в неї нових кредитних організацій, підтримки розвитку державних банків з боку держави, привілейованого доступу до джерел капіталу, позикових ресурсів, які мали державне походження.

Крім того за 2001-2009 рр. відбулося зростання ринкової частки десяти найбільших банків з державною участю – з 35,7 до 54,1%. Причому ринкова частка п'яти найбільших банківських груп, контрольованих державним капіталом (Сбербанк Росії, група ВТБ, група Газпромбанку, Россельхозбанк і Банк Москви), збільшилася з 34,5 до 49,3%, тобто рівно половини всіх банківських активів країни.

Щодо Китаю, то до сучасної організації банківської системи він рухався починаючи з 1979 року. За цей період з було створено систему політичних

банків (спеціалізовані банки, що видають грошові кошти для підтримки державної економічної політики), систему державних комерційних банків і комерційних банків.

Динаміка активів цих банків представлена в таблиці 6.

Таблиця 6 – Динаміка загальних активів банківських установ Китаю в 2003-2010 рр., у 100 млн. юаней КНР (складено на основі [86])

Тип банківських установ Китаю	Роки							
	2003	2004	2005	2008	2007	2008	2009	2010
Всі типи банківських установ в цілому по країні	276,584	315,990	374,697	439,500	531,160	631,515	795,146	953,053
Політичні банки	21,247	24,123	29,283	34,732	42,781	56,454	69,456	76,521
Великі комерційні банки	160,512	179,817	210,050	242,364	285,000	325,751	407,998	468,943
Акціонерні комерційні банки	29,599	36,476	44,655	54,446	72,742	88,337	118,181	149,037
Міські комерційні банки	14,622	17,056	20,367	25,938	33,405	41,320	56,800	78,526
Сільські комерційні банки	385	565	3,029	5,038	6,097	9,291	18,661	27,670
Сільські кооперативні банки	-	-	2,750	4,654	6,460	10,033	12,791	15,002
Міські кредитні кооперативи	1,468	1,787	2,033	1,831	1,312	804	272	22
Сільські кредитні кооперативи	26,509	30,767	31,427	34,503	43,434	52,113	54,945	63,911
Небанківські фінансові установи	9,100	8,727	10,162	10,594	9,717	11,802	15,504	20,896
Іноземні банки	4,160	5,823	7,155	9,279	12,525	13,448	13,492	17,423
Сільські фінансові установи нового типу та поштові ощадні банки	8,984	10,850	13,787	16,122	17,687	22,163	27,045	35,101

На даний час в банківській системі Китаю домінуючу роль грають чотири великі банки («велика четвірка»), що знаходяться у власності держави, вони

володіють більш ніж 75 % активів банківської системи [66]. Згідно досліджень [67] держава контролює більш ніж 90 % активів банківської системи.

Єдиною країною в світі, де на сьогодні система банків з державною участю в чистому вигляді побудована за моделлю 2, є Китай. В той же час, на жаль, ґрунтовних досліджень стосовно цієї країни окремо, а не всіх країн БРІК, які б формалізували вплив державного капіталу в банківській системі на темпи економічного розвитку в даній країні, на сьогодні не існує.

Базою для проведення нами такого дослідження стали показники економічного розвитку Китаю, а саме: ВВП на душу населення, темп зростання ВВП, обсяги прямих іноземних інвестицій, частка активів державних банків в активах банківської системи, показник експорту.

Динаміка цих показників наведена в таблиці П.1.

На основі цих даних нами були побудовані регресійні залежності:

- ВВП на душу населення від активів державних банків Китаю;
- темпу зростання ВВП від активів державних банків Китаю. В якості контрольної змінної в даному випадку використано обсяги експорту;
- частки експорту у ВВП від показника частки державних банків в активах банківського сектору Китаю.

В узагальненому вигляді результати здійсненого дослідження продемонстровані в таблиці П.2.

Для всіх трьох побудованих регресійних залежностей коефіцієнти є позитивними, що свідчить про позитивний вплив активів державних банків на показники економічного зростання в Китаї: ВВП на душу населення, темп зростання ВВП та частка експорту у ВВП.

Побудовані нами регресійні залежності є адекватними, а висновки, зроблені на їх основі – цілком справедливими, оскільки:

- t-статистика для кожного коефіцієнта – більше критичного рівня;
- ймовірність похибки є дуже низькою: для I та III рівняння – близько 0%, для II рівняння – 5-6%. Це означає, що ймовірність випадкового отримання залежності є надзвичайно малою;

– скоригований коефіцієнт детермінації – для всіх трьох рівнянь є дуже високим (97%, 89% та 78% відповідно), що свідчить про те, що зміна залежної змінної (ВВП на душу населення, темп зростання ВВП та частка експорту у ВВП) саме на такий відсоток пояснюється зміною незалежної змінної (активів державних банків).

Таким чином, побудова системи банків з державною участю саме за моделлю 2 сприяє економічному зростанню (що доводить залежність ВВП на душу населення від активів державних банків), збільшення його темпів (що доводить залежність темпу зростання ВВП від активів державних банків) та зростання експортоорієнтованості країни (що доводить залежність частка експорту у ВВП від активів державних банків).

1.4 Методичні підходи до комплексної оцінки рівноваги платіжного балансу країни

Останнім часом, враховуючи тенденції щодо глобалізації економічних відносин, а також причини та наслідки світової фінансової кризи 2008-2009 років, дослідження рівноваги платіжних балансів стають все більш актуальними. Об'єктивна оцінка урівноваженості платіжного балансу України дасть можливість оптимізувати валютну та грошово-кредитну політику НБУ та сприятиме підвищенню ефективності механізму функціонування банківської системи України, в цілому.

Під рівновагою платіжного балансу, переважно, розуміють такий стан, коли надходження і відтік грошових коштів за основними його статтями є збалансованими (наближеними до нуля), що, у свою чергу, сприяє формуванню загального сальдо платіжного балансу, яке незначно відхиляється від нуля. Іноді зазначається, що рівноважним вважають платіжний баланс, за яким загальна сума платежів за міжнародними операціями країни відповідає

бюджету. Деякі автори поняття рівноваги платіжного балансу (у короткостроковому періоді) пов'язують із використанням золотовалютних резервів держави: рівновага існує тоді, коли золотовалютні резерви не використовуються.

На нашу думку, дані трактування рівноваги платіжного балансу є спрощеним і не враховують умови реалізації економічних відносин у різних країнах світу. Крім того, не приймається до уваги взаємозв'язок зовнішньоекономічних відносин (що безпосередньо відображаються на рахунках платіжного балансу) та макроекономічних показників.

Пропонуємо під рівновагою платіжного балансу розуміти такий його стан, що відповідає чотирьом взаємопов'язаним умовам (рис. 10).

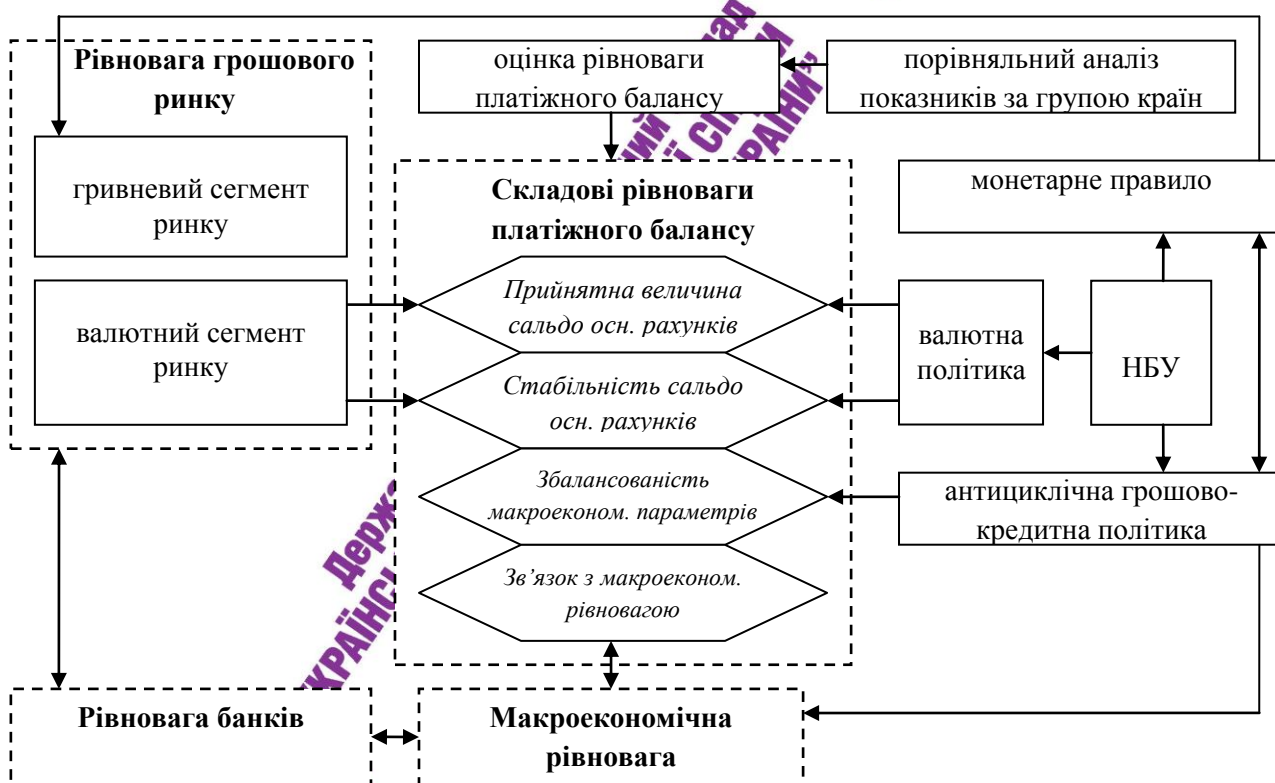


Рисунок 10 – Складові рівноваги платіжного балансу та їх взаємозв'язок з іншими видами економічної рівноваги

По-перше, динаміка та структура зовнішньоекономічних операцій, що формують основні статі платіжного балансу, дозволяє утримувати відносно значення сальдо основних його рахунків на прийнятному для даної економіки

рівні. Тобто не допускається формування критичних відхилень сальдо основних статей платіжного балансу та його загального сальдо від їх абсолютно збалансованого (нульового) рівня. Причому для кількісної оцінки даних відхилень їх необхідно аналізувати за групою країн, що схожі за основними показниками економічного розвитку. Також доцільно представляти сальдо рахунків у співставному вигляді: наприклад, у відсотках від реального ВВП.

По-друге, аналіз відхилень сальдо рахунків від збалансованого (нульового) рівня необхідно доповнювати порівняльним аналізом їх мінливості. За інших рівних умов, більша волатильність показників платіжного балансу означає гірші умови для досягнення рівноваги. Нестабільність платіжного балансу погіршує можливості економічних агентів щодо планування власних економічних рішень у зв'язку із невизначеністю прогнозів розвитку зовнішньоекономічних відносин. Крім того, висока мінливість показників платіжного балансу негативно впливає на валютний сегмент фінансового ринку країни, зокрема обумовлює високу волатильність валютних курсів.

По-третє, зовнішньоекономічні відносини повинні узгоджуватись із цілями та інструментами державної економічної політики та враховувати внутрішньонаціональні економічні тенденції. Дана вимога є обов'язковою для усіх країн з відкритими економіками. Потрібно зазначити, що в умовах посилення тенденцій до глобалізації соціально-економічних відносин закритих економік практично не залишилось. Результатом реалізації даної вимоги буде формування показників, наближених до макроекономічної рівноваги.

По-четверте, відповідно до сучасних положень макроекономічної теорії між показниками платіжного балансу які визначають рівень його урівноваженості та ключовими показниками що характеризують макроекономічну рівновагу повинні існувати певні зв'язки. Значна кількість та істотна сила даних зв'язків свідчатиме про «зрілість» ринкової економіки та можливість ефективного використання ринкових інструментів для державного регулювання економічних процесів.

Сутність та методологія формування макроекономічної рівноваги залишаються дискусійними питаннями, які по-різному вирішуються у межах різноманітних наукових течій та шкіл. Як зазначалось у попередніх підрозділах роботи, ми притримуємось практичного підходу щодо трактування даного поняття. Під поняттям «макроекономічна рівновага» розуміємо стан (процес розвитку) макроекономічної системи, який характеризується збалансованістю основних макроекономічних пропорцій, що забезпечують стійкий ріст ВВП в умовах цінової стабільності.

Запропоновані підходи щодо оцінки рівноваги платіжного балансу ґрунтуються на порівняльному аналізі показників за групою країн. Зазначимо, що до вибірки необхідно включати економіки співставні за масштабами, а також бажано враховувати рівень їх відкритості. За умови дотримання даних критеріїв формування вибірки, можливий розрахунок окремих кількісних показників (прийнятних для окремих груп країн на певних фазах економічного циклу) для оцінки рівноваги платіжних балансів. Дані кількісні показники можуть доповнюватись суб'єктивними висновками дослідників. Застосування кількісних та якісних критеріїв оцінки дозволить, з одного боку, уникнути недоліків жорсткої формалізації процесу оцінювання, а з іншого – сприятиме підвищенню об'єктивності результатів дослідження.

Таким чином, на основі застосування запропонованих підходів щодо оцінки рівноваги платіжного балансу можна визначити напрямки підвищення ефективності функціонування механізму впливу банківської системи на рівноважні стани в економіці. Зокрема, використати сформовані методичні підходи для дослідження впливу суб'єктів міжбанківського валютного ринку України на рівновагу платіжного балансу. А також проаналізувати взаємозв'язок між рівновагою грошового ринку, макроекономічною рівновагою та рівновагою платіжного балансу. Як випливає з рисунку 10, даний взаємозв'язок може бути простежений через формування монетарних правил та реалізацію антициклічної грошово-кредитної політики. Зокрема, у монетарне правило можуть включатись показники валютного курсу, а інструменти антициклічної

монетарної політики можуть істотно впливати на складові рівноваги платіжного балансу.

Більшість авторів зосереджують увагу на ретроспективному аналізі динаміки статей платіжного балансу окремої економіки [30, 37, 38]; деякі досліджують наукові підходи щодо формування рівноважних показників платіжного балансу [1; 41]; інші зосереджуються на вивченні впливу на платіжний баланс світової фінансової кризи [57].

Однак проблема розробки комплексних підходів до оцінки рівноваги платіжних балансів та їх апробація на вибірці країн залишається не достатньо дослідженою. Як зазначалось вище, даний підрозділ роботи спрямований на вивчення методичних підходів до комплексної оцінки рівноваги платіжних балансів та їх апробації на даних найбільших країн з розвинутою економікою та найбільших країни з ринком, що формується.

Методика складання платіжного балансу визначається Міжнародним Валютним Фондом (далі МВФ), який постійно її удосконалює враховуючи ключові тенденції щодо розвитку економічних відносин. У більшості європейських країн, зокрема в Україні, платіжний баланс складається центральними банками, вони ж відповідають за передачу достовірної інформації до МВФ. Таким чином, найбільш повна, об'єктивна та актуальна інформація щодо стану платіжних балансів держав світу розкривається у виданнях МВФ.

Використовуючи офіційні статистичні дані МВФ [75], проаналізуємо поточні тенденції врівноваження платіжних балансів країн світу.

Для цього необхідно визначити групу країн зі співставними макроекономічними показниками. Представники Центрального банку Фінляндії досліджували можливість формування валютного союзу на території Білорусії, Росії, України та Казахстану [68]. Подібні дослідження також проводили російські науковці [31, 44]. Таким чином, до групи країн для порівняльного аналізу рівноваги платіжного балансу України нами були включені Білорусія та Казахстан.

На нашу думку, для забезпечення об'єктивності результатів аналізу до вибірки також необхідно включити східноєвропейські держави. Дані країни з одного боку характеризуються територіальною близькістю до України та подібними етапами соціально-економічного розвитку протягом ХХ століття, а з іншого у ХХІ столітті стали членами Європейського Союзу. З-поміж країн Східної Європи до вибірки включено Польщу та Румунію економічні системи яких приблизно відповідають економіці України за масштабами. Порівняльний аналіз країн, що включені до вибірки наведено у таблиці 7.

Таблиця 7 – Відношення показників платіжного балансу до ВВП, %

Країна	Роки										Середнє	Коеф. росту 2010/2001
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010		
номінальний ВВП на душу населення, долари США												
Білорусія	1 234	1 465	1 797	2 344	3 075	3 781	4 654	6 276	5 113	5 702	3 544	4,62
Казахстан	1 487	1 653	2 061	2 867	3 765	5 290	6 775	8 524	7 279	9 167	4 887	6,16
Польща	4 976	5 184	5 676	6 621	7 963	8 949	11 132	13 852	11 256	12 263	8 787	2,46
Румунія	1 836	2 089	2 712	3 470	4 555	5 653	7 883	9 465	7 631	7 522	5 282	4,10
Україна	785	883	1 052	1 372	1 836	2 313	3 084	3 914	2 564	3 035	2 084	3,87
Середнє за групою	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4 917	4,24
чисельність населення, тис. чол.												
Білорусія	10 010	9 963	9 918	9 872	9 825	9 777	9 728	9 681	9 636	9 595	9 801	0,96
Казахстан	14 898	14 902	14 959	15 053	15 172	15 312	15 476	15 655	15 841	16 026	15 329	1,08
Польща	38 267	38 230	38 198	38 175	38 165	38 170	38 190	38 218	38 249	38 277	38 214	1,00
Румунія	22 100	22 011	21 925	21 845	21 772	21 705	21 645	21 590	21 537	21 486	21 762	0,97
Україна	48 448	48 032	47 643	47 275	46 924	46 592	46 282	45 992	45 715	45 448	46 835	0,94
Середнє за групою	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26 388	0,99

Сформовано на основі офіційної статистики МВФ [75] та ООН [87]

Даний аналіз проводився за двома показниками: ВВП (вираженого у доларах США) на душу населення та чисельності населення. Якщо перший показник є однією із ключових характеристик економічного розвитку держави, то другий визначає масштаби соціально-економічної системи.

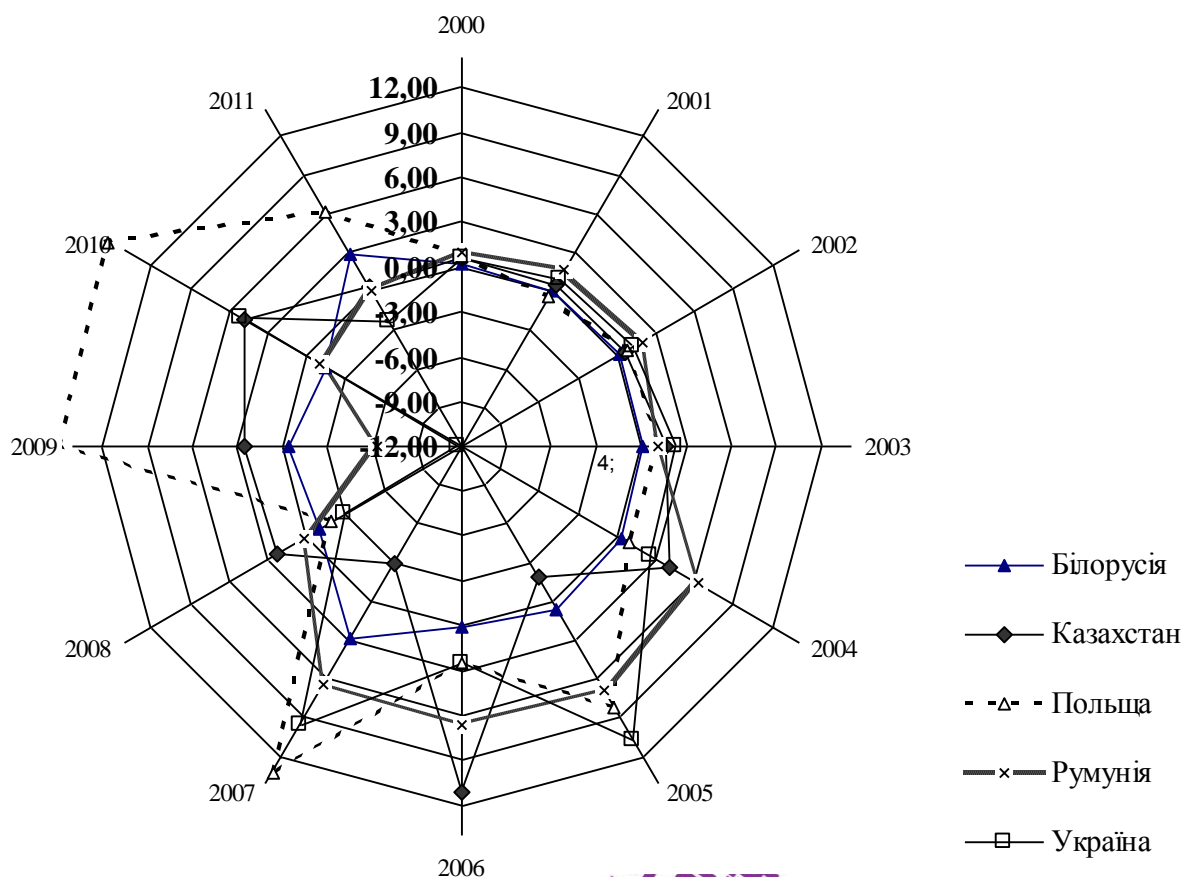
Як свідчать дані таблиці 7, у середньому за групою країн номінальний ВВП на душу населення становив майже 5 тис. дол. США. Досить близькими до середнього значення були показники Казахстану та Румунію. У Білорусії

спостерігається дещо нижчий рівень економічного розвитку. Показники Польщі були значно вищі за середні значення, а України – істотно нижчим. Не зважаючи на наявність суттєвих відмінностей у рівні економічного розвитку, вони є набагато меншими у порівнянні із середніми показниками для економічно розвинених країн та країн що розвиваються. Крім того, протягом останніх десяти років усі країни продемонстрували ріст ВВП на душу населення. Причому відхилення коефіцієнту росту даного показника для кожної країни від середнього значення за групою (4,24%) було неістотним.

Середня чисельність населення країн, що включені у вибірку становить близько 26 млн. чол. Істотно перевищували даний показник Україна та Польща. Досить подібною до середніх значень виявилась чисельність населення у Румунії. Істотно нижчим даний показник був у Казахстані та Білорусії. Не зважаючи на певні відмінності у чисельності населення більше ніж дворазове відхилення від середнього значення було характерним лише для Білорусії. Однак, динаміка чисельності населення виявилась подібною: у більшості країн спостерігалась тенденція до зменшення даного показника, збільшувалось населення лише у Казахстані. Таким чином, не зважаючи на певні відмінності, в цілому економіки даних держав є порівнянними, а їх макроекономічні показники можуть використовуватись для порівняльного аналізу рівноваги платіжних балансів.

Спочатку проведемо аналіз збалансованості та стабільності загального сальдо платіжних балансів держав включених до вибірки (рис. 11). Протягом 2000-2003 років дані показники істотно не відхилялись від рівноважного (нульового) значення. У 2004-2007 роках спостерігалась тенденція до посилення розбалансування загального сальдо переважно у бік формування профіциту. Дефіцит платіжного балансу спостерігався лише у Казахстані протягом 2005 та 2007 років. Порівняно збалансованим залишався лише платіжний баланс Білорусії.





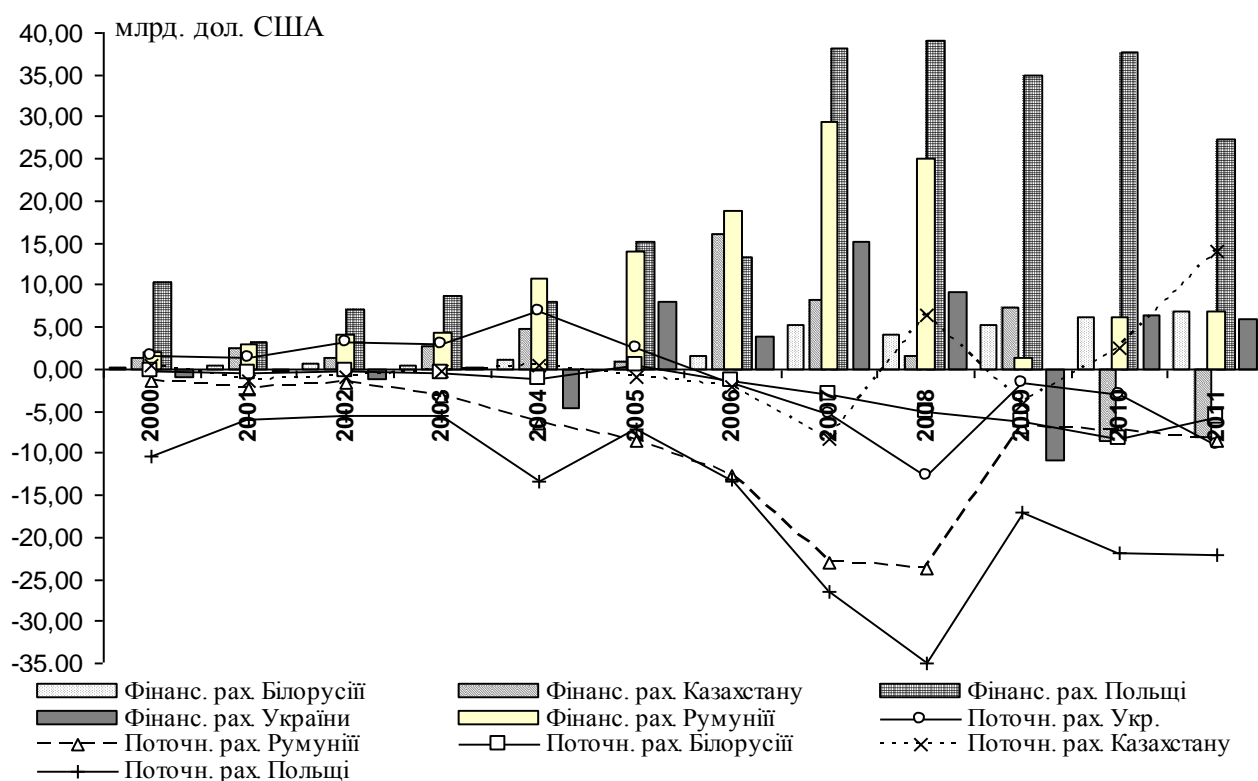
побудовано на основі офіційної статистики МВФ [75]

Рисунок 11 – Сальдо платіжних балансів деяких країн Східної Європи та Казахстану, млрд. дол. США

Світова фінансова криза істотно вплинула на рівновагу платіжних балансів досліджуваних країн. За результатами 2008 року три з п'яти країн сформували від'ємне сальдо, у Румунії спостерігалось практично нульове сальдо, а Казахстан завершив рік з профіцитом. Протягом посткризового періоду (2009-2011 рр.) лише Польщі вдалось забезпечити стабільно високий профіцит платіжного балансу. Платіжний баланс Казахстану також характеризувався профіцитом хоча його абсолютна величина була у 3-6 разів меншою ніж у Польщі. Динаміка платіжних балансів інших країн була нестабільною та у більшості періодів вони характеризувались дефіцитом. Зокрема в Україні, за результатами 2009 року сформувалось найбільше серед досліджуваних країн від'ємне сальдо у 11,7 млрд. доларів США.

Проведемо аналіз збалансованості сальдо поточного та фінансового рахунків платіжних балансів включених до вибірки країн (рис. 12).

Наведені на рисунку дані підтверджують сформульований вище висновок щодо відносної урівноваженості платіжних балансів протягом 2000-2003 років. У більшості країн від'ємне сальдо поточного рахунку покривалось додатнім сальдо фінансового. Лише в Україні спостерігалась зворотна ситуація: профіцит платіжного балансу забезпечувався за рахунок перевищення надходжень за поточним рахунком над відтоком за кордон фінансових ресурсів.



Джерело: сформовано автором на основі офіційної статистики МВФ [75]

Рисунок 12 Сальдо поточного та фінансового рахунків платіжного балансу деяких країн Східної Європи та Казахстану

У цілому подібне співвідношення між ключовими рахунками платіжного балансу спостерігалось також протягом наступних періодів. Однак, протягом передкризового періоду (2005-2007 роки) істотно зросли надходження за статтями фінансових рахунків усіх країн, що забезпечило їм істотний профіцит платіжного балансу. Протягом даного періоду формувались певні

макроекономічні диспропорції та спостерігався «перегрів» економік що супроводжувався недооцінкою контрагентами ризиків та збільшенням обсягів фінансових (перш за все кредитних) операцій в іноземній валюті.

У період загострення кризи (2008 рік) сальдо фінансового рахунку, переважно завдяки підтримці міжнародних фінансових організацій, залишалось додатнім. Як наслідок, вдалось віднайти певну компенсацію різкому погіршенню сальдо поточного рахунку. Однак, перманентна нестабільність світових фінансових ринків протягом посткризового періоду обумовила істотне зменшення надходження коштів за статтями фінансового рахунку. Зниження надходження фінансових ресурсів в економіки досліджуваних країн переважно відбувалось на фоні значного дефіциту поточного рахунку, що спричинило формування від'ємного сальдо платіжного балансу протягом посткризового періоду. Виключеннями є економіки Польщі та Казахстану, першій вдалось підтримувати великі обсяги притоку ресурсів за статтями фінансового рахунку, що повністю компенсували погіршення платіжного балансу; а друга забезпечила профіцит за рахунок покращення сальдо поточного рахунку.

Завершимо дослідження рівня збалансованості та стабільності ключових показників платіжних балансів країн включених до вибірки, аналізом даних таблиці 8.

Для забезпечення об'єктивності порівняльного аналізу, у таблиці наведено сальдо основних рахунків платіжного балансу у відношенні до реального ВВП. Також розраховано середні значення та коефіцієнти варіації даних показників.

Дослідивши наведені у таблиці 8 дані можемо зробити висновок, що у середньому платіжні баланси всіх країн протягом 2000-2010 рр. характеризувались профіцитом. Найбільший профіцит спостерігався у Казахстані (3,4% ВВП), а найменший – у Білорусії (0,4% ВВП). Варто зазначити, що жодна із досліджуваних країн не мала стабільного додатного сальдо платіжного балансу.

Таблиця 8 – Відношення показників платіжних балансів до ВВП, %

Сальдо рахунків платіжного балансу	Звітний період											Стандарт. відхил.	Середнє знач. коеф. варіації, %	
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010			
Білорусія														
Поточний рахунок	-1,61	-1,81	-1,43	-1,74	-4,31	1,46	-4,36	-8,43	-12,54	-15,51	-19,32	6,73	-6,33	106
Фінансовий рахунок	0,66	1,50	3,24	1,74	4,17	-0,20	5,09	14,47	10,13	13,20	14,33	5,72	6,21	92
Загальне сальдо	0,62	-0,05	0,78	0,24	1,01	1,72	0,06	7,59	-2,84	-1,15	-3,36	2,85	0,42	679
Казахстан														
Поточний рахунок	1,06	-3,51	-2,35	-0,57	0,65	-1,86	-3,17	-12,12	8,93	-5,73	-3,14	5,30	-1,41	376
Фінансовий рахунок	3,76	6,59	3,13	5,83	9,03	1,58	25,60	12,00	-2,28	10,28	-11,17	8,88	6,26	142
Загальне сальдо	1,63	0,96	1,24	3,22	7,68	-3,40	17,53	-4,41	3,09	3,43	6,15	5,89	3,37	174
Польща														
Поточний рахунок	-3,96	-2,25	-2,07	-1,96	-4,52	-2,38	-4,08	-7,69	-9,65	-4,66	-5,71	2,46	-4,45	55
Фінансовий рахунок	3,91	1,20	2,68	3,12	2,73	4,99	4,11	11,04	10,77	9,49	9,88	3,70	5,81	64
Загальне сальдо	0,24	-0,16	0,24	0,43	0,27	2,68	0,77	3,78	-0,54	4,01	3,95	1,79	1,43	126
Румунія														
Поточний рахунок	-1,81	-2,81	-1,83	-3,77	-6,70	-8,69	-11,95	-20,29	-19,43	-6,10	-6,50	6,53	-8,17	80
Фінансовий рахунок	2,80	3,70	4,89	5,01	11,30	14,21	17,67	25,96	20,50	1,25	5,44	8,26	10,25	81
Загальне сальдо	1,21	1,93	2,15	1,15	-6,50	6,87	6,17	5,52	0,13	-5,58	-0,87	3,79	2,29	165
Україна														
Поточний рахунок	2,49	2,16	4,65	3,87	8,24	2,94	-1,75	-5,28	-12,50	-1,99	-3,33	5,71	-0,05	12505
Фінансовий рахунок	-1,43	-0,40	1,57	0,17	-5,39	9,44	4,25	15,16	8,97	-12,50	7,18	7,79	2,17	359
Загальне сальдо	0,96	1,53	1,80	2,90	3,01	12,44	2,61	9,43	-2,97	-13,46	5,56	6,66	2,16	308

Практично в усіх країнах спостерігалось по два періоди із від'ємним сальдо платіжного балансу. Лише у Білорусії таких періодів було чотири.

Потрібно зазначити, що із 12 періодів які характеризувались дефіцитом платіжного балансу 8 періодів припали на час загострення або подолання

наслідків світової фінансової кризи. Найбільш стабільним було загальне сальдо платіжного балансу Польщі: коефіцієнт варіації становив 126%. Найвищою волатильністю характеризувалось сальдо платіжних балансів Білорусії та України, коефіцієнти варіації становили 679% та 308%, відповідно.

Сальдо поточного рахунку платіжного балансу кожної країни у середньому характеризувались дефіцитом. Однак, стабільно від'ємне сальдо даного рахунку були лише у Польщі та Румунії. Найбільше періодів додатного сальдо поточного рахунку спостерігалось в Україні та Казахстані. Найбільше абсолютне відхилення від рівноважного значення було характерним для поточного рахунку Румунії (-8,2% ВВП) та Білорусії (-6,3% ВВП). Наближеними до нульового (рівноважного) значення були показники України та Казахстану. Однак, за рівнем волатильності спостерігається зворотна ситуація. Найменшою стабільністю характеризувався поточний рахунок України та Казахстану, а найбільшою – Польщі та Румунії.

На противагу поточному рахунку, сальдо фінансового рахунку платіжного балансу кожної країни у середньому характеризувались профіцитом. Стабільний профіцит даного показника був характерний практично для усіх країн. Лише фінансовий рахунок платіжного балансу України мав істотну мінливість: протягом п'яти періодів він був від'ємним, а протягом шести періодів – додатним. Як наслідок, за рахунок взаємної компенсації, сальдо характеризувалось найменшим середнім відхиленням (2,2 % ВВП), однак мало найбільшу волатильність (359%). Найбільш урівноваженим за даними показниками виявився фінансовий рахунок Польщі: стабільне додатне сальдо (коефіцієнт варіації 64%), яке у середньому не перевищувало 5,8% реального ВВП.

Таким чином, можна зробити висновок що за критерієм збалансованості (абсолютна величина відхилення середнього сальдо від нульового значення) формально найбільш урівноваженими були показники платіжного балансу України. З іншого боку, фактично наша держава характеризувалась одними з найбільших відхилень від рівноважного (нульового) значення, однак за рахунок

різного знаку даних відхилень у середньому вони взаємно компенсувались. Наприклад, загальне сальдо платіжного балансу України характеризувалось найбільшим додатнім відхиленням (12,4% ВВП) у 2005 році та найбільшим від'ємним відхиленням (-13,5% ВВП) у 2008 році. Враховуючи зазначене вище, ми не можемо вважати національний платіжний баланс найбільш урівноваженим за даним критерієм.

Отже, за абсолютними відхиленнями найбільш урівноваженими є показники платіжного балансу Польщі. Середньою урівноваженістю характеризуються платіжні баланси Казахстану та Білорусії. Найбільш неурівноваженими були платіжні баланси України та Румунії.

За критерієм стабільності, який переважно оцінювався на основі величини коефіцієнту варіації, найбільш стабільними були показники Польщі та Румунії. Середньою стабільністю характеризувались основні рахунки платіжних балансів Білорусії та Казахстану. Найбільш волатильними виявились показники України: фактичні значення відхилялись від їх середнього рівня більше ніж у 3 рази.

Далі пропонуємо дослідити третій критерій комплексної оцінки рівноваги платіжних балансів: рівень прийнятності макроекономічних показників. Для вирішення поставленого завдання пропонуємо проаналізувати динаміку чотирьох ключових макроекономічних показників: реальний ВВП, рівень безробіття, індекс споживчих цін та курс національних валют відносно долара США (табл. 9).

Проаналізувавши наведені у таблиці 9 показники темпів приросту реального ВВП можна зробити висновок, що протягом досліджуваного періоду економіки усіх країн в цілому зростали. Найбільші темпи приросту реального ВВП спостерігались у Білорусії та Казахстані (7% та 8% відповідно). Інші країни характеризувались середньою динамікою економічного зростання на рівні 4%. Однак, для Польщі відносно низькі темпи приросту реального ВВП можна частково пояснити високою базою порівняння (див. табл. 7).

Таблиця 9 – Взаємозв'язок макроекономічних показників з динамікою статей платіжних балансів

Країни	Роки періоду дослідження													Парні коефіцієнти лінійної кореляції з динамікою показн. платіжного балансу			
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	середнє	загалом	сальдо	сальдо поточ. рах.	сальдо фін. рах.
темپ приросту реального ВВП, %																	
Білорусія	5,8	4,7	5,1	7,0	11,5	9,4	10,0	8,7	10,3	0,2	7,7	5,3	7,13	0,19	-0,10	-0,28	
Казахстан	9,8	13,5	9,8	9,3	9,6	9,7	10,7	8,9	3,3	1,2	7,0	7,5	8,36	-0,12	-0,13	0,16	
Польща	4,3	1,2	1,4	3,9	5,3	3,6	6,2	6,8	5,1	1,6	3,9	4,4	3,98	0,44	0,81	0,24	
Румунія	0,0	5,6	5,0	5,3	8,5	4,1	7,9	6,3	7,4	-6,6	-0,7	2,5	3,68	0,81	0,68	0,02	
Україна	5,9	9,2	5,3	9,5	12,1	3,0	7,4	7,6	2,3	-14,8	4,2	5,2	4,74	-0,34	0,31	-0,28	
темп приросту рівня безробіття, %																	
Білорусія	-4,5	9,5	17,4	15,9	-19,2	-31,6	-16,8	-25,0	-10,2	-6,2	-8,8	-18,1	-8,12	-0,41	0,15	0,18	
Казахстан	-5,2	-18,8	-10,6	-5,4	-4,5	-3,6	-4,0	-6,8	-8,6	-1,2	-11,8	-6,6	-7,24	-0,18	0,28	0,32	
Польща	16,8	15,8	21,4	1,1	-2,1	-6,8	-11,0	-21,6	-22,6	11,7	10,3	2,5	1,30	-0,48	-0,53	-0,27	
Румунія	-1,1	-19,8	11,0	-23,8	-10,9	-13,9	-5,7	-21,6	-7,7	-38,0	21,0	-29,3	-3,64	-0,80	-0,78	-0,02	
Україна	-1,4	-5,8	-12,9	-6,0	-5,0	-16,3	-4,9	-6,9	0,0	38,4	-8,3	-2,5	-2,62	0,23	-0,26	0,00	
індекс споживчих цін (темп приросту), %																	
Білорусія	168,6	61,1	42,5	28,4	18,1	10,3	7,0	8,4	14,8	13,0	7,7	53,2	36,11	-0,32	0,15	0,31	
Казахстан	13,2	8,4	5,8	6,4	6,9	7,6	8,6	10,8	17,2	7,3	7,1	8,4	8,96	-0,34	0,07	-0,06	
Польща	10,1	5,5	1,9	0,8	3,6	2,1	1,1	2,4	4,4	3,8	2,7	4,2	3,55	-0,35	-0,20	-0,51	
Румунія	45,7	34,5	22,5	15,3	11,9	9,0	6,6	4,8	7,9	5,6	6,1	5,8	14,63	0,25	0,18	-0,06	
Україна	28,2	12,0	0,8	5,2	9,1	16,6	9,1	12,8	25,2	15,9	9,4	8,0	12,42	0,10	-0,01	0,04	
темп приросту курсу національної валюти до долара США, %																	
Білорусія	268,8	33,9	21,5	12,3	0,6	-0,8	-0,6	0,5	2,3	30,1	4,8	178,3	45,98	-0,18	0,01	0,16	
Казахстан	4,6	3,9	2,9	-6,7	-9,9	3,1	-5,2	-5,3	0,4	22,9	-0,6	0,6	0,89	0,07	-0,23	-0,06	
Польща	-0,2	-3,6	-3,8	-2,6	-20,1	9,0	-10,7	-16,2	21,3	-3,7	3,9	15,5	-0,93	0,07	-0,54	-0,23	
Румунія	41,5	22,0	6,0	2,7	-10,7	6,9	-17,4	-4,3	15,0	3,9	8,8	4,4	6,13	-0,08	-0,35	-0,04	
Україна	4,0	-2,4	0,6	0,0	-0,4	-4,9	0,0	0,0	52,5	3,8	-0,4	0,4	4,43	-0,36	0,24	0,10	

¹Жирним шрифтом виділено коефіцієнти кореляції, що є значущими на рівні 0,05

Сформовано на основі офіційної статистики МВФ [75] та ООН [87]

Найменший рівень безробіття та найбільші темпи його падіння були характерними для економіки Білорусії. Також високі та стабільні темпи падіння рівня безробіття спостерігались у Казахстані. Рівень безробіття у Румунії та Україні протягом 2000-2007 рр. поступально знижувався, однак світова фінансова криза спричинила різке його зростання. Дана негативна тенденція

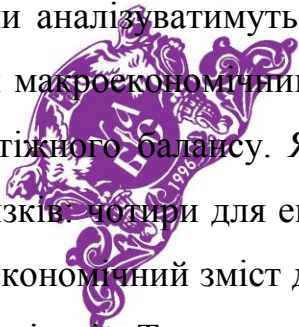
була подолана лише у 2010-2011 рр. Безробіття було найбільшою проблемою для економіки Польщі. Протягом 2000-2011 рр. даний показник коливався у межах 10-20% та протягом більшості періодів дослідження зростав.

Результати аналізу інфляційної динаміки засвідчують найбільшу наближеність до макроекономічної рівноваги економіки Польщі. Також однозначними цифрами у середньому вимірювалась інфляція у Казахстані. Середні темпи інфляції спостерігались в Україні та Румунії, однак якщо для економіки останньої була характерна поступальна тенденція до зниження інфляції то в Україні даний показник демонстрував істотну волатильність.

Найвища динаміка споживчих цін спостерігалась у Білорусії (середній рівень інфляції становив 36%). Також національна валюта даної країни протягом досліджуваного періоду зазнавала найбільшої девальвації. У Румунії та Україні спостерігались середні темпи девальвації національних валют. Найбільш стабільними були валюти Польщі та Казахстану.

Таким чином, найбільш наближеною до макроекономічної рівноваги є економіка Казахстану. Середнім рівнем урівноваженості характеризуються економіки Польщі, Румунії та України. Найбільш віддаленою від рівноважного стану є макроекономічна ситуація у Білорусії. Потрібно зазначити, що значні темпи девальвації національної валюти та істотне посилення інфляції протягом посткризового періоду спричинили розбалансування основних макроекономічних параметрів даної країни.

Останнім критерієм комплексної оцінки рівноваги платіжних балансів є взаємозв'язки між зовнішньою та макроекономічною рівновагою. Дані зв'язки нами аналізуватимуться на основі дослідження парних коефіцієнтів кореляції між макроекономічними параметрами та динамікою сальдо основних рахунків платіжного балансу. Як свідчать дані таблиці 9 існує сім статично значущих зв'язків: чотири для економіки Румунії та три для економіки Польщі. Природа та економічний зміст даних зв'язків є досить подібним і не потребує подальшої деталізації. Таким чином, за кількістю та силою зв'язків між зовнішньою та



макроекономічною рівновагою найбільш наближеними до рівноваги є платіжні баланси Румунії та Польщі.

Результати комплексної оцінки рівноваги платіжних балансів країн з ринком що формується узагальнено у таблиці 10.

Таблиця 10 – Результати оцінки рівноваги платіжних балансів

Країна	збалансованість показників платіжного балансу	стабільність показників платіжного балансу	прийнятність макроекономічних показників	зв'язок між макроекономічною та зовнішньою рівновагою	оцінка рівноваги платіжного балансу
Білорусія	середня	середня	низька	слабкий	наближений до нерівноваги
Казахстан	середня	середня	висока	слабкий	середньої урівноваженості
Польща	висока	висока	середня	сильний	наближений до рівноваги
Румунія	низька	висока	середня	сильний	середньої урівноваженості
Україна	низька	низька	середня	слабкий	у стані нерівноваги

За результатами комплексного аналізу рівноваги платіжних балансів країн, що розвиваються встановлено, що наближеними до рівноважних є показники платіжного балансу Польщі. Платіжні баланси Казахстану та Румунії характеризуються середнім рівнем урівноваженості. Істотній рівень розбалансування макроекономічних показників Білорусії дає підстави для формулювання висновку щодо наближення її платіжного балансу до нерівноважного стану.

Платіжний баланс України характеризується значною розбалансованістю та низькою стабільністю основних рахунків, а також не достатньо сприяє економічному зростанню та збалансуванню макроекономічних параметрів. Таким чином, ми вважаємо за доцільне класифікувати його стан як неврівноважений. Результати аналізу платіжного балансу України можуть використовуватись Національним банком для удосконалення валютно-курсової політики та здійснення заходів щодо підвищення ефективності механізму функціонування банківської системи України у аспекті впливу її суб'єктів на зовнішньоекономічні операції.

РОЗДІЛ 2

ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ ТА РОЗРОБКА МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

2.1 Науково-методичні засади оцінки ефективності бізнесу банків України з іноземним капіталом

Сучасні тенденції посткризового розвитку банківського бізнесу в Україні, зокрема вихід з ринку іноземних інвесторів, загальне падіння його рентабельності, посилення нормативних вимог з боку центрального банку, зміна пріоритетів споживачів банківських послуг у бік підвищення запитів до транспарентності та надійності банків, тощо обумовлюють загострення проблеми забезпечення ефективності банківської діяльності. При цьому як об'єкт управління виступає вже не просто банк та його операції, а банківський бізнес в цілому, що висуває додаткові вимоги до врахування довгострокового часового горизонту та інтересів основних стейкхолдерів при прийнятті управлінських рішень. Крім того, в умовах загострення конкуренції між банками за доступ до ресурсів та імплементації принципів корпоративного управління в практику вітчизняного банківництва особливої актуальності набуває необхідність розвитку науково-методичного забезпечення управління ефективністю банківського бізнесу. У даному випадку під ефективністю банківського бізнесу слід розуміти узагальнюючу характеристику досягнутих результатів з урахуванням витрат на його провадження та з позиції повноти реалізації потенційних можливостей.

На сьогоднішній день суттєвих змін в системі управління ефективністю банківського бізнесу зазнає роль оцінювання ефективності шляхом перенесення акцентів з виконання ним виключно діагностично-контрольної функції (співвідношення в координатах «результат-витрати», «план-факт») на посилення діагностично-пошукової функції (визначення втрачених

можливостей). Методологічно оцінка ефективності пов'язана з вибором інструментарію (методами) її здійснення, який на сьогоднішній день характеризується постійним розширенням та розвитком. Зростання протягом останніх років кількості наукових праць та досліджень, присвячених питанням оцінки ефективності в банківській сфері, лише підтверджує актуальність даного напрямку.

Теоретико-методологічні аспекти оцінювання ефективності банків та банківських систем в цілому займають провідне місце серед досліджень таких зарубіжних авторів як Л. Аллен [58], А. Бергер та Д. Хемпфрі [64, 65], Л. Местер [65], Х. Лейбенштейн [79]. Особливе місце серед закордонних досліджень займають праці російських та білоруських науковців – В. Белоусової [5], С. Голованя, А. Кармінського, А. Пересецького [10], С. Мойсеева [36], Д. Лепьохіна [27] та О. Карачуна [19], дослідження яких спрямовані на адаптацію закордонного методичного інструментарію до вітчизняних умов функціонування банківської системи.

Серед українських науковців до теоретико-методичних та організаційних питань оцінювання ефективності в банківській сфері зверталися О. Мертенс [34], Г. Карчева [20], А. Пілявський та О. Вовчак [42].

Узагальнення науково-методичних засад визначення ефективності роботи банків в цілому дозволяє виокремити п'ять основних підходів: коефіцієнтний, аналітичний, граничний, рейтинговий, вартісний (табл. Р.1).

В цілому більшість методів мають неструктурний характер, тобто не розкривають комплексно змісту банківського бізнесу та не дозволяють виявити і оцінити потенціал зростання ефективності, та відповідно можуть використовуватися лише в якості додаткового інструменту аналізу ефективності банківського бізнесу з позиції прийняття управлінських рішень щодо його подальшого розвитку, особливо довгострокового.

Виключення становить поширений останнім час в економічній літературі граничний метод оцінювання ефективності, в основу якого покладена концепція Х-неефективності, запропонованої Х. Лейбенштайном у 1966 р. [79].

Концепція характеризує економічну ситуацію, за якої результати функціонування фірми не відповідають максимально можливому рівню, тобто потенційним. Граничні методи (методи фронтів, фронтірний аналіз) зосереджені на визначенні ступеню відхилення фактичного рівня ефективності банківської діяльності від потенційного та виявленні причин (факторів) такого відхилення.

Для банків, як бізнес-структур, особливий інтерес становлять функції витрат (cost efficiency (14)) та функції прибутку (profit efficiency (15)):

$$C = C(w, y, z, u, \varepsilon), \quad (14)$$

$$P = P(p, y, z, u, \varepsilon), \quad (15)$$

де C – витрати банку,

P – прибуток банку,

w – вектор цін ресурсів,

y – вектор випуску,

z – вектор специфічних факторів впливу на діяльність банку (структура капіталу, рівень ризику),

p – вектор цін випуску,

u – параметр неефективності (X-неефективність),

ε – статистична похибка.

Саме один із параметрів функції – параметр неефективності – дозволяє визначити відхилення фактичного рівня ефективності від потенційного. Спільною рисою існуючих в економічній літературі підходів до використання виробничої функції під час моделювання поведінки банку є те, що в основу її побудови покладено вектори цін (вартість матеріальних, трудових, фінансових ресурсів) та вектори випуску (обсяг залучених депозитів чи наданих кредитів). За своєю економічною природою такий компонентний склад виробничої функції не зовсім можна вважати результируючими показниками з точки зору

провадження банківського бізнесу, скоріш лише засобами його реалізації. Таким чином, можна зробити висновок, що використання традиційних підходів до побудови виробничої функції банківської діяльності потребує адаптації з метою врахування специфічних рис провадження банківського бізнесу як діяльності, зосередженої, в першу чергу, на генеруванні грошових потоків.

Головною метою авторського науково-методичного підходу до оцінювання ефективності банківського бізнесу повинна стати діагностика рівня використання менеджментом банку ринкового потенціалу (можливостей), безпосереднім предметом оцінки – величина невикористаних (недоотриманих) вигід окремого банку відповідно до ринкового потенціалу, яка і слугує індикатором ефективності банківського бізнесу – зменшення величини недоотриманих вигід свідчить про підвищення ефективності банківського бізнесу, і навпаки. Таким чином, авторський підхід до визначення ефективності банківського бізнесу відрізняється від традиційного в першу чергу тим, що зосереджений на визначенні величини не досягнутого результату, а на величині втраченого.

Дотримуючись запропонованого виробничого підходу до провадження банківського бізнесу, базисом для визначення рівня ефективності банківського бізнесу пропонується обрати апарат виробничих функцій, а саме функцію прибутку, яка дозволить формалізувати зв'язок між кінцевим результатом провадження банківського бізнесу та його факторами впливу як детермінованого (явного) характеру, так і стохастичного (латентного). Алгоритм розрахунку рівня ефективності банківського бізнесу передбачає реалізацію наступної послідовності етапів:

1. Формалізація моделі, що передбачає обґрунтування економічного змісту банківського бізнесу з позиції основних його складових та причинно-наслідкових взаємозв'язків та надання їм формалізованого вигляду, та вибір інструментарію економіко-математичного моделювання.

2. Формування інформаційної бази для оцінювання ефективності та забезпечення однорідності вхідних даних.

3. Вибір функціональної форми досліджуваної моделі та обґрунтування типу розподілу випадкової компоненти, яка призначена для ідентифікації рівня впливу латентних факторів. Специфікація економіко-математичної моделі.

4. Параметризація моделі, що передбачає визначення параметрів моделі, в т.ч. значення випадкової компоненти.

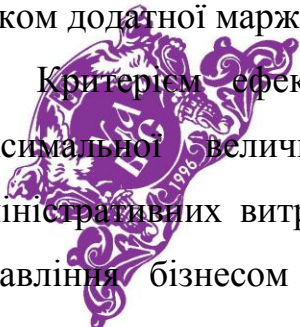
5. Якісна інтерпретація отриманих результатів.

В основу формування компонентного складу вектору керованих змінних покладено принципи виробничого підходу до провадження банківського бізнесу, пов'язаного з генеруванням його доходної та реалізації витратної складової, враховуючи при цьому виконання банком функцій фінансового посередника. За авторською пропозицією склад детермінованих факторів впливу на величину прибутку до оподаткування з врахуванням особливостей банківського бізнесу має наступний вигляд (табл. 11).

До групи вхідних, з точки зору банківського бізнесу як виробничого процесу, керованих змінних включено два показники, які в сукупності дозволяють охарактеризувати витрати, пов'язані з провадженням бізнесу. Необхідність включення першого показника до складу керованих змінних під час управління ефективністю банківського бізнесу обумовлена тим, що використання матеріальних ресурсів є невід'ємною умовою ведення бізнесу, яка потребує наявності матеріально-технічної бази – приміщення, комп'ютерної техніки, телекомунікацій, мережі структурних підрозділів тощо.

Крім того, адміністративні витрати в загальній структурі витрат банків займають біля третини, та, відповідно, мають суттєвий вплив на отримання банком додатної маржі.

Критерієм ефективності в даному випадку слугуватиме отримання максимальної величини прибутку до оподаткування за мінімальних адміністративних витрат на одиницю доходів банку, що є свідченням якості управління бізнесом та обґрунтованій програмі банку щодо оптимізації непродуктивних витрат.



Таблиця 11 – Компонентний склад вектору керованих змінних (детермінованих факторів впливу) для розрахунку рівня ефективності банківського бізнесу

Тип змінної	Позначення	Показник	Економічний зміст
вхідні параметри (C) виробничого процесу	C_1 (costs ₁)	Величина загальноадміністративних витрат на одиницю згенерованих доходів, тис. грн.	характеризує якість управління майновим комплексом бізнесу, тобто матеріальним капіталом банку
	C_2 (costs ₂)	Величина витрат на розвиток нематеріальної складової бізнесу на одиницю генерованих доходів, тис. грн.	характеризує ступінь розвитку людського та клієнтського капіталу як основних складових інтелектуального капіталу
вихідні параметри (R) виробничого процесу	R_1 (revenue ₁)	Відсоток генерованих чистих процентних доходів на одиницю робочих активів (чиста процентна маржа), %	визначає ефективність управлінських рішень щодо розміщення сформованої ресурсної бази
	R_2 (revenue ₂)	Відсоток генерованих чистих непроцентних доходів на одиницю робочих активів (чиста непроцентна маржа), %	
додаткові параметри (Z)	Risk	Частка негативно класифікованих кредитів у структурі кредитного портфелю банку, %	є свідченням якості генерування процентних доходів банку та передумови його стійкості
	Asset	Розмір активів, тис. грн.	визначає масштаб бізнесу
	Spread	Чистий спред банку, %	характеризує ефективність виконання посередницької функції банку

Серед традиційних напрямів зниження адміністративних витрат банків України є перегляд системи управління регіональною мережею, що дозволяє суттєво знизити витрати банків на утримання основних фондів та орендні платежі. Так, наприклад, серед тенденцій останніх років слід відзначити масштабне скорочення структурних підрозділів шляхом реорганізації філіалів у безбалансові відділення та відкриття точок самообслуговування з метою економії витрат. Так, за офіційними даними НБУ на початок 2010 р.

налічувалося близько 1100 філіалів банків, 2011 р. – вже 741, 2012 р. – 400 одиниць.

Показник витрат на розвиток нематеріальної складової бізнесу на одиницю генерованих доходів під час оцінювання рівня ефективності банківського бізнесу відображає ступінь розвитку менеджментом банку інтелектуального капіталу банку та спрямований на врахування такого чинника вартості бізнесу як нематеріальні активи, які завдяки своїм економічним властивостям здатні генерувати додаткову цінність для власників та мають довгостроковий вплив на функціонування бізнесу в цілому. Інтелектуальний капітал в контексті даного дослідження пропонується розглядати в узькому розумінні, зосередившись в першу чергу на людській та клієнтській його складових, як передумов формування конкурентних переваг в сфері надання фінансових послуг. Ступінь розвитку інтелектуального капіталу окремим банком передбачає визначення величини інвестицій на його розвиток. Враховуючи обмеженість інформаційних джерел за окремими банками, за авторською пропозицією пропонується до їх складу включити витрати на персонал банку (містить витрати, пов'язані як з оплатою праці, так і підвищенням їх кваліфікації та навчанням) та витрати на маркетинг та рекламу (включають витрати на розробку, вдосконалення та просування банківських продуктів, встановлення та підтримку існуючих взаємовідносин з клієнтами, проведення маркетингових досліджень ринку).

Група вихідних з точки зору банківського бізнесу як виробничого процесу, керованих змінних характеризує здатність менеджменту банку генерувати процентні та непроцентні види доходів на одиницю робочих активів. Відокремлення показників генерування процентних та непроцентних доходів банку викликано тим фактом, що в умовах скорочення маржі за кредитними операціями отримання непроцентного доходу стає одним з джерел підтримання банківських доходів, а відповідно – й мінімального рівня прибутку. Привабливість ринку комісійно-посередницьких послуг викликана майже мінімальним рівнем ризику та відсутністю часового лагу між наданням

подібних послуг та отриманням відповідних їм доходів. Джерелами отримання комісійних доходів банками України є не лише традиційні послуги комісійно-розрахункового характеру, а й сучасні послуги, пов'язані з дистанційними каналами обслуговування клієнтів, результатами крос-продажів, наприклад, агентські страхові комісії. Також слід додати, що розвиток банком продуктового ряду та технологій їх надання дозволяє встановлювати рівень плати, адекватний унікальності банківської пропозиції, а обсяг отриманого комісійного доходу є свідченням успішності вжитих заходів з позиції розвитку даного бізнес-напряму.

Крім того, в якості додаткових параметрів які дозволяють врахувати специфічні особливості діяльності банку як фінансового посередника та бізнес-структури одночасно, запропоновано включити:

- частку негативно класифікованих кредитів у структурі кредитного портфелю банку як показника якості активів та необхідної умови забезпечення стійкості банку. Адже реалізація кредитного ризику, який посідає домінуюче положення серед інших видів ризиків банківської діяльності, безпосередньо позначається на надходженнях банку та капіталі через виникнення проблем, пов'язаних з повнотою та своєчасністю виконання позичальником зобов'язань згідно умов кредитного договору;

- розмір активів банку як індикатор масштабу провадження бізнесу та потенціалу для генерування операційного прибутку;

- чистий спред, який дозволяє врахувати посередницьку природу банківського бізнесу, зосередженого на трансформації фінансових ресурсів, та визначити ступінь успішності виконання цієї функції.

В якості інструментарію економіко-математичного моделювання для визначення рівня ефективності банківського бізнесу пропонуємо використати методологію побудови межі (фронт) ефективності, яка дозволяє завдяки можливостям параметричних методів економіко-математичного моделювання побудувати гіпотетичний банк зі 100% ефективністю, виходячи з наданої вхідної інформації щодо вектору керованих змінних та фактичних результатів

функціонування банківського бізнесу, тим самим виявити ринковий потенціал; а використання стохастичного методу побудови межі ефективності (Stochastic Frontier Analysis) дозволить ідентифікувати вплив детермінованих та латентних факторів впливу на результат провадження окремого банківського бізнесу шляхом відокремлення компоненти неефективності в структурі статистичної помилки моделі.

Однією з умов апробації наукового-методичного підходу до визначення ефективності банківського бізнесу є забезпечення умови однорідності, та відповідно, співставності даних як з економічної, так і математичної точки зору. З економічної точки зору, це означає однорідність умов провадження банківського бізнесу, що знайшло своє відображення в апробації підходу на дванадцяти банках України виключно першої групи за класифікацією НБУ, для яких характерним є приблизно однакова роль «маркет-мейкерів» на ринку банківських послуг та зосередження близько 40% активів всієї банківської системи України. Це банки як з участю, так і без участі іноземного капіталу: Приватбанк, Укрексімбанк, Ощадбанк Райффайзен банк Аваль, Укрсоцбанк, Промінвестбанк, ВТБ, ПУМБ, УкрСиббанк, Альфа-банк, Надра Банк, ОТП, Фінанси та Кредит, Брокбізнесбанк, Укргазбанк. При виборі банків-об'єктів визначення ефективності також враховувався фактор інформаційної прозорості та доступності необхідних для розрахунків даних.

Слід зазначити, що найбільшого поширення серед класичних функціональних форм спрямованих на ідентифікацію ефектів першого порядку досліджуваного об'єкта, набула функція Коба-Дугласа, а серед більш гнучких функціональних форм, здатних враховувати ефекти як першого, так і другого порядку, є транслогарифмічна функція (translog).

За результатами статистичного тестування гіпотез нами було надано перевагу $model_2$ – транслогарифмічній функції прибутку з напівнормальним розподілом (табл. 12).

З метою врахування фактору сезонності, який властивий банківській діяльності в Україні, та відповідно суттєво впливає на величину операційного

прибутку банку в різні квартали відповідного року, в модель була включена дамi-змiнна, як пояснююча змiнна.

Таблиця 12 – Результати статистичного тестування гiпотез щодо вибору функціональної форми та типу розподiлу випадкової компоненти

Вибір функціональної форми	Нульова гiпотеза (H_0)	Альтернативна гiпотеза (H_1)
	model ₁ (специфікація Коба-Дугласа)	model ₂ (транслогарифмічна специфікація)
LLF (log likelihood function)	-37,4	-31,8
LR (likelihood-ratio = $-2[LLF_0-LLF_1]$)	$-2 [-37,4-(-31,8)] = 11,2$	
Кiлькiсть обмежень	2	
χ^2 крит. (1%)	9,21	
Висновок	вiдхилена	прийнята
Вибір типу розподiлу випадкової компоненти	Нульова гiпотеза (H_0)	Альтернативна гiпотеза (H_1)
	урізаний нормальний розподiл	напiвнормальний розподiл
LLF (log likelihood function)	-31,8	-38,9
LR (likelihood-ratio = $-2[LLF_0-LLF_1]$)	$-2 [-37,4-(-31,8)] = 14,2$	
Кiлькiсть обмежень	3	
χ^2 крит. (1%)	11,34	
Висновок	вiдхилена	прийнята

Наступний етап передбачає безпосередньо параметризацію моделі – визначення коефіцієнтів при керованих змінних та оцінку величини компоненти неефективності – u_{it} на підставі формули (16).

На даному етапі нами було використано комп'ютерну програму Frontier 4.1, яка розроблена з метою оцінювання параметрів стохастичної межі ефективності методом максимальної правдоподібності.

$$DI_{BPL_i} = 1 - \frac{M(Y_i|U_i, X_i)}{M(Y_i|U_i=0, X_i)} \quad (16)$$

де DI_{BPL_i} – показник недоотриманих вигід і-банку;

M – математичне сподівання;

Y_i – фінансовий результат провадження бізнесу і-банку;

U_i – компонента неефективності і-банку;

$X_i = (R_{1i}; R_{2i}; C_{1i}; C_{2i}; Z_i; s_t)$,

де X_i – вектор керованих змінних і-банку;

R_{1i} – відсоток згенерованих чистих процентних доходів на одиницю робочих активів (чиста процентна маржа);

R_{2i} – відсоток згенерованих чистих непроцентних доходів на одиницю робочих активів (чиста непроцентна маржа);

C_{1i} – величина загальноадміністративних витрат на одиницю згенерованих доходів банку;

C_{2i} – величина витрат на розвиток нематеріальної складової бізнесу на одиницю згенерованих доходів;

Z_i – коригуючі змінні ($Risk_i$ – частка негативно класифікованих кредитів у структурі кредитного портфелю банку; $Spread_i$ – чистий спред);

s_t – даммі-змінна, що ідентифікує номер кварталу.

Використання показника недоотриманих вигід DI_{BPL} дозволяє визначити величину недоотриманих (потенційних) доходів внаслідок прийняття управлінських рішень, які не відповідають найбільш раціональному (оптимальному) варіанту провадження банківського бізнесу. Врахування альтернативних варіантів провадження банківського бізнесу наближає запропонований індикатор ефективності банківського бізнесу до показника економічного прибутку, що усуває недоліки традиційних бухгалтерських показників та відповідає принципам вартісно-орієнтованого управління.

За результатами апробації науково-методичного підходу до визначення ефективності банківського бізнесу (на даних дванадцяти банків України), слід відмити загальну тенденцію до зниження його середнього рівня (рис. 13).



Рисунок 13 – Динаміка середнього рівня ефективності банківського бізнесу – показника недоотриманих вигод DI_{BPL} розрахованого за даними 12 найбільших банків України

Це пояснюється, перш за все, посиленням тиску несприятливого макрота мезо- середовища на провадження бізнесу, а саме періодом економічного спаду, макроекономічною нестабільністю (в т.ч. девальваційними процесами), зниженням ділової активності суб'єктів господарювання та погіршенням майнового стану фізичних осіб, як потенційних джерел генерування доходів; підвищенням вартості обслуговування майнового комплексу, в т.ч. за рахунок не завжди економічно раціональній кількості персоналу та структурних підрозділів окремих банків.

Крім того, спостерігається тенденція підвищення мінливості рівня ефективності, що означає посилення розривів між ефективністю досліджуваних

банків, не дивлячись на поступове зростання середнього його значення в посткризовий період.

Переходячи до аналізу результатів визначення індивідуальних рівнів ефективності банківського бізнесу, заслуговує на увагу рейтинг досліджуваних банків за середнім рівнем ефективності (рис. 14).

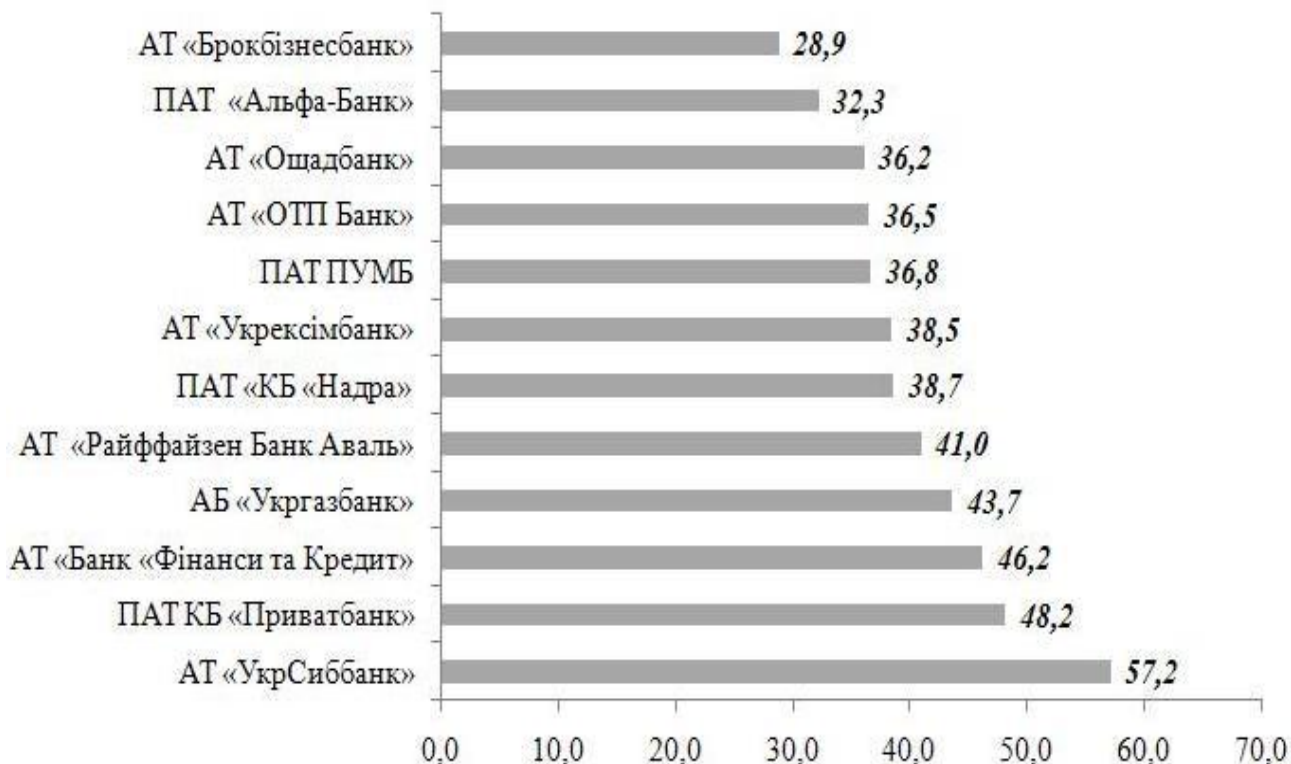


Рисунок 14 – Рейтинг банків за показником недоотриманих вигід DI_{BPL} протягом 2007–1-го півріччя 2012 рр., %

Як свідчать дані наведеного рейтингу, до трійки лідерів за середнім рівнем ефективності провадження бізнесу входить АТ «Брокбізнесбанк», ПАТ «Альфа-Банк» та АТ «Ощадбанк», в той час як ПАТ КБ «ПриватБанк» та АТ «УкрСиббанк» зайняли найнижчі позиції рейтингу.

Порівняння рейтингу досліджуваних банків за традиційними показниками ефективності (прибутковістю діяльності) з рейтингом банків за розрахованим рівнем ефективності засвідчив неспівпадіння позицій більшості банків, що підтверджує неадекватність розповсюдженого підходу до визначення ефективності за рівнем прибутковості (табл. 13).

Таблиця 13 – Порівняння рейтингу досліджуваних банків за середнім рівнем ефективності провадження бізнесу та прибутковості діяльності протягом 2007–1-го півріччя 2012 рр.

№	Назва банку	Місце в рейтингу за рівнем				
		ефективності	прибутковості	в т.ч. за		
				рентабельністю капіталу (ROE)	рентабельністю активів (ROA)	величиною чистого прибутку
1	АТ «Брокбізнесбанк»	1	5	5	5	5
2	ПАТ «Альфа-Банк»	2	6	7	6	7
3	АТ «Ощадбанк»	3	2	4	2	2
4	АТ «ОТП Банк»	4	4	3	3	4
5	ПАТ ПУМБ	5	8	8	9	6
6	АТ «Укресімбанк»	6	3	2	4	3
7	ПАТ «КБ «Надра»	7	10	10	10	10
8	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	8	9	9	8	9
9	АБ «Укргазбанк»	9	12	12	12	12
10	АТ «Банк «Фінанси та Кредит»	10	7	6	7	8
11	ПАТ КБ «Приватбанк»	11	1	1	1	1
12	АТ «УкрСиббанк»	12	11	11	11	11

Так, лідер ринку банківських послуг України за рівнем прибутковості діяльності протягом останніх п'яти років ПАТ КБ «Приватбанк» характеризується низьким рівнем ефективності провадження бізнесу, порівняно з іншими банками, тоді як, наприклад, ПАТ «Альфа-Банк», не відрізняючись високим рівнем прибутковості, є одним з лідерів за рівнем ефективності.

Отже, отримані результати дають змогу зробити висновок, що високий рівень прибутковості не завжди є свідченням оптимальності ведення бізнесу та високого рівня якості управління, а місце в останніх позиціях означає значний потенціал підвищення ефективності, та як, наслідок, зростання інвестиційної привабливості бізнесу.

2.2 Розвиток управління діяльністю українських банків на основі застосування принципів корпоративного управління

Інтернаціоналізація фінансових ринків зумовила взаємозалежність банків різних країн як в отриманні прибутків від діяльності так і в прийнятті негативних наслідків фінансових потрясінь. Знаковим з такої точки зору за твердженням спеціалістів міжнародних консалтингових організацій є період після 2009 року. За їх твердженнями банки, прагнучи відновити прибутковість попередніх років та рівень довіри до них, повинні будуть врахувати декілька основних напрямів у розвитку банківської справи у глобальних масштабах.

По-перше, це підвищення ролі і значення регулювання діяльності банків, що виступає основою відновлення посткризової прибутковості діяльності банків США та Європи. Регулювання діяльності у міжнародному масштабі та на окремих ринках може також мати вплив і на інші ринки, зокрема, й вітчизняний ринок банківських послуг через необхідність банків з розвинених країн шукати доступу до менш дорогих ресурсів для поповнення балансів відповідно до нових вимог. У даному ключі провідна роль відведена Базельському комітету з банківської діяльності та його регулятивним ініціативам.

По-друге, наявність певного розриву між розвинутими ринками та ринками, що розвиваються. Спеціалісти зазначають, що такий розрив найближчим десятиліттям не матиме тенденції до зменшення. За таких умов доступ до ринків, що розвиваються з їх динамікою розвитку, яка значно випереджає розвинуті ринки, буде визначальним для отримання конкурентних переваг. Україна, як потенційно цікавий ринок, може бути розглянута як один із варіантів приходу іноземного банківського капіталу [93].

Проте, для початку зупинимо нашу увагу на першому напрямку. Посилення регулювання стало актуальною темою, починаючи ще з 2009 року. Світова фінансова криза та її подальше поширення викликало суттєве

занепокоєння з боку світової спільноти та наглядових органів. Потрясіння було мотивоване розкриттям ілюзії того, що створена колективними зусиллями для центральних банків світу, Базельська угода II (Базель II) гармонізувала міжнародну банківську практику. Окремі недоліки угоди для захисту банківського сектора в багатьох країнах сприяла проведенню чисельних реформ у монетарній політиці.

У зв'язку з подальшим розгортанням фінансової кризи, центральними банками більшості країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, були зроблені серйозні спроби накласти жорсткі вимоги достатності капіталу та консолідувати банківський сектор [73].

Дослідники у галузі фінансів відзначають, що найбільш серйозні проблеми банківської діяльності виникають через слабку кредитну політику та неналежне управління ризиками, що може призвести до виникнення так званої «подвійної кризи», яка включає фінансові проблеми та економічний спад [84].

З цієї причини Базельський комітет ініціював поправки, найбільш важливими з яких є запровадження нових нормативів достатності капіталу, ліквідності, а також наголосив на значимості корпоративного управління у банках.

Формалізовані поправки знайшли своє відображення у таких документах:

- Зміцнення стійкості банківської системи (*Strengthening the Resilience of Banking System*);
- Міжнародні засади щодо оцінки ризику ліквідності, стандарти та моніторинг (*International Framework for Liquidity Risk Measurement, Standards and Monitoring*);
- Принципи підвищення якості корпоративного управління («*Principles for Enhancing Corporate Governance*»).

Очікується, що поступове впровадження Базелю III відбуватиметься поступово з 2013 року, завершуючись у 2019 році. Його вплив буде відчутний у всьому світі. Базель III – це міжнародна угода, яка має на меті стандартизувати деякі вимоги до банківської безпеки у світовій економіці. Банкрутство Lehman

Brothers та Northern Rock, а також проблеми у Греції, Іспанії, Італії, Ірландії і Португалії показують, наскільки проблеми однієї країни можуть бути відчутні у всьому світі. Науковці стверджують, що Базель III не буде в змозі запобігти іншій світовій фінансовій кризі, проте буде вимагати від банків збільшення рівня капіталу та належного корпоративного управління, що може зміцнити їх позиції перед обличчям нової кризи.

Не маючи обов'язкового характеру щодо виконання, цей документ сприймається як важливий сигнал та керівництво до дії міжнародними банківськими установами та національними регуляторами. Проривом нових вимог можна вважати необхідність регулювання сфери управління діяльністю банків на основі застосування принципів корпоративного управління у банках. Визнаючи взаємозв'язок окремих аспектів діяльності банків, міжнародна спільнота намагається сформулювати основні правила для управління капіталом банків, ризиками тощо.

Повертаючись до вітчизняної банківської системи, зауважимо, що вона була однозначно не повністю готова сприймати наслідки світової кризи. Проте, отримані проблеми виявили слабкі місця у вітчизняних банках та зумовили пошуки нових підходів до управління діяльністю банків, в тому числі, й за рахунок зарубіжного досвіду.

Вітчизняна банківська система до початку кризи відзначалася присутністю іноземного капіталу. Активні процеси інтернаціоналізації фінансових ринків зумовили підвищення частки іноземного капіталу за офіційними даними НБУ з 19,5% у 2006 році до майже 42% у 2012 році.

Привабливість вітчизняної банківської системи та різкий ріст присутнього у ній капіталу може пояснюватися з точки зору можливостей для отримання прибутків на перспективному ринку для закордонних банків. Період нарощення присутності на українському ринку іноземних банків характеризується низкою придбань українських фінансових установ банківськими холдингами світового масштабу та послідовними за цим змінами, зокрема: кредитна політика банку; депозитна політика банку; політика

банку щодо формування та розподілу прибутків; політика щодо реалізації міжнародних стандартів корпоративного управління діяльністю банків.

Особливого значення для вітчизняних банків набуває управління банками на основі загальноприйнятих принципів корпоративного управління. Дане питання може бути розглянуто з огляду на необхідність впровадження світового досвіду з управління діяльністю банків для забезпечення належного інвестиційного клімату; та впливу іноземного капіталу, що, заходячи на вітчизняний ринок, воліє впроваджувати в управління діяльністю придбаної установи загальноприйняті принципи корпоративного управління.

Сконцентруємо увагу безпосередньо на важливості дотримання з-поміж інших, принципу врахування у діяльності банків мотивів зацікавлених у роботі банків осіб (стейкхолдерів банків), адже через специфіку виконуваних функцій, стабільність та ефективність діяльності банків є невід'ємною складовою функціонування економіки.

Управління діяльністю банків можна розглядати як сукупність та послідовність прийняття рішень та контролю за їх виконанням. З огляду на сформовані моделі корпоративного управління в банках різних країн, дані питання знаходяться у компетенції відповідних структур корпоративного управління, в яких працюють директори банків (як виконавчі так і незалежні не виконавчі директори), що можуть виступати агентами або ж принципалами з огляду на положення основних теорій корпоративного управління та у відповідності до виконуваних ними функцій. Для обґрунтування ролі незалежних директорів банків скористаємося моделлю управлінських рішень, запропоновану у 1983 році науковцями Ю. Фамою і М. Дженсеном (рис. 15).

Відповідно до даної моделі, процес прийняття управлінських рішень структурами корпоративного управління складається з чотирьох етапів [71]:

- 1) Розробка управлінських рішень.
- 2) Затвердження управлінських рішень.
- 3) Виконання управлінських рішень.
- 4) Контроль за виконанням управлінських рішень.

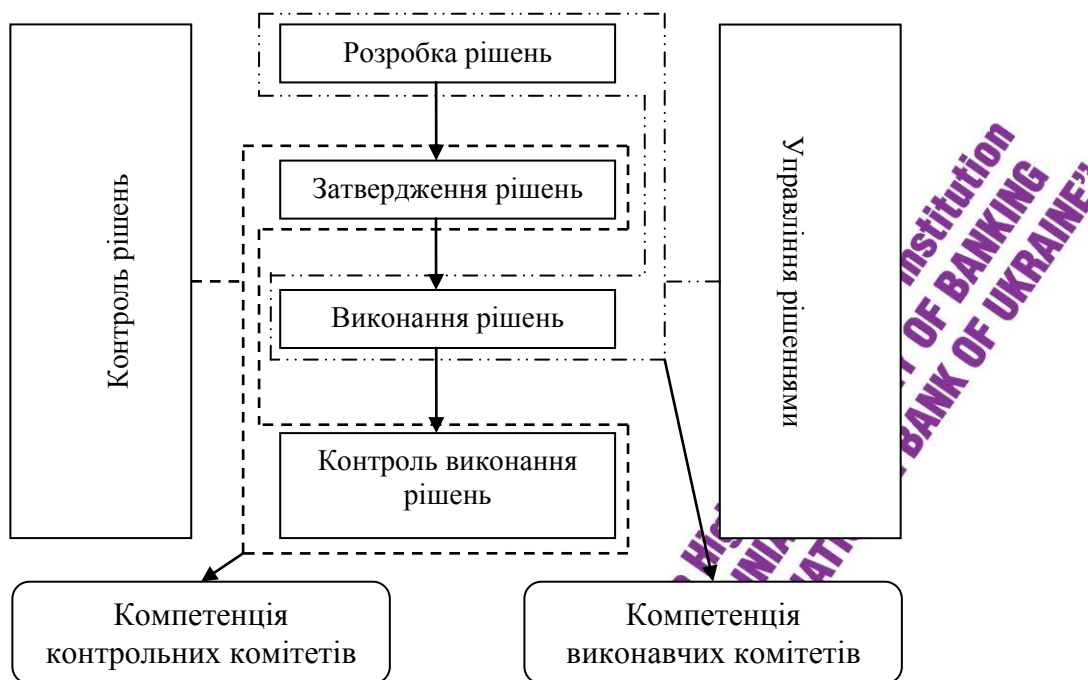


Рисунок 15 – Модель прийняття управлінських рішень ради

Дослідники запропонували відносити перший і третій етапи до управління рішеннями (*decision management*), а інші – до контролю рішень (*decision control*). Фактично-то і комітети поділені за принципом розподілу етапів управління. Відзначимо, що контроль рішень має обумовлюватися максимальним ступенем об'єктивності для мінімізації ризиків та уникнення конфліктів інтересів у таких аспектах фінансової діяльності банків як: управління активами, управління пасивами, управління прибутками, управління ризиками тощо.

У даному аспекті важливо дослідити міжнародну практику забезпечення об'єктивності контролю у діяльності банків через дотримання принципів корпоративного управління з огляду на роль незалежних директорів банків.

За даними досліджень окремих фахівців з корпоративного управління, за період 2003-2008 рр. питома вага незалежних директорів у Раді директорів зросла до майже 80% у 2008 р., що може бути трактовано як визнання необхідності залучення додаткових учасників до відносин в рамках структур корпоративного управління [76].

Питання про незалежних членів Ради директорів не є новим, але існують деякі суперечки щодо їх ролі та обов'язків. У доповіді Хіггса визначається, що «невиконавчий директор вважається незалежним, якщо рада визначить, що директор є незалежним у своїх судженнях, а також відсутні будь-які обставини, які могли б вплинути у майбутньому на його рішення» [74].

На практиці існує багато різних критеріїв визначення незалежного директора. Банки використовують різну політику винагороди незалежних директорів. Всі основні аспекти та умови, як наприклад принципи матеріальних стимулів їх діяльності, залежать від змін в міжнародному праві і знаходять своє відображення в політиці конкретного банку. Природно постає питання щодо необхідності відповідати певним критеріям незалежності, набуваючи статусу незалежного члена ради директорів.

У контексті критеріїв незалежності визначальними є кодекси корпоративного управління та внутрішні положення банків (хоча останні значним чином знаходяться під впливом норм, визначених у кодексах). Більшість кодексів корпоративного управління містять у собі набір критеріїв незалежності директора ради директорів.

До числа таких критеріїв можна віднести:

- незалежний директор не працює, чи не працював на управлінській посаді у банку (в раді директорів котрого буде знаходитись), дочірній структурі банку;
- незалежний директор не повинен мати родинних зв'язків із будь-ким із числа менеджменту компанії;
- незалежний директор не має бути пов'язаний із основними (значимими) клієнтами банку тощо.

Варто звернути увагу, що міжнародний досвід у даному питанні визначає можливість банку встановлювати таку кількість критеріїв, яку буде визначено за необхідну. Питання полягає лише в тому, наскільки ці критерії дійсно допоможуть досягти максимальної «незалежності» кандидатури на посаду директора від акціонерів та ключових осіб банку.

Наукові дослідження в області винагороди незалежних директорів фокусуються на ролі останніх та питаннях ризику [77, 94]. Особливої уваги заслуговували також відносини з стимулювання директорів виконувати покладені на них обов'язки та різних факторів. Хоча не варто забувати і про дослідження, в яких за основу взято гіпотезу про неважливість ролі незалежного директора у банку. На їх думку, такі ради мають менше агентських проблем та краще враховують інтереси вищого керівництва та акціонерів банку. Інша категорія досліджень базується на думці, що незалежність директорів і їх роль є результатом їх власних якостей, а не результатом слідування правилам та критеріям.

Особливої уваги заслуговують підходи до розкриття інформації про стимули незалежного члена ради директорів. Це, у більшій мірі, стосується загальних вимог до розкриття інформації банком. Поряд з фінансовою звітністю, як уже зазначалося раніше, банки згідно принципів прозорості та розкриття інформації, які розробила організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), мають розкривати дані про списки директорів та систему матеріальних стимулів для них.

Окремі особливості у питаннях висвітлення інформації стосовно винагороди праці незалежних директорів виникають більшою мірою ще й через законодавче регулювання та ступінь розвиненості фондового ринку.

Лідуючі позиції з даного питання займають банки, що працюють в рамках англосаксонської системи корпоративного управління. У Сполучених Штатах, до прикладу, публічному оголошенню підпадає розкриття інформації про основні аспекти корпоративного управління, зокрема і питання матеріальних стимулів. Заповнюючи стандартні форми, що потім є у вільному доступі в рамках інформаційної бази Комісії з цінних паперів та бірж, банк автоматично максимально розкриває інформацію.

З метою опису загальносвітових підходів до системи матеріальних стимулів директорів банків, зупинимо увагу на дослідженні відповідних практик за наступними групами найбільших банків: англосаксонські, азійські,

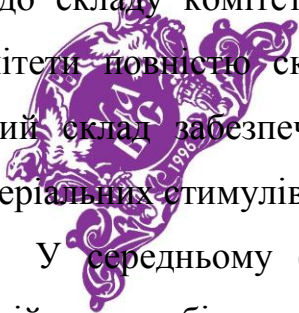
європейські. Увага до англосаксонських банків прикута за рахунок можливості аналізу впливу розвиненості фондового ринку та загального права на забезпечення контролю незалежними директорами. Європейські банки представляють інтерес з точки зору географічної близькості ринку. Найбільшого інтересу викликають азійські банки з огляду на динамічний розвиток регіону.

Окрім цього, поділ обумовлений критерієм концепції корпоративного управління та організації роботи ради директорів. Отже, у досліджених банках в рамках інших систем корпоративного управління дані аспекти мають нижчий ступінь інформативності. Питання висвітлюються частково у вигляді посилань на внутрішні комітети та їх прерогативу у висвітленні проблеми або ж під виглядом приміток до консолідованої фінансової звітності.

Стосовно винагороди незалежних членів ради директорів в рамках розглянутих систем корпоративного управління (азійської, англосаксонської, європейської) можна віднайти спільні риси. В період з 2005 по 2010 роки окремо взятий директор отримував винагороду за виконання приблизно за однакові види діяльності; спостерігалася схожа структура та співвідношення грошових та не грошових форм тощо (табл. С.1).

Азійські банки, як правило, покладають питання винагороди незалежного директора на комітет з компенсацій (Remuneration Committee), який також може об'єднуватися з комітетом по персоналу та призначеннями (HR and Nomination Committee). Варто відзначити, що склад комітетів цілковито відповідає вимогам міжнародних рекомендацій з корпоративного управління. Щодо складу комітетів у китайських та гонконгських банках, то зазначені комітети повністю складаються з невиконавчих та незалежних директорів. Такий склад забезпечує захист відносин з приводу встановлення системи матеріальних стимулів від менеджменту банків.

У середньому стимули незалежних директорів мають тенденцію до постійного стабільного зростання або залишатися незмінною навіть за умови глобальних трендів до зниження їх рівня у посткризовий період. Одним із



пояснень може бути низький рівень використання змінної частини винагороди азійськими банками. Більшість азійських банків виплачувала винагороду незалежним директорам за участь в комітетах і раді директорів, а також за присутність на засіданнях, в той час як зміна частини та цінні папери – прерогатива винагороди вищого керівництва.

Специфіка фондового ринку Китаю також впливає на формування матеріальних стимулів, оскільки на ньому функціонують три типи акцій: акції «Н», які котируються на Гонконгській фондовій біржі і деноміновані в гонконгських доларах; акції «А» та «В» деноміновані в китайських юанях і розміщуються на Шанхайській та Шеньженській фондових біржах. Відповідно до законодавства, такі акції можуть бути у директора лише якщо він придбав їх до початку 2000-х років, оскільки пізніше в силу вступила заборона використовувати їх у складі стимулів незалежних членів ради. Директори, так само як і члени їхніх сімей, не можуть отримувати акції банків у яких вони працюють або акції дочірніх компаній групи.

Зважаючи на вище сказане, стимули у формі акцій у китайських корпораціях трансформувалася у особливі програми стимулювання, які забезпечують виплату тільки у формі готівки, але розмір таких готівкових виплат залежить від ринкової ціни акцій на компанії на певну дату. Окрім цього, держава може встановлювати умови за якими створюється система матеріальних стимулів директорів. Наприклад, банки мають розподілити виплати 50% бонусів або більше протягом трирічного періоду.

Суттєвою особливістю корпоративного управління в китайських корпораціях є той факт, що на відміну від англосаксонських банків, більшість незалежних директорів зазвичай наймаються акціонерами банку і отримують винагороду безпосередньо від них, а не від банку. Якщо ж виплата все-таки здійснюється банком, то такі виплати здійснюються акціонеру-наймачу незалежного директора.

Окрім того, у банках існують варіативні частини стимулів – як у формі готівки так і у формі акцій. Критерієм таких варіативних частин є

продуктивність директорів. Використання змінних частин для незалежних директорів більш розповсюджене у банках Таїланду, в той час як у Гонконгських корпораціях використовується рідко.

Незалежному директору виплачується бонус у розмірі 0,5% від виплати по дивідендам. Таким чином, незалежні директори додатково отримують змінну винагороду в залежності від розміру дивідендів, отриманих акціонерами. З одного боку такий спосіб стимулювати роботу директорів має на меті узгодити максимальний контроль за отриманням доходу акціонерами, відстоюючи саме їх права. З іншого – виникає загроза втратити об'єктивність у роботі незалежного директора при нечітко прописаних правилах та процедурах контролю за вищим керівництвом банків. Окрім цього, особливістю є період отримання стимулів, а саме на щомісячній основі, при тому, що загальним підходом є щорічна.

Робота незалежного директора в комітеті з аудиту вважається найбільш важливою, оскільки в Тайванських та Гонконгських банках, як в принципі і в банках інших систем, члени і голова комітету отримують приблизно вдвічі більші винагороди, ніж члени і голови інших комітетів.

У Європі політика стимулів для незалежного директора визначається і встановлюється окремо кожним банком. Загалом оплата праці незалежних директорів складається з фіксованої частини за участь у зборах ради директорів, а також в окремих комітетах, де вони є їх членами і беруть участь у засіданнях комітетів. Всі виплати здійснюються на щорічній основі.

Варто відзначити, що у європейських банках фактично другим за поширеністю після комітету з аудиту є комітет з винагород. Такі позиції можна пояснити вимогами законодавства та позиціями іншого трудового колективу. Переслідуючи власні мотиви, робітники як і акціонери прагнуть чітко уявляти систему стимулів і не тільки керівництва банку. Члени цих комітетів отримують відповідно вищі за розміром стимули. Такі стимули не містять змінної частини, яка залежить від ефективності діяльності. Цьому сприяє

вимога, що лише незалежні директори можуть бути учасниками зазначених комітетів, а такі стимули, як правило, не виплачується незалежним директорам.

Відзначимо, що у кризовий період банки намагаються максимально скоротити витрати, в тому числі і на контроль, свідченням чого можуть бути дещо зменшені розміри стимулів для незалежних директорів в 2008-2009 роках. Скорочення складало від 30% до 50% від докризового рівня. Проте надалі можна спостерігати вирівнювання до попередніх значень.

Фіксована плата за присутність на засіданнях ради директорів і комітетів визначається на кожен наступний рік комітетом із винагороди. Якщо незалежний директор бере участь у засіданні, він отримує ці кошти. Проте оплата за участь у комітеті і за кожне відвідування засідань комітету відрізняється. Разом ця величина грошових коштів формує фіксовану винагороду незалежного директора.

Щодо англосаксонських банків, то стимули для незалежних директорів складаються з фіксованої та змінної частин. Основні виплати представлені готівкою за членство у раді директорів і виплачуються щорічно, щоквартально або щомісячно. Додаткові виплати здійснюються також за членство і головування в комітетах ради директорів з метою компенсувати директорам розширення кола їх обов'язків і вимог до їх роботи. Здебільшого таке навантаження на директора проявляється у вигляді фіксованої суми готівкою для члена кожного комітету.

Як і у банках попередніх груп, голова комітету з аудиту та його члени мають найвищий розмір стимулів, тим не менш значного збільшення рівня виплат за членство і головування в комітетах протягом останніх років не спостерігається.

Зазвичай матеріальні стимули незалежного директора представлені у готівковій формі. Однією з особливостей можна вважати цінні папери у структурі. Практика виплати акціями вперше з'явилася у США в 1970-х і була націлена на вирівнювання інтересів акціонерів, тим не менш вона часто піддається критиці. Окремі установи практикують виплати непривілейованими

акціями. Співвідношення можуть досягати до 50% чи 100% виплати у акціях, причому право обирати форму стимулів належить безпосередньо директору. Ймовірніше всього, така варіація серед форм може свідчити про бажання не відчужувати значні грошові потоки банків на оплату праці директорів.

Очевидно, що розповсюдженість акцій та опціонів у структурі стимулів обумовлена високорозвиненим фондовим ринком в англосаксонських країнах, особливо США. Отримавши частину акцій банку, члени ради директорів стають зацікавленими в підвищенні капіталізації всіма можливими засобами і втрачають свою незалежність, що негативно впливає на стабільність діяльності банку. Хоча, ці дії також можуть впливати на ступінь об'єктивності прийнятих директорами рішень (маючи акції, мотиви незалежного директора можуть зміщуватися мотивами акціонера-власника банку). У даному контексті варто знаходити максимально компромісні варіанти. З метою «згладжування» негативного впливу акціонери часто використовують різні затримки і обмеження, наприклад, акції можуть бути продані тільки після певного періоду часу після переоцінки результатів діяльності банку.

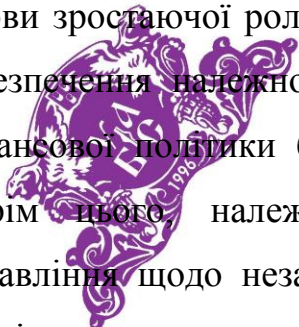
У деяких банках поширена практика відшкодування витрат членам ради директорів на участь у засіданнях ради та засіданнях комітетів або при виконанні інших послуг для банку у якості директорів. Кодекс принципів корпоративного управління Великобританії для незалежних директорів є жорсткішим: для них заборонені всі форми стимулів, пов'язані з фінансовими результатами банку: вони не отримують інших пільг і не беруть участь в будь-яких преміальних програмах.

Певні банки пропонують похідні інструменти, що передбачають відстрочені акції, віддалені строки виплати акцій тощо. Незалежні директори як і у попередньому варіанті самостійно можуть обирати в якій формі отримувати кошти за власну роботу. Стандартними можуть бути лише співвідношення між готівковою та іншими частинами. Зазвичай вони становлять 20/80, 25/75, 50/50, 0/100, де 100% становить вся сума виплат, а цифри показують співвідношення між окремими частинами.

В силу відмінностей у кількості засідань ради директорів, національних особливостей, характеристик регулювання та вимог законодавства банки можуть на перший погляд мати різні підходи до забезпечення належного рівня ризику у процесі прийняття фінансових рішень, проте визначені загальні тренди мають бути враховані для вітчизняних банків.

Отже, особливої уваги заслуговує питання розмежування прийняття рішень та контролю за їх виконанням для забезпечення стабільності у діяльності банків. Одним із основних елементів у даному аспекті виявляється наявність інституту незалежних директорів, їх кваліфікації та матеріальних стимулів у забезпеченні контролю за затвердженням та реалізацією рішень з управління банками, в тому числі, і фінансових. У контексті системи матеріальних стимулів незалежних директорів вітчизняними банками мають бути прийняті до уваги певні глобальні підходи, а саме: включення незалежних директорів у контрольні комітети рад директорів банків; щорічна основа виплат стимулів та щорічний перегляд системи матеріальних стимулів; практична відсутність неготівкової форми виплат; необхідність наявності більшості незалежних членів у складі ради директорів; важливість незалежних членів ради у комітетах з аудиту та ризиків.

Проаналізовані підходи до визначення матеріальних стимулів незалежних директорів банків дають змогу приблизно оцінити частину вартості для вітчизняних банків запровадження нових світових практик на основі застосування принципів корпоративного управління, визначити основні пріоритетні напрями реалізації світового досвіду вітчизняними банками за умови зростаючої ролі іноземного капіталу в банківській системі України для забезпечення належного рівня конкуренції, зменшення ризиків у здійсненні фінансової політики банків та забезпечення стабільності системи в цілому. Окрім цього, належний рівень дотримання принципів корпоративного управління щодо незалежних директорів та їх ролі в управлінні діяльністю банків дозволить українським банкам полегшити доступ до залучення фінансових ресурсів як від внутрішніх так і від зовнішніх інвесторів.



2.3 Вибір інструментів антикризового управління на різних етапах банківських криз

Останнім часом розвиток вітчизняного фінансового ринку супроводжувався активним припливом іноземного капіталу. Подібна тенденція спостерігається зокрема відносно банківської системи України. Так, залучення іноземних інвестицій має безумовні переваги, які проявляються у можливості підвищення рівня капіталізації банків, підвищення їх конкурентоспроможності тощо. Банківська система України представляє великий інтерес для іноземних інвесторів поряд з банківськими системами європейських країн, які є у великому ступені перенасиченими.

Так, станом на 01.01.2012 р. кількість банків з іноземним капіталом в Україні становила 53 установи, у тому числі зі 100% іноземним капіталом – 22 установи. Іншими підтвердженнями значної ролі іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі є зростання його частки в статутному капіталі українських банків, адекватна реакція іноземних банків в Україні на вітчизняну антикризову політику НБУ (зокрема швидке підвищення капіталізації, тримання депозитів тощо).

Проте разом з тим, експансія іноземного капіталу має і негативний вплив на вітчизняні банки, що проявляється у виникненні додаткових ризиків, які можуть мати негативний вплив на стабільність банківської системи. Так ризики, у свою чергу, можуть сприяти розвитку кризових явищ в діяльності як окремих банків, так і банківської системи загалом. З огляду на це, постає необхідність в забезпеченні адекватного та вчасного реагування на можливі дестабілізуючі фактори, що є можливим за умов реалізації антикризового управління банківською діяльністю, що дозволяло би не тільки реагувати на кризу, що виникла, але й попередити її та мінімізувати ризик-фактори.

Банківські кризи у великому ступені обумовлені видом ризику, який переважає в банку. Залежно від цього реалізуються ті чи інші антикризові

заходи, орієнтовані на якомога скоріше подолання кризових явищ з мінімальними негативними наслідками для діяльності банківської установи. Відповідно, можна зробити висновок, що прийняття рішення про вибір інструмента антикризового управління банківською діяльністю залежить від наступних факторів:

- 1) рівень АУБД;
- 2) вид ризику, що переважає в банку;
- 3) тип АУБД залежно від фази кризи;
- 4) тип банківської кризи.

З метою формалізації процедури вибору оптимальних антикризових інструментів представимо їх у вигляді системи факторів $S = \{i_l; i_r; i_m; i_c\}$, де:

- 1) i_l – рівень АУБД. Значення даного параметру може коливатися в проміжку $1 < i_l < 3$, де:
 - 1 – АУБД на рівні Уряду;
 - 2 – АУБД на рівні НБУ;
 - 3 – АУБД на рівні банку.
- 2) i_r – вид банківського ризику. Значення даного параметру може коливатися в проміжку $1 < i_r < 9$, що обумовлено кількістю видів банківських ризиків, що виокремлюється згідно з класифікацією НБУ [35]:
 - 1 – кредитний ризик;
 - 2 – операційно-технологічний ризик;
 - 3 – ризик зміни процентної ставки;
 - 4 – ринковий ризик;
 - 5 – валютний ризик;
 - 6 – ліквідності ризик;
 - 7 – репутації ризик;
 - 8 – юридичний ризик;
 - 9 – стратегічний ризик.
- 3) i_m – вид антикризового управління банківською діяльністю в залежності від етапу реалізації. Значення даного параметру може бути рівним 1

$< i_m < 3$, оскільки виділяємо превентивне ($i_m = 1$), реагуюче ($i_m = 2$) та стабілізуюче ($i_m = 3$) антикризове управління;

4) i_c – тип банківської кризи. Значення даного параметру варіюється в проміжку $1 < i_c < 5$, в залежності від основних типів банківських криз, визначених при проведенні даного дослідження:

- 1 – криза субстандартного кредитування;
- 2 – криза прибутковості;
- 3 – валютна криза;
- 4 – криза ліквідності;
- 5 – криза довіри.

Таким чином, залежно від значень, які прийматиме кожен з трьох параметрів даної системи, приймається рішення про використання того чи іншого набору антикризових інструментів. Причому розглянемо інструменти антикризового регулювання (на рівні НБУ) та антикризового менеджменту (на рівні банку).

Розглянемо особливості та інструменти, які застосовуються урядом України у контексті антикризового регулювання діяльності банків.

З метою підтримки фінансової системи країни у випадку системної банківської кризи, держава може проводити рекапіталізацію банківських установ. Так, якщо глибокі кризові явища виникли у великому системному банку, від фінансового становища якого залежить велика кількість вкладників, то в такому випадку установа потребує державної підтримки. В Україні рекапіталізація здійснюється шляхом участі держави у статутному капіталі банку та наданні фінансової допомоги для підтримки ліквідності. Доступ до даного заходу антикризового регулювання на рівні уряду мають банки за умови відповідності встановленим критеріям та вимогам.

Крім збільшення статутного капіталу, іншим антикризовим заходом підтримки банківської системи є надання фінансової допомоги банкам, на користь яких відчужуються активи або зобов'язання банку, в якому призначено тимчасову адміністрацію. Даний вид допомоги надається у разі виконання

встановлених умов стосовно строку його функціонування, участі у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб, дотримання економічних нормативів НБУ та обсягів обов'язкових резервів, за рахунок фінансових ресурсів з державного бюджету України.

Грошові кошти створеного Урядом Стабілізаційного фонду можуть бути використані з метою кредитування банків для рефінансування, а також обслуговування кредитів, виданих фінансово-кредитним установам від НБУ.

У контексті підтримки вітчизняних банків урядом слід зауважити, що серед вітчизняних банківських установ тільки депозити фізичних осіб у ПАТ «Ощадбанк» гарантуються Урядом України. Що ж до інших банків, то їх депозити гарантуються Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

У випадку розвитку кризових явищ в фінансовій системі країни, уряд може впливати на рівень ліквідності в банківській системі шляхом управління залишками своїх коштів на рахунках в НБУ.

Розглянемо особливості та інструменти, які застосовуються НБУ у контексті антикризового регулювання діяльності банків.

Так, у таблиці 14 відображено основні інструменти превентивного антикризового регулювання з боку центрального банку, які застосовуються в Україні для впливу на різні види банківських ризиків.

Як свідчать дані таблиці 1, інструменти превентивного антикризового регулювання на рівні НБУ можуть впливати як на всю банківську систему, так і на окремі банківські установи. Загалом, заходи даної групи можна умовно розділити на наступні групи:

- 1) вступні бар'єри;
- 2) встановлення економічних нормативів;
- 3) стрес-тестування;
- 4) застосування інструментів грошово-кредитної політики, які мають антикризовий характер.

Під час превентивного регулювання НБУ здійснює контроль за чіткістю та повнотою дотримання вимог стосовно отримання ліцензій.

Таблиця 14 – Інструменти превентивного антикризового регулювання на рівні НБУ в залежності від значення індикатора $S \{i_l; i_r; i_m; i_c\}$

$S \{i_l; i_r; i_m; i_c\}$	Інструменти превентивного антикризового регулювання
$S \{2; 1; 1; 1\}$ $S \{2; 1; 1; 2\}$	-регулювання облікової ставки; -перевірка дотримання та перегляд норм резервування для відшкодування можливих втрат за активними операціями для банків; -розробка методичних рекомендацій щодо управління кредитним ризиком з метою попередження його поглиблення; - банківський нагляд (виїзний та безвиїзний)
$S \{2; 2; 1; 2\}$	-встановлення вимог до професійної придатності та ділової репутації голови та членів спостережної ради, персоналу та менеджменту банку; -здійснення нагляду за діяльністю банківських установ
$S \{2; 3; 1; 2\}$	- розробка методичних вказівок та рекомендацій з управління ризиком зміни процентної ставки
$S \{2; 4; 1; 2\}$	- проведення стрес-тестування банківської системи з боку Національного банку України
$S \{2; 5; 1; 3\}$ $S \{2; 5; 1; 2\}$	- регулювання лімітів відкритої валютної позиції
$S \{2; 6; 1; 4\}$	- перевірка дотримання та перегляд обов'язкових нормативів ліквідності (Н4, Н5, Н6)
$S \{2; 7; 1; 5\}$ $S \{2; 7; 1; 4\}$	-оприлюднення публічної інформації про банки
$S \{2; 8; 1; 5\}$ $S \{2; 8; 1; 2\}$	-встановлення вимог стосовно фінансового моніторингу операцій клієнтів банку, а також перевірки потенційних та наявних клієнтів; -встановлення штрафних санкцій та адміністративних стягнень як заходів впливу при порушенні банківського законодавства або нормативно-правових актів НБУ
$S \{2; 9; 1; 4\}$	-регулювання нормативів достатності капіталу (Н1, Н2, Н3), що допомагає забезпечувати виконання стратегічних планів; -перегляд та удосконалення системи звітності банківських установ

Даний вид регулювання включає в себе перевірку відповідності обсягів капіталу банку, кваліфікації та досвіду керівників та власників, бізнес-плану, а також наявності необхідного обладнання, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення та приміщення, що відповідає нормам НБУ. Невідповідність встановленим вимогам робить вихід банку на ринок банківських послуг неможливим, оскільки діяльність його матиме негативний вплив на існуючі банки, викликавши кризову ситуацію на мікро- або макрорівні.

Таким чином, слід вважати, що так звані «вхідні бар'єри», які передбачені вступним наглядом, є інструментом превентивного антикризового

регулювання, спрямованого на недопущення появи кризи в банківській системі країни. До вхідних бар'єрів відносяться вимоги до нових банків, які визначені у Законі України «Про банки та банківську діяльність».

Фінансові інструменти можуть бути орієнтовані на всю банківську систему, як, наприклад, зниження норм обов'язкового резервування та регулювання облікової ставки.

У роботі [22] автори відносять до фінансових інструментів антикризового регулювання НБУ наступні: попит і пропозиція грошей, відсоткова політика, політика обов'язкових резервних вимог, капіталотворча діяльність.

Розглянемо основні інструменти реагуючого антикризового регулювання з боку центрального банку, які застосовуються для впливу на різні види банківських криз (табл. 15).

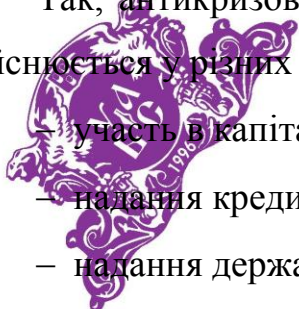
Згідно з зарубіжною банківською практикою, антикризовий менеджмент базується на тому принципі, що першочергові заходи щодо мінімізації впливу кризи мають здійснювати самі банківські установи, які відповідають за свою безпеку та стабільність. У випадку, коли банки вже не можуть запобігти розвитку кризових явищ, відповідальні органи державної влади здійснюють антикризові заходи.

Так, у випадку виникнення та поглиблення кризи субстандартного кредитування в банківській системі НБУ як суб'єкт антикризового регулювання банківської діяльності може створити спеціальну установу, орієнтовану на переведення в неї проблемних активів банків та управління ними. Такими організаціями можуть бути «bad-банк» або «bridge-банк».

Так, антикризова фінансова підтримка банків з боку державних органів здійснюється у різних формах, зокрема:

- участь в капіталі;
- надання кредитів;
- надання державних гарантій.

Розглянемо особливості рекапіталізації українських банків, як антикризовий засіб підтримки банків.



Таблиця 15 – Інструменти реагуючого антикризового регулювання на рівні НБУ в залежності від значення індикатора $S \{ i_j; i_r; i_m; i_c \}$

$S \{ I_L; I_R; I_M; I_C \}$	Інструменти реагуючого антикризового регулювання
1	2
$S \{ 2; 1; 2; 1 \}$	<ul style="list-style-type: none"> - викуп проблемних активів банків; - створення госпітального банку та переведення проблемних зобов'язань банків на його баланс; - надання кредитів рефінансування; - функціонування Єдиної інформаційної системи обліку проблемних позичальників; - зниження облікової ставки
$S \{ 2; 1; 2; 2 \}$ $S \{ 2; 2; 2; 2 \}$ $S \{ 2; 3; 2; 2 \}$ $S \{ 2; 4; 2; 2 \}$ $S \{ 2; 5; 2; 2 \}$ $S \{ 2; 8; 2; 2 \}$	<ul style="list-style-type: none"> - рекапіталізація банків; - зниження рівня мінімального резервування для банків; - регулювання рівня достатності капіталу для банків; - здійснення рефінансування; - введення тимчасової адміністрації.
$S \{ 2; 5; 2; 3 \}$	<ul style="list-style-type: none"> - проведення аукціонів з продажу валюти за пільговим курсом для позичальників; - встановлення тимчасової заборони або обмеження на валютне кредитування суб'єктів господарювання - встановлення обмежень на видачу валютних позик фізичним особам; - встановлення вимоги резервування в розмірі 50-100% від суми виданих кредитів в іноземній валюті.
$S \{ 2; 6; 2; 4 \}$ $S \{ 2; 7; 2; 4 \}$ $S \{ 2; 9; 2; 4 \}$	<ul style="list-style-type: none"> - здійснення рефінансування; - надання стабілізуючих або стимулюючих кредитів; - встановлення обов'язкової вимоги щодо раннього попередження банку клієнтом про дострокове зняття коштів з депозитного рахунку; - видача банкам стабілізуючих та стимулюючих кредитів.
$S \{ 2; 7; 2; 5 \}$ $S \{ 2; 8; 2; 5 \}$	<ul style="list-style-type: none"> - гарантування депозитів населення; - введення мораторію на зняття депозитів та/або видачу кредитів в банках; - націоналізація банків.

На початку 2009 р. Урядом України було визначено механізм рекапіталізації банків на суму 44 млрд. грн. Для реалізації даної процедури Україна підписала угоду зі Світовим Банком про надання кредиту.

Для його отримання були сформульовані наступні умови:

1) створення у складі Міністерства фінансів державної структури – департаменту з рекапіталізації банків, основними функціями якого є ліквідація

проблемних банківських активів, удосконалення процедури ліквідації та продажу банків;

2) передача повноважень центрального банку щодо процедури ліквідації банків Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;

3) здійснення рекапіталізації не всіх банків, а тільки ефективних [55].

Для участі у програмі рекапіталізації банки мали подати до Міністерства фінансів пропозицію, після розгляду якої у банківській установі здійснюється оцінка спеціально призначеними аудиторами та юристами, а також Уряду.

Після прийняття рішення про участь держави в статутному капіталі банку, реалізуються наступні дії:

– включення у склад органів управління банку представників державних органів;

– реалізація плану фінансового оздоровлення;

– підготовка плану продажу частки держави у капіталі фінансово-кредитної установи;

– перерахунок державних коштів або ОВДП у статутний капітал банку.

Так, протягом першого півріччя 2009 р. було здійснено державну капіталізацію трьох банків, серед яких ПАТ АБ «Укргазбанк», АТ «Родовід Банк» та ПАТ «АКБ «Київ». Міністерство фінансів здійснило купівлю акцій додаткової емісії в обмін на облигації внутрішньої державної позики (ОВДП), у результаті чого держава стала власником переважної частки статутного капіталу. Погашення ОВДП має бути здійснено у 2017-2019 рр. за відсотковою ставкою доходу – 9,5 % річних.

Відповідно, АТ АБ «Укргазбанк», АТ «Родовід Банк» та ПАТ «АКБ «Київ» збільшили обсяг статутного капіталу відповідно у 5,4; 6,4 та 16 разів з січня по вересень 2009 р.

Станом на 1 лютого 2010 р. державна частка у банківській системі України складала 27%, включаючи 2 державні банки та 3 рекапіталізовані державою банки.

Загалом банки можуть збільшити обсяг капіталу наступними шляхами:

- вливання грошових коштів у статутний капітал;
- залучення коштів на умовах субординованого боргу.

Останній спосіб виявився найбільш привабливим, особливо за участі іноземних інвесторів, оскільки:

- 1) має простішу процедуру реєстрації, ніж оформлення додаткового випуску акцій;
- 2) не потребує конвертації в національну валюту, що дозволяє уникнути валютного ризику.

Метою застосування механізму рефінансування є забезпечення банків ліквідністю. Проте слід розмежовувати банки з тимчасовою неплатоспроможністю внаслідок кризи та банки, які мають проблеми з готівкою внаслідок недостатньої ресурсної бази, недостатньої капіталізації. З огляду на це, рефінансуванню мають підлягати банки, які мають достатній розмір статутного капіталу. Банківські установи з низьким рівнем капіталізації мають спочатку збільшити розмір власного капіталу відповідно до вимог законодавства, і лише після цього претендувати на отримання ліквідності від НБУ.

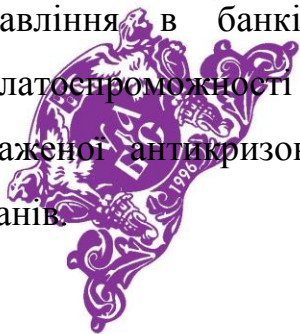
Масовий відтік коштів з депозитних рахунків банків як в Україні, так і за кордоном став свідченням зниження довіри до банківських систем. З метою відновлення довіри та антикризового регулювання країнами ЄС було прийнято рішення про гарантування банківських вкладів розміром більше 50 тис. євро. Так, стовідсоткове гарантування банкам вирішили надати державні органи Нідерландів за вкладами не менше 100 тис. євро та Австрії – за депозитами фізичних осіб. В Україні також було збільшено розмір гарантованої суми відшкодування за вкладами, з урахуванням відсоткових виплат, до 200 тис. грн.

Інститут тимчасової адміністрації в Україні за своєю сутністю представляє собою передачу проблемного банку у тимчасове управління наглядовому органу (регулятору) при відстороненні керівництва банку від виконання своїх обов'язків.

Так, основною метою призначення та діяльності тимчасової адміністрації оздоровлення проблемного банку. Проте в Україні даний інститут сприймається суспільством скоріше в негативному аспекті, тобто як закономірний захід перед банкрутством та ліквідацією банку. Таке сприйняття пов'язане з невисокою ефективністю діяльності тимчасових адміністрацій в минулому в банківській системі України, а, відповідно, призводить до виникнення паніки та зниження довіри серед банківських клієнтів. Незважаючи на таку думку, даний інструмент антикризового регулювання банків є дієвим та, за умов професіоналізму тимчасових адміністраторів, сприяють мінімізації кризового впливу на діяльність комерційного банку.

Розглянемо результати діяльності тимчасових адміністрацій у вітчизняних банках. По закінченню строку у деяких банках було продовжено роботу тимчасових адміністрацій (ПАТ КБ «Надра», АТ «Родовід Банк»). Крім того, по відношенню до ряду фінансових установ було ініційовано процедуру ліквідації.

Таким чином, розглянута взаємозалежність між інструментами антикризового регулювання банківської діяльності на рівні НБУ та видами ризику й типами банківських криз дозволяє вибирати такі заходи, які будуть найбільш доцільними у конкретній ситуації. Підводячи підсумок, зауважимо, що при впровадженні системи антикризового управління в умовах українських реалій, необхідно враховувати досвід промислово розвинутих країн та провідних світових фінансових установ, а також особливості вітчизняної банківської системи. Зазначимо також, що своєчасне та якісне антикризове управління в банківській установі допомагає значно знизити ризик неплатоспроможності та банкрутства. Проте першочерговим має бути реалізація виваженої антикризової політики в банківській сфері на рівні державних органів.



РОЗДІЛ 3

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ СКЛАДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ

3.1 Роль банків з іноземним капіталом у розвитку іпотечного кредитування в Україні

Банки, як основні учасники фінансового ринку України, мають надзвичайно високий вплив на функціонування економіки країни, забезпечення соціально-економічного розвитку. Стабільність банківської системи, її стійкість до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз є визначальним фактором мобілізації банками достатніх обсягів фінансових ресурсів та ефективності розподілу інвестиційних ресурсів. І навпаки, кризові явища у банківському секторі, наявність диспропорцій у його розвитку, відразу ж відображаються на стані фінансової системи, реального сектору і як наслідок, – на економічному розвитку країни загалом.

Одним із важливих напрямків роботи банків є надання іпотечних кредитів, що є основною умовою забезпечення розширеного відтворення (при кредитуванні підприємств під заставу нерухомого майна) та вирішення ряду соціальних проблем (іпотечне кредитування фізичних осіб). Безумовно, основною функцією іпотечного кредитування є соціальна, що полягає, по-перше, у вирішенні споживчих та житлових потреб населення, та по-друге, у забезпеченні захисту заощаджень фізичних осіб та сприянні вирішенню проблем зайнятості [18].

Крім того, деякі дослідники [32] зазначають, що іпотечне кредитування є тією рушійною силою, що визначає розвиток багатьох галузей і сфер господарської діяльності, підвищує ділову активність та забезпечує перелив капіталу між галузями національної економіки. Іпотечне кредитування, перш за

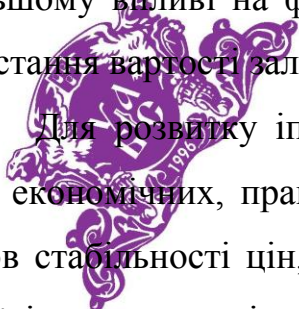
все, є стимулятором розвитку будівничої галузі, та опосередковано – галузі виробництва будівельних матеріалів.

Необхідно відмітити також значення іпотечного кредитування у розвитку інших сегментів фінансового ринку (фондового ринку, страхового ринку). Так, довгостроковий характер кредитів вимагає від банків створення та удосконалення механізму їх рефінансування. Як засвідчує закордонна практика, з цією метою можуть успішно застосовуватися інструменти фондового ринку, зокрема іпотечні облігації. Вплив на страховий ринок обумовлюється вимогами банків до страхування нерухомого майна як предмета застави, здійсненням банком страхування своїх фінансових ризиків тощо.

Нерозвиненість іпотечного кредитування призводить до викривлення структури кредитного портфеля банків в бік короткострокових кредитів; виникають «приховані збитки», зумовлені недоотриманням суспільством вигод, пов'язаних із можливістю використання кредитних ресурсів на довгостроковій основі під заставу житла.

Якщо ж розглядати іпотечне кредитування не лише з позицій його ролі в соціально-економічному розвитку держави, а з точки зору самих банків, то необхідно відмітити, що порівняно з короткостроковими кредитами, іпотека характеризується вищим ступенем ризикованості. Особливо яскраво це проявляється в нестабільних економічних умовах, коли підвищеним є ризик втрати позичальником постійного джерела доходів і непогашення заборгованості за кредитом, а також зменшення ринкової вартості об'єкта застави. Ризикованість довгострокового кредитування полягає також у більшому впливі на формування прибутку банків коливань валютного курсу, зростання вартості залучення депозитних ресурсів тощо.

Для розвитку іпотечного кредитування в країні повинен сформуватися ряд економічних, правових та організаційних передумов. Проте фактично, за умов стабільності цін, валютного курсу і загального економічного зростання в країні, можливості надання банками іпотечних кредитів визначатимуться наявністю у банків стабільної ресурсної бази, яка б дозволила надавати кредити



на довгостроковий період. На сучасному етапі в Україні досягнення зазначеної умови ускладнено тим, що в структурі депозитного портфеля банків переважають короткострокові вклади.

У докризовий період ситуація була дещо кращою, банки могли розраховувати на формування депозитного портфеля із значною питомою вагою вкладів терміном від 1 року. Відповідно, ринок іпотечних кредитів у цей період характеризувався стійким зростанням як абсолютного обсягу таких кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, так і відносної частки іпотечних кредитів у ВВП. Так, обсяги виданих іпотечних кредитів за 2006-2008 рр. зросли приблизно у 7 разів, а їх частка у ВВП збільшилась з 5,7% до 23,5% (рис. 16).

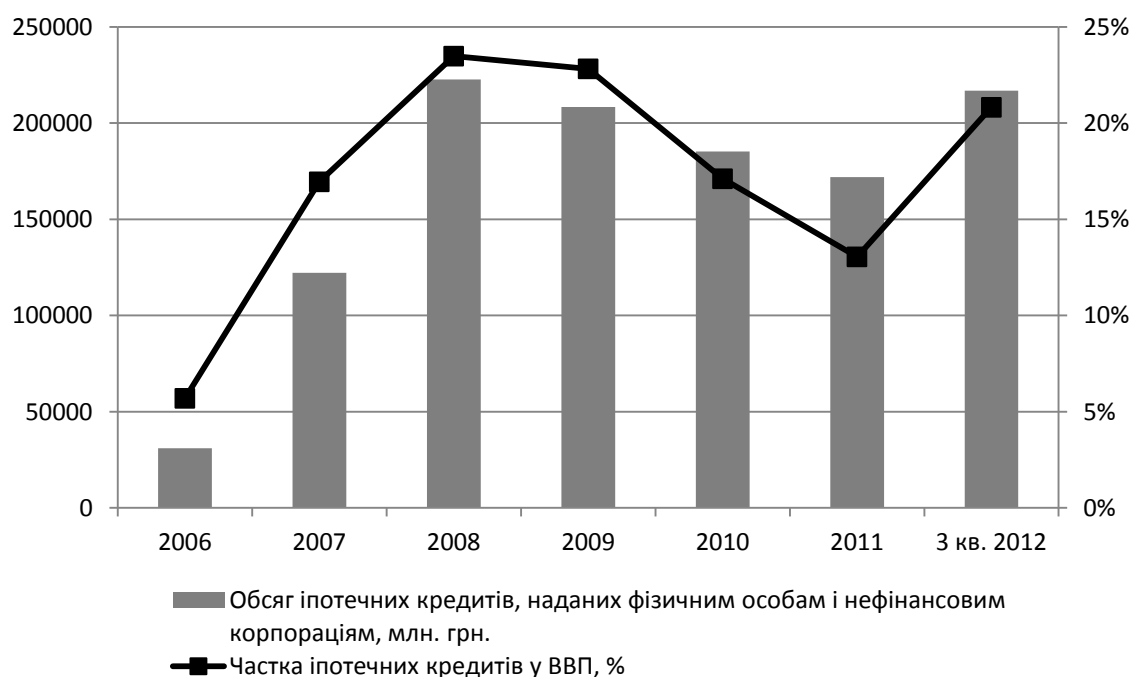


Рисунок 16 — Загальний обсяг іпотечних кредитів та їх частка у ВВП в 2006-2012 рр.

Під час фінансової кризи з кінця 2008 р. банки фактично призупинили видачу іпотечних кредитів. Зростання вартості залучення ресурсів та нестабільність валютного курсу зробили довгострокове кредитування в цей

період не вигідним як для банків, так і для позичальників. Спад на ринку іпотечних кредитів продовжувався протягом 2009-2011 рр. і лише з 2012 р. спостерігається відновлення розвитку іпотечного кредитування в Україні. За 9 місяців 2012 р. загальний обсяг іпотечних кредитів, наданих фізичним особам та нефінансовим корпораціям, склав 216,7 млрд. грн., майже досягнувши відповідного показника 2008 року. Тим не менше, частка іпотечних кредитів у кредитному портфелі банків на сьогодні залишається на низькому рівні (рис. 17).

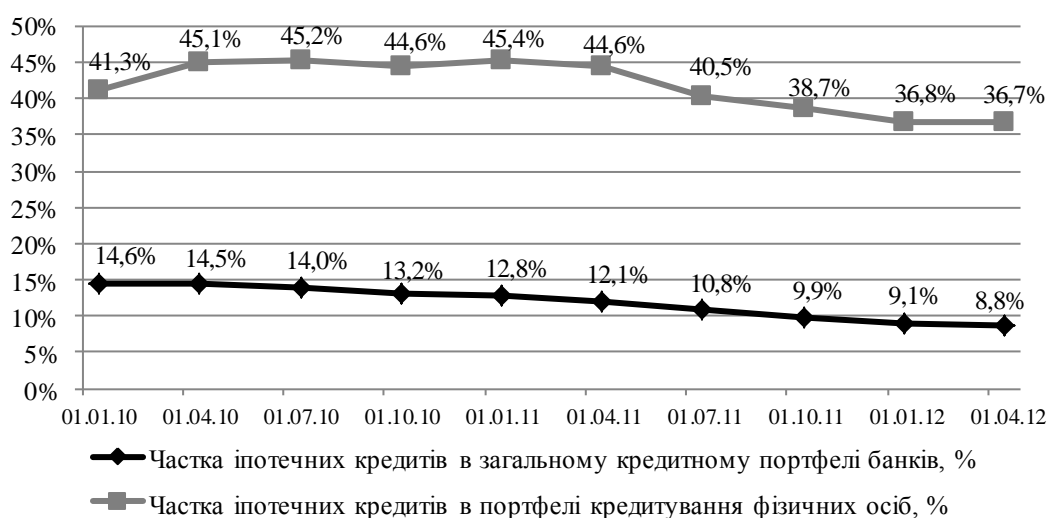


Рисунок 17 – Частка іпотечних кредитів у кредитному портфелі банків України у 2010-2012 рр.

Як свідчать дані, представлені на рисунку 17, частка іпотечних кредитів у кредитному портфелі банків в 2010-2012 рр. знаходилась на рівні 9-14%, при цьому характерне поступове її скорочення протягом аналізованого періоду. Аналізуючи питому вагу іпотечного кредитування у структурі активів банківської системи України, необхідно звернути увагу на те, що хоча загальна частка іпотечних кредитів не перевищує 15%, проте в структурі портфеля кредитування фізичних осіб у 2010 р. вона складала майже половину (44-46%). Починаючи з 2 половини 2011 р. відбулося різке скорочення питомої ваги іпотечних кредитів як в загальній структурі кредитного портфеля банків, так і

їх частки у структурі кредитування фізичних осіб (остання зменшилась до 36,7%).

Отже, не дивлячись на поступове відновлення ринку іпотечного кредитування у 2012 році (протягом трьох кварталів), попит на іпотеку залишається низьким, що у першу чергу обумовлено високими процентними ставками в Україні. Використовуючи високі значення відсоткових ставок як інструмент мінімізації кредитного ризику банки намагаються швидко повернути фінансові ресурси, спрямовані на кредитування позичальника, та забезпечити собі отримання максимального прибутку в короткостроковій перспективі. Значення відсоткової ставки за іпотечним кредитуванням у 2012 році при авансовому платежі у 30% в середньому перевищувало 20% (табл. 16), що для більшості населення України є недоступним, враховуючи низький рівень платоспроможності фізичних осіб, а також нестабільне політичне та економічне середовище.

Таблиця 16 – Ключові показники житлового іпотечного кредитування в Україні протягом 2011-2012 рр.

Показник	2011	2012
Відсоткова ставка	Фіксована, плаваюча	Фіксована, плаваюча
У гривнях	11,5-27,5%	7,75-27,5%
В іноземній валюті	15,7-16,0%	15,7-16,0%
LTV (loan-to-value ratio)	40,0-90,0%	40,0-90,0%
Термін кредитування	1-20 років	1-30 років
Реальний термін «життя» кредиту	6-8 років	6-8 років
Середній розмір кредиту	313 000 грн.	270 800 грн.
Валюта кредитування	гривні	гривні

*LTV – процентне співвідношення між основної сумою кредиту та ринковою або оціночною вартістю застави.

Найбільш популярними умовами іпотечного кредитування у 2012 році були наступні:

– найчастіше використовується авансовий платіж у 30%, що було характерним і протягом 2010-2011 рр., зниження якого можливе до 20%, але лише за умови активізації ринку нерухомості. Банки, у портфелі яких протягом 2008-2009 рр. була висока частка неякісних іпотечних кредитів, вимагають аванс у 40-50%;

– максимальні терміни кредитування залишаються у межах 15-20 років, а ставки за довгостроковими кредитами найчастіше є плаваючими та на 1-2% вище, ніж для іпотечних кредитів на 5-10 років. Кредити на 25-30 років практично не надаються і є доступними лише для клієнтів з високим рівнем кредитоспроможності;

– найбільш популярним методом нарахування відсотків є використання ануїтетних платежів.

Найвищі ставки за іпотечним кредитуванням у 2012 році пропонувались такими банками, як ПАТ «Ерсте Банк», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Піреус Банк» (табл. 17).

Таблиця 17 – Цінові параметри* іпотечного кредитування фізичних осіб банками України у 2012 р. [47]

Назва банку	Термін кредиту, років					
	20		15		10	
	Реальна ставка, %					
	Мін.	Макс.	Мін.	Макс.	Мін.	Макс.
АТ «Ощадбанк»	17,50	17,50	17,60	17,60	17,67	17,67
ПАТ «Універсал Банк»	19,57	22,59	20,19	20,19	20,28	20,28
ПАТ «ПУМБ»	21,60	21,60	21,94	21,94	21,96	21,96
ПАТ «Ерсте Банк»	21,93	21,93	22,12	22,12	21,21	22,21
ПАТ «Укрсоцбанк»	22,58	22,58	23,09	23,09	23,15	23,15
ПАТ «Піреус Банк»	19,57	22,59	19,59	22,64	19,65	22,72
ПАТ «Сбербанк Росії»	21,60	21,60	21,64	21,64	21,67	21,75
ПАТ «ОГІ»	н.д.	н.д.	22,30	22,30	22,36	22,36
ПАТ «Укрсиббанк»	н.д.	н.д.	19,09	19,09	19,21	19,21
ПАТ «Мегабанк»	н.д.	н.д.	22,27	22,27	22,45	22,45

* для іпотечних кредитів з авансом у 30% та ануїтетним способом розрахунку платежів

Найнижчі ставки у сфері іпотечного кредитування пропонувались в межах АТ «Ощадбанк», а саме – 17,50% для довгострокових кредитів на 20

років.

Слід відмітити, що фактично іпотечне кредитування в Україні у 2012 році, за даними «Простобанк консалтинг», здійснювали лише 26 банків на вторинному ринку житла та 18 банків – на первинному. Аналізуючи структуру ринку за частками банків-кредиторів, можна відзначити, що за даними на квітень 2012 р. майже половину ринку іпотечних кредитів (45,8%) контролюють три банки: ПАТ Укрсоцбанк, ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» та ПАТ «УкрСиббанк» (рис. 18).

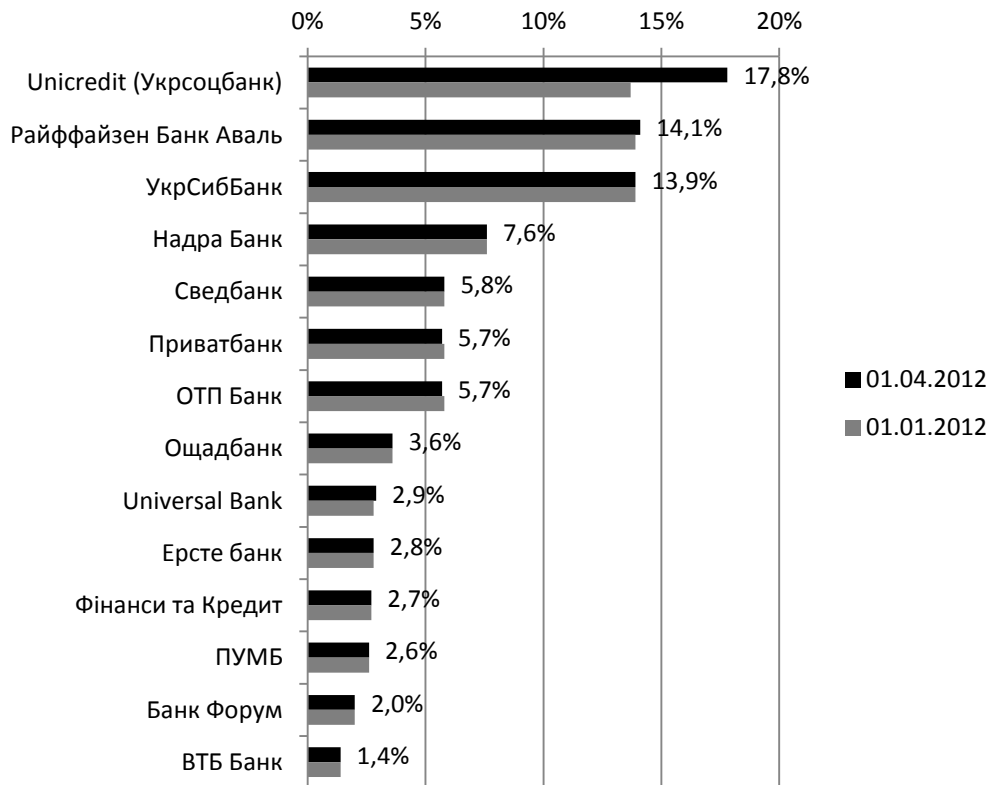


Рисунок 18 – Ринкова частка найбільших за обсягами ринку банків-іпотечних кредиторів України, %

Ринкова частка таких банків, як ПАТ КБ «Надра », ПАТ «Сведбанк», ПАТ «Приватбанк» та ПАТ «ОТП Банк», знаходиться на рівні 6-7%, забезпечуючи в сукупності ще близько 25% ринку іпотечних кредитів. Решта банків, що здійснюють іпотечне кредитування, мають частку ринку не більше 2-3%. Слід звернути увагу на те, що серед 14 банків-лідерів іпотечного кредитування в Україні 11 є банками з іноземним капіталом (табл. 18).

Таблиця 18 – Інформація про іноземних власників істотної участі в банках-лідерах іпотечного кредитування в Україні, станом на 01.04.2012 р.

Назва банку	Іноземний власник		Відсоток у статутному капіталу	
	Країна	Назва власника істотної участі	Пряма участь	Опосередкована участь
ПАТ «Укрсоцбанк»	Австрія	UniCredit Bank Austria AG	26,2693	69,1456
ПАТ «Райффайзен банк Аваль»	Австрія	Raiffeisen Bank International AG	96,3658	0,0000
ПАТ «Укрсиббанк»	Франція	BNP Paribas S.A.	84,9995	0,0000
	Великобританія	European Bank for Reconstruction and Development	15,0000	0,0000
ПАТ «Надра банк»	Австрія	Центрогаз Холдінг ГмбХ	89,9659	0,0000
ПАТ «Сведбанк»	Швеція	Swedbank AB	99,9998	0,0000
ПАТ «Приватбанк»	Кіпр	ТРИАНТАЛ ІНВЕСТМЕНТС ЛТД	24,9900	0,0000
ПАТ «ОТП банк»	Угорщина	ВАТ Центральна Ощадна Каса і Комерційний Банк	100,0000	0,0000
АТ «Ощадбанк»	Україна			
ПАТ «Універсал Банк»	Нідерланди	ЕФГ Нью Юроп Холдінг Б.В.	99,9649	0,0000
ПАТ «Ерсте банк»	Австрія	ESB Secs Holding GmbH	99,9999	0,0000
ПАТ «Фінанси та Кредит»	Україна			
ПАТ «ПУМБ»	Україна			
ПАТ «Банк Форум»	Німеччина	Commerzbank Auslandsbanken Holding AG	96,0635	0,0000
ПАТ «ВТБ Банк»	Російська Федерація	ВАТ «ВТБ Банк»	99,9737	0,0000

Фінансова можливість таких банків здійснювати в значних обсягах іпотечне кредитування, враховуючи короткостроковість ресурсної бази, що формується в Україні, обґрунтовується наступним чином. Головним джерелом залучення коштів для здійснення іпотечного кредитування банками, які мають частку іноземного капіталу високої якості та високі інвестиційні рейтинги, є довгострокові фінансові ресурси на західних ринках капіталу строком до 30 років. Такий ресурс є достатньо дешевий, а напрям його вкладення (іпотека) – відносно надійним. Тому, безумовно, банки, які відповідають таким вимогам і

мають усі підстави для роботи на зовнішніх ринках запозичень, скористаються можливістю залучити під іпотечні активи дешеві та довгі ресурси провідних фінансових установ світу [47].

Серед іноземних власників банків, що є лідерами у сфері іпотечного кредитування в Україні, чотири є резидентами Австрії (ПАТ «Укреоцбанк», ПАТ «Райффайзен банк Аваль», ПАТ «Ерсте банк», ПАТ КБ «Надра»), а всі інші належать Німеччині, Російській Федерації, Швеції, Угорщині, Великобританії, Кіпру, Франції.

Проте, слід зазначити, що не дивлячись на наявність швидкого доступу банків з іноземним капіталом до більш дешевих та стабільних ресурсів закордоном, фінансові установи не поспішають нарощувати власні активи за рахунок видачі нових іпотечних кредитів в Україні. Крім цього, дані банки не реалізують і власний потенціал впливу на пом'якшення умов іпотечного кредитування (наприклад, зниження ціни кредитів за рахунок використання більш дешевої ресурсної бази), а навпаки підвищують відсоткові ставки, штучно впливаючи на рівень конкуренції у банківській системі України. А деякі банки взагалі приймають рішення про вихід з ринку. Так, наприклад, ПАТ «Сведбанк» з вересня 2011 року вирішив спрямувати свою діяльність виключно на корпоративний сегмент, поступово закриваючи всі депозитні та кредитні програми для фізичних осіб. Це обумовлено як низьким рівнем кредитоспроможності клієнтів (а отже високими кредитними ризиками), так і нестабільністю законодавчої бази та економічного середовища в Україні.

Отже, банки з іноземним капіталом мають більші переваги щодо закріплення на вітчизняному ринку іпотечного кредитування у порівнянні з вітчизняними фінансовими установами.

Це обумовлюється наступними причинами [32]:

1) «Ресурсна база іноземних банків, передусім зі стовідсотковим іноземним капіталом, значно перевищує за цим показником вітчизняні банківські структури. Це дозволяє їм претендувати на досить значний сегмент ринку іпотечного кредитування через достатньо високий обсяг пропозиції

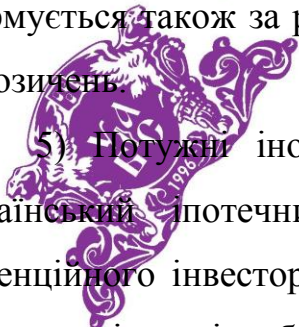
іпотечних кредитів.

2) З приходом на український ринок іноземних банків, як вже зазначалося, очікується збільшення пропозиції саме «довгих» кредитних ресурсів, що надзвичайно важливо, передусім, для формування ринку іпотечних цінних паперів.

3) Іноземні банки мають реальну можливість збільшення пропозиції на українському іпотечному ринку відносно дешевих кредитів. Це можливо, насамперед, за рахунок їх потужної ресурсної бази, а також завдяки можливостям зазначених суб'єктів залучати ресурси для подальшого кредитування на світових фінансових ринках. Таке джерело, як правило, виявляється дешевшим порівняно з депозитною базою на ринку України. Здешевлення кредитів дозволяє суттєво розширити коло їх користувачів, особливо з числа тих, які дійсно потребують поліпшення житлових умов, а не займаються пошуком ефективних шляхів збереження своїх заощаджень, що, власне, сьогодні відбувається на ринку іпотечного житлового кредитування. Крім того, дешеві кредити мають сприяти територіальній диверсифікації ринку іпотечного житлового кредитування, який на сьогодні обмежується фактично одним регіоном – Києвом та Київською областю.

4) Іноземні банки мають значні можливості для здешевлення іпотечних кредитів за рахунок скорочення витрат на утримання філійної мережі. Такі суб'єкти можуть просувати власний продукт на ринок через існуючу мережу філій українських банків, витрати на що виявляються значно меншими, ніж на створення власної мережі. Запас міцності в іноземних банків у даному випадку формується також за рахунок дешевого кредитного ресурсу шляхом зовнішніх запозичень.

5) Потужні іноземні банки слід розглядати в контексті виходу на український іпотечний ринок не лише потенційного кредитора, а й потенційного інвестора, який формуватиме реальний попит на іпотечні цінні папери, емітовані як банками, так й спеціалізованими іпотечними установами, в тому числі Державною іпотечною установою, тим самим забезпечуючи



функціонування механізму рефінансування іпотечних кредитів».

Узагальнюючи результати проведеного аналізу поточного стану іпотечного кредитування в Україні, можна ідентифікувати наступні проблеми його розвитку:

– відсутність у банків достатніх та стабільних джерел залучення ресурсів на довгостроковій основі на внутрішньому ринку. Зовнішні запозичення з метою формування «довгих» ресурсів здорожують вартість іпотечних кредитів, створюють додаткові валютні та кон'юнктурні ризики.

– висока вартість іпотечних кредитів поряд із низьким рівнем платоспроможності їх потенційних споживачів робить іпотечне кредитування недоступним для значної частини населення.

– нерозвиненість ринку комерційної іпотеки, що призводить до збільшення вартості таких кредитів та робить їх не вигідними для суб'єктів господарювання.

– погіршення якості іпотечного портфеля, зростання обсягів проблемної заборгованості за іпотекою.

– нерозвиненість вторинного ринку іпотеки, недосконалість механізму рефінансування іпотечних кредитів.

– невисока конкуренція на ринку іпотеки; обмежена кількість банків, які мають програми довгострокового кредитування під заставу нерухомості.

З огляду на окреслені проблеми, сучасний іпотечний ринок в Україні потребує реалізації комплексу заходів. Погоджуючись з Б. Сас та В. Вітюком [49], вважаємо за доцільне:

– запровадити національну систему рейтингування іпотечних кредитів та цінних паперів, стандартизації процедур іпотечного кредитування, що має підвищити рівень захищеності суб'єктів іпотечного ринку від негативної дії банківських ризиків, здатних спровокувати кризу;

– вдосконалити існуючі норми іпотечного законодавства стосовно забезпечення ефективно діючої і гарантованої реєстрації прав власності;

– впровадити ефективні скорингові системи на ринку іпотечного

кредитування, параметри яких враховували б нерівномірний економічний розвиток регіонів, а також відмінності кредитних продуктів (кредитних карт, автокредитування, іпотеки, споживчого кредитування).

Для підвищення скорингових процедур важливо налагодити обмін інформацією між кредитними установами (враховуючи досвід становлення в Україні системи бюро кредитних історій), та здійснювати скорингові процедури за трьома складовими – на етапі розгляду кредитної заявки, обслуговування заборгованості та на етапі неповернення позики.

Таким чином, завдання банківських установ полягає насамперед, у забезпеченні населення довгостроковими дешевими кредитними ресурсами і гарантуванні при цьому протягом тривалого періоду стабільності діяльності українських банків – майже єдиних на сьогодні фінансових установ, що можуть реально допомогти вирішити питання забезпечення населення України якісним і недорогим житлом.

3.2 Розвиток механізмів ціноутворення банківських продуктів з урахуванням іноземного досвіду

Наслідком значного обсягу особливостей та специфічних факторів, які мають визначальний вплив на встановлення цін на банківські послуги, є наявність широкого переліку відповідних методів ціноутворення. Як і для всіх інших суб'єктів господарювання так, і для банків на сьогодні виділяють три основні підходи в ціноутворенні: витратний, ціннісний, ринковий. Їх порівняння наведені в таблиці 19.

Як і для інших господарюючих суб'єктів в банківському ціноутворенні ринковий метод є найпоширенішим і найпростішим з поміж усіх інших. Його застосування обмежене лише тим, що в погоні за ціновим лідером більшість банків знижує норму прибутку при вже сформованому рівні витрат.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика підходів до ціноутворення на банківські послуги [8, 9, 24, 29]

	Ринковий підхід	Затратний підхід	Ціннісний підхід
Сутність підходу	В ціноутворенні менеджмент орієнтується на ціни конкурентів та середньо ринкові ціни	Розрахунок ціни базується на витратах понесених банком при наданні тієї чи іншої послуги.	Основою для ціноутворення є очікуваний рівень корисності послуги для її отримувача.
Розрахунок ціни банківських послуг	$KC_n = C_n K$ <p>де: KC_n – кінцева ціна банківської послуги;</p> <p>$C_n K$ – ціна аналогічної послуги у конкурентів.</p>	$KC_n = СВБ_n + ПБ$ <p>де: KC_n – кінцева ціна банківської послуги;</p> <p>$СВБ_n$ – собівартість банківської послуги;</p> <p>$ПБ$ – очікуваний прибуток від надання послуги.</p>	$ЗЦ_n = ЦБ + ПЦВ - НЦВ$ $KC_n = ЗЦ_n - П_n$ <p>де: $ЗЦ_n$ – загальна цінність банківської послуги;</p> <p>$ЦБ$ – ціна «байдужості»;</p> <p>$ПЦВ$ – цінність позитивних відмінностей;</p> <p>$НЦВ$ – цінність негативних відмінностей.</p> <p>$П_n$ – премія покупця;</p> <p>KC_n – кінцева ціна послуги.</p>
Переваги методу	Простота, дешевизна та швидкість застосування.	Простота розрахунку в разі наявності даних про собівартість послуг.	Можливість максимізації прибутку банку за рахунок встановлення максимально високих, але прийнятних для споживача цін.
Недоліки методу	Використання такого підходу при наявних витратах обмежене зниженням норми прибутку; ігнорування фактору еластичності.	Ігнорування ринкових чинників та фактору еластичності; складність розрахунку, що вимагає додаткових матеріальних та трудових та часових витрат.	Ігнорування внутрішніх чинників надання банківських послуг; складність розрахунку, що вимагає додаткових матеріальних та трудових та часових витрат.

І як і для інших господарюючих суб'єктів в банківському ціноутворенні ринковий метод є найпоширенішим і найпростішим з поміж усіх інших. Його застосування обмежене лише тим, що в погоні за ціновим лідером більшість банків знижує норму прибутку при вже сформованому рівні витрат.

Першою альтернативою ринковому методу є ціноутворення на основі витрат понесених банком при наданні тієї чи іншої послуги. Особливістю застосування даного підходу до встановлення ціни на банківські послуги є визначення витрат пов'язаних з її наданням, тобто її собівартості. Така

складність пояснюється специфікою банківського бізнесу, у зв'язку з чим важко розділити витрати на такі, які безпосередньо відносяться до даної послуги, та на такі, які є загальними для всіх послуг. Часто дана проблема вирішується шляхом, коли собівартість послуг банку розраховується сукупно по всім банківським послугам, зважаючи на обсяг та види їх реалізації. Такий розрахунок собівартості послуги є досить неточним, що призводить до деформацій та перекручувань у ціноутворенні [24].

Після розрахунку витрат банку пов'язаних з наданням послуги, необхідно визначити загальну націнку на одну грошову одиницю, яка покривала б витрати банку.

Для вирішення даної задачі І. В. Ліпсіц пропонує наступну формулу (17) [29]:

$$CCR = [(TC - NBC) / (TA - NWA)] 100, \quad (17)$$

де CCR – величини націнки, яка покриває сукупні банківські витрати;

TC – сукупні витрати банку (операційні і не операційні);

NBC – додаткові витрати, що не пов'язані з основною діяльністю банку, але є необхідними для його функціонування;

TA – сукупні активи за балансом банку за період що розглядається;

NWA – непрацюючі активи, тобто кошти кореспондентського рахунку, резервного фонду, і в часті

Наступним кроком в рамках затратного підходу у ціноутворенні на банківські послуги, згідно підходу запропонованого І. В. Ліпсіцом є розрахунок покриваючої націнки не для банку в цілому, а для конкретної банківської послуги – формула (18) [29]:

$$CCR_i = \left[\frac{DC_i + IC_i - NTR_i}{TA_i - NWA_i} \right] 100, \quad (18)$$

де CCR_i – покриваюча витрати націнка на одну грошову одиницю, що використовується для проведення банківських операцій типу i ;

DC_i – прямі витрати банку на здійснення операцій типу i ;

IC_i – не прямі витрати банку, що пов'язані із здійснення операцій типу i ;

TA_i – сукупні грошові активи, що використовуються для проведення грошових операцій типу i ;

NTR_i – неосновні (додаткові) доходи, отримання яких може бути пов'язано з наданням послуг типу i ;

NWA_i – непрацюючі активи, які припадають на певний вид операцій.

Варто зазначити, що даний підхід є трудомістким, а значна диверсифікація послуг сучасних банків часто унеможлиблює його використання на практиці. В свою чергу спроби спростити використання витратних методів на практиці часто зводиться до усереднення більшості складових собівартості банківських послуг, що в результаті приводить до викривлень у ціноутворенні.

Іншою альтернативою ринковому методу ціноутворення є ціннісний підхід, який останнім часом стає все більш актуальним. Згідно досліджень Ю.Н. Гойденко даний підхід реалізовується у 4 етапи [8, 9]:

- 1) визначення ціни банківської послуги – найприйнятнішої альтернативи послуги, для якої встановлюється ціна;
- 2) виявлення всіх характеристик, які є відмінними від альтернативної послуги;
- 3) оцінка вартості усіх відмінностей між банківською послугою, для якої встановлюється ціна, та послугою – альтернативою;
- 4) визначення цінності банківської послуги шляхом додавання до цінності послуги – альтернативи ціни позитивних відмінностей та їх зменшення на ціну негативних.

Визначивши загальну цінність послуги банк встановлює її кінцеву ціну таким чином, щоб вона була дещо нижча за цінність послуги. Це спонукатиме

клієнтів до споживання послуг даного банку обираючи їх серед послуг-альтернатив банків конкурентів.

Дослідження закордонного досвіду ціноутворення на банківські послуги в частині відповідних методів ціноутворення дало змогу визначити, що в цілому всі методи ціноутворення можна розділити на 4 групи: витратні, ринкові, ціннісні та параметричні (рис. 19).

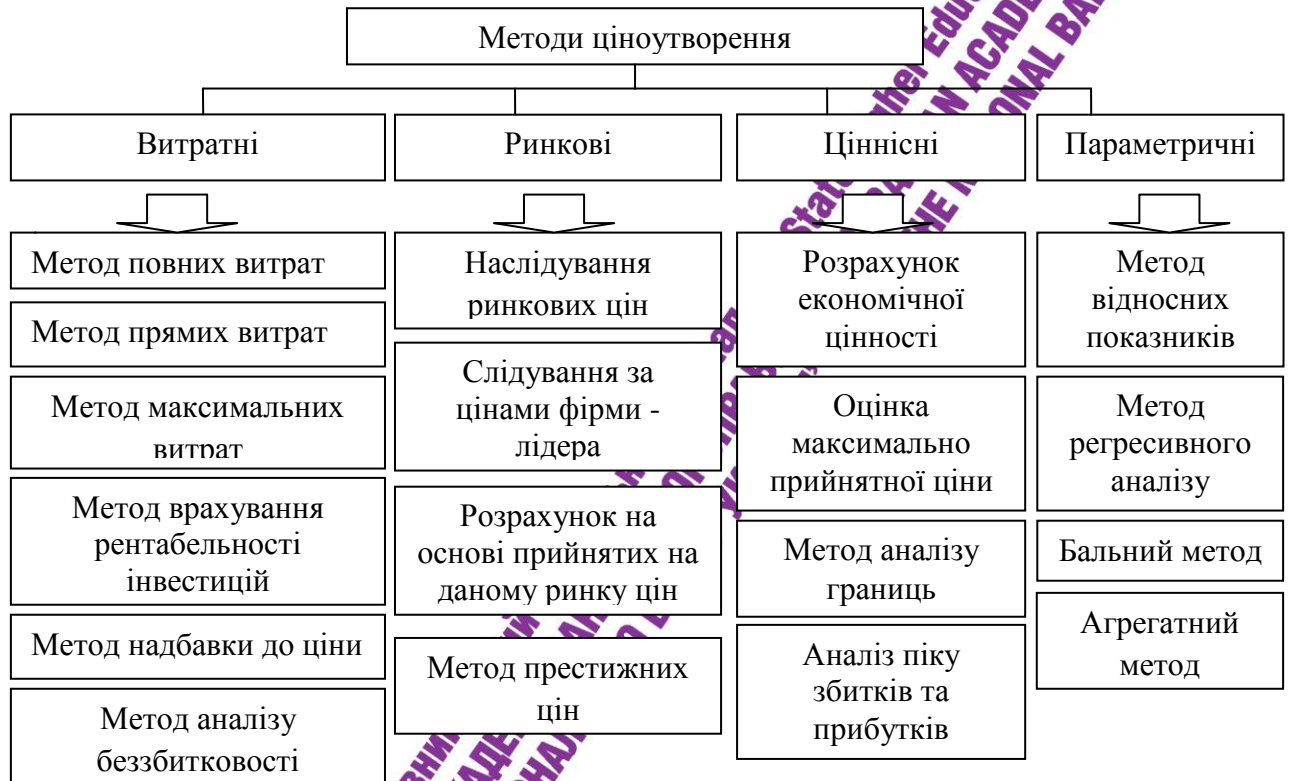


Рисунок 19 – Методи ціноутворення (розроблено на основі [15, 28, 33, 54])

Група витратних методів передбачає визначення ціни послуги шляхом додавання до витрат, понесених при його виробництві, певної суми націнки.

При застосуванні ринкових методів витрати виробництва розглядаються лише як межа, при встановленні цін нижче якої реалізація продукції економічно не вигідна. Група ринкових методів має на меті визначення ціни через порівняння та аналіз цін конкурентів з врахуванням можливих відмінностей у послугі. Отже, суть ринкових методів зводиться до визначення ціни з врахуванням конкурентної ситуації на ринку та місця суб'єкта господарювання на ньому. До цієї групи відносяться такі методи: метод слідування за

ринковими цінами, метод слідування за цінами фірми – лідера, визначення ціни на основі прийнятих в практиці даного ринку цін, метод визначення престижних цін.

Група ціннісних методів при ціноутворенні орієнтується, перш за все, на рівень попиту, його еластичність та на ціннісне сприйняття споживачем послуги. Для даної групи методів витрати також лише сигналізують про економічну доцільність реалізації продукції.

З точки зору економічної науки цінність визначається як економія або задоволення, що отримує споживач при придбанні послуги, тобто корисність, яку вони йому приносять.

В маркетингу цінність – це бажаність блага, яка в грошовому вираженні перевищує його собівартість. В даному випадку в основі визначення лежить співвідношення корисності та ціни блага доступних споживачу серед альтернативних варіантів. Дана група методів базується на величині економічного ефекту, який отримує споживач за час споживання послуги.

Остання група методів – параметричні. Аналіз виробничих витрат дає змогу встановити, що норми витрат матеріальних ресурсів як правило змінюються при зміні техніко-економічних параметрів, а отже можна перенести цю залежність і на процеси ціноутворення. Існує цілий ряд методів ціноутворення в залежності від рівня споживчих властивостей з урахуванням нормативу витрат на одиницю параметру.

Досліджуючи специфіку ціноутворення на послуги банків, слід наголосити на різноманітності даних процесів. Сьогодні банки представляють собою універсальні фінансові інститути, які надають не тільки стандартні банківські послуги з розміщення коштів на депозитних рахунках, надання кредитних ресурсів та здійснення розрахунково-касового обслуговування.

В сучасних умовах зростаючої конкуренції банки все більше тяжіють до збільшення спектру власних послуг, з метою втримання вже існуючих та залучення нових клієнтів, а отже діяльність банку супроводжується значним спектром відносин у сфері ціноутворення (рис. 20).



Рисунок 20 – Класифікація видів банківського ціноутворення за об'єктами ціноутворення (складено на основі [23, 29, 53])

В межах вказаних видів ціноутворення на послуги банків відповідно до зазначених вище підходів в закордонній практиці виділяють певну кількість методів ціноутворення на банківські послуги. До методів ціноутворення на банківські депозитні послуги відносяться: маржинальний аналіз; ціноутворення на депозити з метою захоплення ринку; схема умовного ціноутворення; підхід престижно-цільового ціноутворення; ціноутворення на депозити в контексті партнерства із клієнтом тощо. Кожен із вказаних способів обчислення цін на депозитні операції банку бере за основу власний критерій чи їх сукупність, але в будь-якому випадку націлений на отримання максимального прибутку у короткостроковий час чи в майбутній перспективі (табл. Т.1).

Перший з методів використовує маржинальний аналіз оснований на витратах пов'язаних з наданням банківських послуг та обсягах [29]. Специфіка маржинального аналізу полягає в тому, що з його допомогою можна визначити максимально вигідну ціну.

Необхідно зазначити, що при формуванні цін на депозити за основу слід використовувати маржинальні витрати по залученню додаткових ресурсів, і аж ніяк не середні витрати, як це прийнято робити в багатьох банках. Причиною цього є те, що часті зміни відсоткових ставок роблять середні витрати досить ненадійною основою для ціноутворення [16].

За допомогою маржинального аналізу банк не тільки може обрати оптимальну для нього ставку по депозитах, але й визначити оптимальні масштаби залучення депозитних ресурсів і хоча формально дана методика ціноутворення відноситься до витратної концепції, тому що опирається на аналіз маржинальних витрат, проте вона є значним кроком від чисто витратного до ціннісного підходу.

Таким чином, відкриття депозитного рахунку стає поштовхом до формування довгострокових відносин клієнта й банку, у ході яких банку звичайно вдається продати клієнтові й інші свої послуги (наприклад, ведення карткового рахунку, надання трастових послуг і т.д.). Розрив цих зв'язків для клієнта може призвести до додаткових турбот, і це спонукує його бути лояльним стосовно банку, де він відкрив депозитний рахунок. Динаміка цих рахунків звичайно виявляється менш чутливою до змін у ставках платежів за банківські послуги або ставках прибутковості по депозитах або, нарешті, до пропозицій інших депозитних схем конкуруючих банків [29].

Ідея управління ціноутворенням на банківські послуги з урахуванням тривалого характеру відносин клієнта з банком дала поштовх до виникнення ще одного методу ціноутворення, що часто іменується схемою умовного ціноутворення на банківські послуги. Суть цієї моделі полягає в тому, що плата, яку банк стягує із клієнта за надані йому послуги, ставиться в залежність від величини балансу по його депозитному рахунку. Таким чином, якщо баланс перевищує встановлений банком мінімум, то плата за ведення цього рахунку (а іноді й інші послуги, що надаються банком даному клієнту) знижується в порівнянні зі стандартною величиною або навіть не стягується. Таким чином, ціна, яку банк стягує із клієнта за свої послуги, виявляється залежною від

величини балансу, що клієнт підтримує на своєму депозитному рахунку в банку. Окрім того, ціна банківських послуг може залежати ще й від таких факторів як: число операцій, здійснюваних по даному рахунку; середньомісячного залишку коштів по рахунку; строку зберігання депозиту (дні, тижні або місяці), тощо. При такій схемі ціноутворення клієнт вибирає той банк і ту схему розміщення депозиту, що обіцяє йому або мінімальну плату за послуги банку, або максимальний дохід. При цьому він ураховує число чеків, які він збирається по даному рахунку виписати за певний період часу, скільки разів він збирається вносити або вилучати гроші з рахунку, а також те, який середній баланс він збирається по цьому рахунку підтримувати. Всі ці фактори у сукупності і обумовляють його прибуток чи реальну ціну сплачену ним за банківську послугу, а для банку із всієї сукупності клієнтів виявляють дві діаметрально протилежні групи (клієнтів з більшим залишком по рахунку й низкою активністю по рахунку та клієнтів з маленьким залишком по рахунку й значному обороту по рахунку), вивчення яких дасть змогу банку у подальшому розумно запланувати управління ціноутворенням на послуги [23, 24, 53].

Ще більш клієнтоорієнтованим можна вважати метод ціноутворення на депозити, що одержав назву престижно-цільового ціноутворення. Його суть полягає в комбінованому використанні рекламних і цінових рішень, для того щоб залучити до числа клієнтів банку бажані для нього групи (наприклад лікарів, юристів, топ менеджерів тощо) і «позбутися» звичайних, малоприбуткових, що у підсумку сприятиме досягненню високої прибутковості [33]. Слід відзначити, що застосування схеми престижно-цільового ціноутворення не означає, що для престижних груп споживачів встановлюються завищені ставки обслуговування. Навпаки, ці платежі повинні бути вигідні для даного клієнта, оскільки саме даний тип фізичних і юридичних осіб звичайно дуже добре обізнаний про умови банківського обслуговування й проводить ретельне зіставлення умов обслуговування в конкуруючих банках.

Таким чином, висока прибутковість у роботі з такими клієнтами досягається не за рахунок завищених тарифів на послуги банку, а за рахунок

великого обороту по таких рахунках, і підтримання з їхніми власниками тривалих партнерських відносин [17, 23, 24].

Також до клієнтоорієнтованого підходу можна віднести метод ціноутворення на депозити в контексті партнерства із клієнтом. Обґрунтуванням даного підходу є теорія, що чим ширше коло своїх потреб клієнт реалізує через один банк, тим більше він залежний від нього й тим складніше йому цей банк змінити на інший. Отже, зацікавлюючи клієнта у використанні якомога ширшого кола своїх послуг, банк може розраховувати на ріст лояльності клієнта й зниження його чутливості до більш низьких банківських тарифів на окремі послуги конкурентів. Зокрема підтвердженням вище сказаного можна вважати дослідження, проведені в США консалтинговою компанією McKinsey, які показали, що клієнти банків досить слабо реагують на зміни умов по депозитних операціях: чековим рахункам і депозитним сертифікатам. Клієнти ніби «прилипають» до банку внаслідок того, що для них більше значення, мають такі фактори, як зручність розташування філії, якість обслуговування й навіть особисті відносини з банківським персоналом, аніж фінансові умови обслуговування, що виставляються банком. Дослідження також показали, що підвищення ставок плати за обслуговування чекових рахунків помітила лише третина клієнтів, але й з них лише 13% задумались про можливість переходу на обслуговування в інший банк [29].

У підсумку підвищення плати по депозитних послугах, яке здатне принести банку ріст маси прибутку по роздрібних операціях на 5-7%, практично не позначається на величині й складі клієнтської бази. Таким чином, нескладно помітити, що в силу ряду вище вказаних факторів, клієнт готовий (свідомо або несвідомо) погоджуватись на менш вигідні умови щодо плати за банківські послуги, що дозволяють банку, в свою чергу вести і необхідну цінову політику та планувати її проведення на майбутнє [48].

Таким чином, існує цілий ряд методів ціноутворення на депозитні послуги банків, які дають різноманітній інструментарій банківському менеджменту для встановлення цін, які максимально будуть відповідати

поставленим перед ними цілям та враховувати усю сукупність зовнішніх чинників ціноутворення.

Дослідження закордонного досвіду ціноутворення на кредитні послуги банків дозволяють виділити окремий набір методів (табл. Т.2).

Витратний метод ціноутворення на кредити орієнтується на деяку комбінацію бажаного показника прибутковості капіталу й систему надбавок до базисної ставки. Це передбачає розрахунок для кожної позички індивідуальної ціни, що враховує виявлені ризики й витрати. Прибуток при цьому входить у ціну як надбавка понад витрати й покриття ризику. Таким чином, розрахункова ціна виявляється сумою плати за ризик, витрат і прибутку [90].

При цьому, обчислення величини маржі прибутку, здійснюється за формулою (19):

$$PM_b = \frac{ROA_n * CA}{1-t} - (CA * C), \quad (19)$$

де C – банківські витрати по залученню ресурсів для кредитів;

PM_b – маржа прибутку;

CA – співвідношення власного капіталу банку до його активів;

ROA_n – нормативна величина прибутку банку на його капітал;

T – ставка податку.

Для визначення витрат за позикою банк повинен знати свої витрати на залучення позикових коштів і накладні видатки, необхідні для організації кредитування. Витрати на залучення позикових коштів відображають маржинальні витрати на всі кредитні кошти, використовувані для видачі позички. Адміністративні або накладні видатки на надання кредитів розраховуються за допомогою функціонального аналізу витрат, або на базі співвідношення облікових витрат до середніх активів. Що стосується загальних витрат, то вони є сумою ціни грошей і накладних видатків банку. Як бачимо, це класичний витратний метод ціноутворення, хоча в ньому й присутні такі елементи, як премії за ризики [29].

Окрім витратного методу банки часто використовують метод цінового лідерства. У рамках цієї моделі той чи інший банк визначає свої кредитні ставки у першу чергу, виходячи зі ставок провідного банку, а врахування власної внутрішньої вартості банківських ресурсів, так само як і співвідношення попиту та пропозиції на грошовому ринку, відіграють другорядну роль. Ідея полягає в тому, що ціни провідного (тобто одного з найбільших за обсягом операцій) конкурента сприймаються ринком як «довідкові» або «справедливі» і тому банку-послідовникові, особливо якщо це дрібний або середній банк, можна не боятися, що його цінові рішення виявляться невдалими або не будуть сприйняті ринком. Іншими словами, ціни на кредити провідних банків відіграють так би мовити роль точки відліку цін на кредити банків-послідовників, які врешті решт можуть бути як нижчими так і вищими за них [29, 90].

Математично даний метод ціноутворення на кредити на базі базової ставки має вигляд (20):

$$LIR = PR + MU_I = PR + (DPR + TPR_I), \quad (20)$$

де LIR – ставка бажаної прибутковості по кредиту;

PR – базова ставка кредиту, що включає адміністративні витрати банку й бажану норму прибутковості по всіх операціях банку;

MU_I – надбавка до базової ставки при наданні кредиту i -му клієнтові;

DPR – стандартна премія за ризик, що сплачується всі, за винятком першокласних позичальників;

TPR_I – премія за ризик, що сплачується i -м позичальником довгострокового кредиту й залежить від строку запозичення.

За умови нестабільних процесів в економіці варто згадати про ціноутворення з плаваючою базовою ставкою, у якій величина базової ставки на кредит погоджується з поточною прибутковістю по найбільш

короткострокових цінних паперах (наприклад, депозитним сертифікатам на строк 90 днів). У такій схемі першокласний позичальник одержує кредит по ставці, рівній поточній ставці прибутковості по подібного роду цінному паперу плюс мінімальна надбавка в 0,5-1 процентний пункт [29].

У рамках методу плаваючого ціноутворення можна виділити метод «плаваюча ставка плюс» і «кратна плаваюча ставка». Так, при використанні першого методу, банк рекламує свої кредитні послуги, повідомляючи, що першокласні позичальники можуть одержати в нього кредит у розмірі, припустимо, базова ставка плюс 3, то з позичальника буде запитана плата за кредит, що дорівнює поточній прибутковості по короткострокових цінних паперах плюс 3 відсоткових пункти. Іншою модифікацією методу плаваючої базової ставки є схема «кратної базової ставки», коли величина поточної базової ставки визначається множенням поточної ставки прибутковості по короткострокових цінних паперах на заздалегідь оголошений банком коефіцієнт. На перший погляд, ці дві моделі ідентичні, але насправді вони по-різному змінюють вартість кредиту при зміні ставки прибутковості по базових цінних паперах, і це може бути дуже значиме для позичальника.

Окрім методу «базова ставка плюс» при ціноутворенні на банківські послуги вітчизняними банками також використовується «метод із націнкою». Цей метод виник в США як відповідь на конкуренцію з боку іноземних банків, що пропонували американським фірмам кредити дешевше, ніж це готові були робити американські банки. Тоді багато банків США оголосили, що готові кредитувати великих клієнтів на строки від декількох днів до декількох тижнів по ставкам, рівним найнижчим ставкам прибутковості, що існує в цей момент на національному грошовому ринку (практично по ставці рефінансування Федеральної резервної системи) плюс $\frac{1}{4}$ або $\frac{1}{8}$ процентного пункту як надбавка, що забезпечує банку покриття його збитків, а також одержання премії за ризик і прибутку [29].

Ціноутворення за моделлю із націнкою як правило застосовується по відношенню до великих кредитів, метод «базова ставка плюс» застосовується

для ціноутворення на кредити для малих позичальників, орієнтованих на споживчі кредити, кредити під будівництво тощо, де основою ціноутворення є або класична базова ставка, обчислювальна щотижня на основі оголошеної статистики кредитування, або ставки LIBOR [29, 90].

Останній із наведених методів ціноутворення на кредитні послуги банків – метод «кеп», сутність якої полягає в тому, що банк пропонує клієнту, з яким він укладає довгостроковий договір на основі плаваючої ставки кредитування, за певну додаткову плату включити в договір опціон страхування від підвищення такої ставки понад заздалегідь обговорений ліміт. Так, наприклад, у договорі може бути зазначено, що позичальник одержує кредитні ресурси по плаваючій ставці «базова ставка плюс 3 процентних пункти, кеп – 6 процентних пунктів до вихідної ставки кредитування». Якщо в момент укладання договору базова ставка становила 11% річних, то перші транші кредиту позичальник одержить по ставці 14% (базова ставка плюс 3 процентних пункти). Надалі, якщо базова ставка буде рости, ціна наступних траншів кредиту для позичальника буде також зростати. Але якою б не була зростаюча динаміка базової ставки, вартість кредиту не стане більше 20% (вихідні 14% плюс максимальна надбавка 6 пунктів).

На основі сучасних факторів ціноутворення на послуги вітчизняних банків та дослідивши закордонний досвід формування цін на ринку банківських послуг було сформовано систему методів ціноутворення на банківські послуги, у відповідності до основних ціноутворюючих факторів для кожного виду банківських послуг.

Таким чином, побудована система методів ціноутворення дає можливість адресно обрати відповідних метод залежно від виду банківських послуг та ключових чинників ціноутворення, які сьогодні є домінуючими на вітчизняному ринку банківських послуг. Відповідно в сучасних умовах мінливості зовнішніх умов та цілей банку наведена система дає можливість обрати необхідний метод ціноутворення та визначити відповідні цінові орієнтири.

3.3 Оцінка конкурентоспроможності депозитних банківських послуг для фізичних осіб

З метою проведення ефективного управління конкурентоспроможності банківських послуг необхідно в залежності від суб'єкту користування (фізичні та юридичні особи) використовувати різні науково-методичні підходи щодо оцінки рівня конкурентоспроможності. Тому вважаємо за доцільне розкрити запропонований механізм проведення оцінки конкурентоспроможності банківських послуг саме для фізичних осіб з використанням різних економіко-математичних підходів в залежності від можливості ідентифікації зв'язків між релевантними факторами, які впливають на якісні параметри банківської послуги. За допомогою використання даного методу можна ідентифікувати явних конкурентів (не лише за рівнем процентної ставки) на ринку даної послуги та визначити шляхи управління конкурентоспроможністю з метою завоювання ринку та отримання більшого рівня прибутку.

Специфічною особливістю оцінки рівня конкурентоспроможності депозитних банківських послуг для фізичних осіб являється те, що аналіз здійснюється не лише за цінним параметром, а й за показником якості банківської послуги – формула (21):

$$K = f(R; Y) \quad (21)$$

де, K – рівень конкурентоспроможності банківської послуги;

R – ціна фінансового ресурсу банківської послуги;

Y – якість банківської послуги.

Функція повинна знижуватись за умови підвищення ціни і збільшуватися за умови збільшення показника якості.

Визначимо специфічні особливості формування рівня конкурентоспроможності депозитних банківських послуг для фізичних осіб

(далі – КДБПФО) та запропонуємо авторське бачення щодо оцінки кожного з елементів функції.

Одним із основоположних критеріїв рівня КДБПФО є ціна, яка виражається у вигляді проценту. Запропонуємо авторські розробки науково-методичного підходу стосовно формування проценту депозитних банківських послуг. Традиційний підхід щодо формування цінової складової банківської послуги полягає у наступному:

– оскільки банківська послуга, яку купує споживач, виступає як сукупність в певній послідовності банківських операцій, то її ціна формується як ціна кожної окремої банківської операції.

– банківська послуга є специфічним товаром, яка характеризується своєю гнучкістю – вона вільно змінюється в залежності від потреб, що в свою чергу на пряму впливає на ціну [11].

Поряд з даним твердженням виникає дискусійне питання застосування даного підходу до всіх банківських послуг, а саме до депозитних банківських послуг, оскільки процент, як плата за депозит, виступає витратами для банку і їх мінімізація може призвести до зниження рівня конкурентоспроможності банківської послуги на ринку (оскільки для споживача – це стаття доходу). Виходячи з цього, можна зробити висновок, що процент за депозитними банківськими послугами виступає основоположним фактором у формуванні ціни та потребує подальшого дослідження у розрізі визначення граничних значень проценту, які банк може використовувати для управління КДБПФО.

В науковій літературі дослідження даної проблеми розкрито дещо фрагментарно та визначення чітких граничних меж в яких доцільно формувати ціну на депозитні банківські послуги для фізичних осіб практично нічого не сказано. Виходячи з вже існуючих досліджень, можна зробити теоретичні припущення, що вартість депозитних ресурсів може варіюватися в діапазоні від 0 до 100 процентів річних, але на практиці це дещо по іншому. На сьогодні у вітчизняному законодавстві відсутні будь які методичні рекомендації стосовно

формування ціни на депозитні банківські послуги, що спричинило дане дослідження [46, 50].

Виходячи з цього, зазначимо фактори, які на думку автора формулюють на практиці граничні межі визначення процентних ставок по депозиту. Зауважимо, що дані критерії можна розділити на дві групи, в залежності від рівня релевантності для банку:

1) внутрішні – фактори, які впливають на прийняття рішення банку щодо формування ціни продажу депозитів та направлені на мінімізацію процентів, як статті витрат;

2) зовнішні – фактори, які впливають на рішення споживача щодо купівлі депозитної банківської послуги та направлені на максимізацію процентів, оскільки виступає джерелом доходу.

Для більш детального аналізу даних критеріїв введемо деякі гіпотетичні обмеження, а саме:

- споживач – фізична особа, поведінку якої вважаємо раціональною;
- на фінансовому ринку спостерігається стабільний (без кризовий) стан, що характеризує банківську систему, як динамічний сектор економіки що розвивається;
- альтернативою отримання додаткового доходу від заощаджених коштів для споживача є депозитні банківські послуги, та приймається рішення лише у виборі з поміж різних банків;
- виходячи з останніх досліджень [14] вітчизняний ринок банківських послуг вважаємо конкурентним.

Виходячи з сформульованих обмежень, розкриємо фактори, які на нашу думку, впливають на ціноутворення на ринку депозитних банківських послуг:

- 1) внутрішні:
- наявність інших джерел залучення коштів (наприклад, на міжбанківському ринку);
 - стратегія діяльності банку на ринку (наприклад, завоювання лідируючих позицій на певному сегменті ринку, вихід на інший ринок тощо);

- внутрішня цінова політика банку на ринку депозитних банківських послуг (наприклад, встановлення на ринку конкурентного діапазону цін);
- гранична максимальна вартість фінансових ресурсів, яку банк може «дозволити» собі для здійснення прибуткової діяльності.
- До зовнішніх факторів можна віднести :
 - рівень інфляції, який виступає переломним мінімальним процентом у прийнятті раціонального рішення споживача, а саме: в випадку, коли банк встановлює депозитний процент нижче за річний рівень інфляції, споживач не буде приймати рішення щодо вкладання коштів на депозит, оскільки отриманий дохід не в змозі покрити «інфляційні витрати» споживача (наприклад, знецінення заощадженої грошової маси);
 - встановлення ринкової рівноважної ціни на депозитні банківські послуги.

Виходячи з того, що вітчизняний ринок депозитних банківських послуг є конкурентним то ціна формується через встановлення рівноваги між попитом та пропозицією, а всі вище перераховані фактори (окрім останнього) мають опосередкований характер і мають вплив в окремих специфічних випадках.

Отже, для розрахунків та формування цінової складової системи оцінки КДБПФО будемо використовувати класичний підхід формування ціни на ринку (співвідношення попиту та пропозиції), а вплив всіх останніх факторів вважаємо незначним та їх вплив зводимо до нуля.

Для подальшого формування науково-методичного підходу щодо оцінки рівня КДБПФО, визначимо об'єктивне співвідношення елементів функції (формула 21) та запропонуємо авторське бачення щодо формалізації напрямків впливу різних елементів системи на рівень КДБПФО.

На вітчизняному ринку депозитних банківських послуг для фізичних осіб на сьогодні не існує єдиного явного лідера за рівнем процентів. Проаналізувавши дані рисунку 21 – співвідношення частки ринку, яку займає банк на даному сегменті, та процентні ставки, які пропонуються споживачеві – фізичній особі, можна зробити висновок, що не завжди спостерігається

залежність: чим вище процентні ставки за депозитами, тим більше потенційних споживачів намагаються вкласти власні кошти до даного банку та банк отримує лідируючі позиції на ринку. Провівши дослідження в розрізі виявлення залежності між даними двома критеріями (за допомогою розрахунку коефіцієнту кореляції Пірсона) дані твердження підтверджуються і статистичними розрахунками зв'язків.

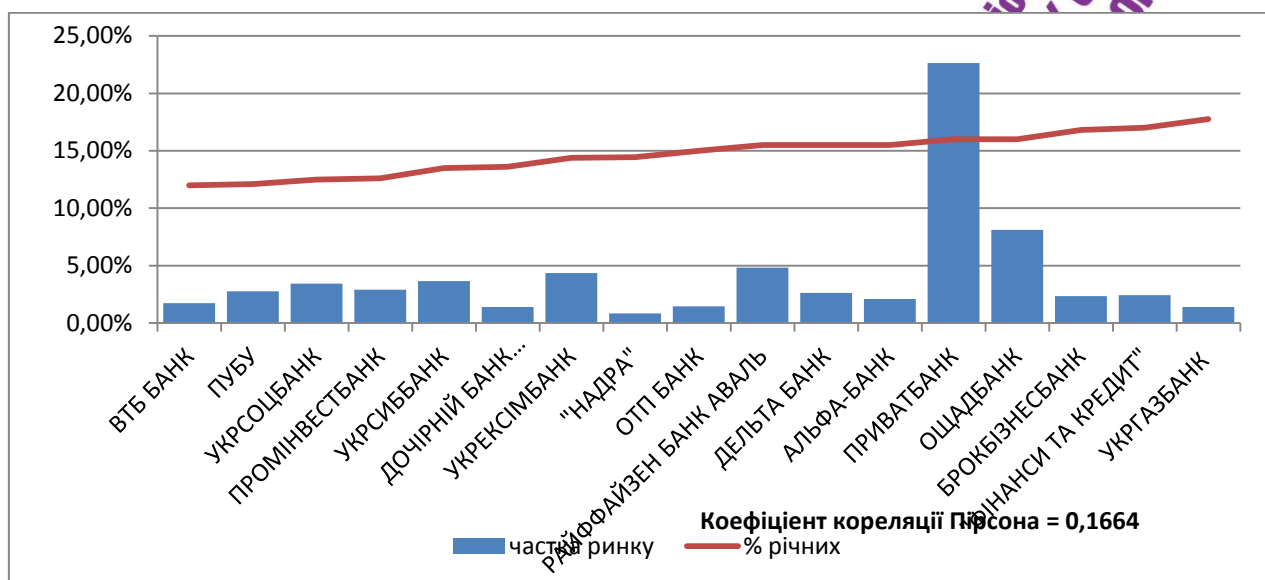


Рисунок 21 – Частка банків України 1 групи на ринку строкових депозитів залучених від фізичних осіб та депозитні відсотки (станом на 20.02.2012 р.) та кореляційна залежність даних показників

Тому постає питання, що виступає причиною прийняття рішення у фізичної особи щодо вибору конкретної банківської послуги саме в даному банку. Виходячи з функції 1, бачимо, що поряд з ціновим параметром для фізичних осіб з'являється і показник якості банківської послуги, який істотно залежить від процесу порівняння споживачем своїх бажаних очікувань якості банківської послуги до її споживання з безпосереднім сприйняттям якості банківської послуги в момент і після її споживання. Формування узагальнюючого результату можливо досягти за рахунок вирішення двох проблем: що споживач отримує від банківської послуги (технічний аспект якості) і як споживач отримує банківську послугу (функціональний аспект якості).

Проте виникає проблема ідентифікації об'єктивних критеріїв якості, оскільки на ринку банківських послуг відсутні стандарти, які б висувалися до конкретної банківської послуги, і, з метою визначення рівня конкурентоспроможності, постає необхідність співставлення банківської послуги аналізованого банку з банками-конкурентами (так званими альтернативами).

Виходячи з вище зазначеного, запропонуємо авторське бачення формалізації співвідношення критеріїв ціни та якості з використанням статистичних та соціологічних методів оцінки.

Дослідження різних науково-методичних підходів дають змогу класифікувати існуючі підходи в розрізі співвідношення ціни та якості, а саме їх вагових коефіцієнтів (рис. 22):

- ціна виступає основоположним критерієм у забезпеченні конкурентоспроможності послуги, якість — надбудова, яка підсилює дію даного критерію і забезпечує;
- ціна та якість виступає єдиним цілим очікуваного результату та кожен з елементів має свою частку в прийнятті рішення.

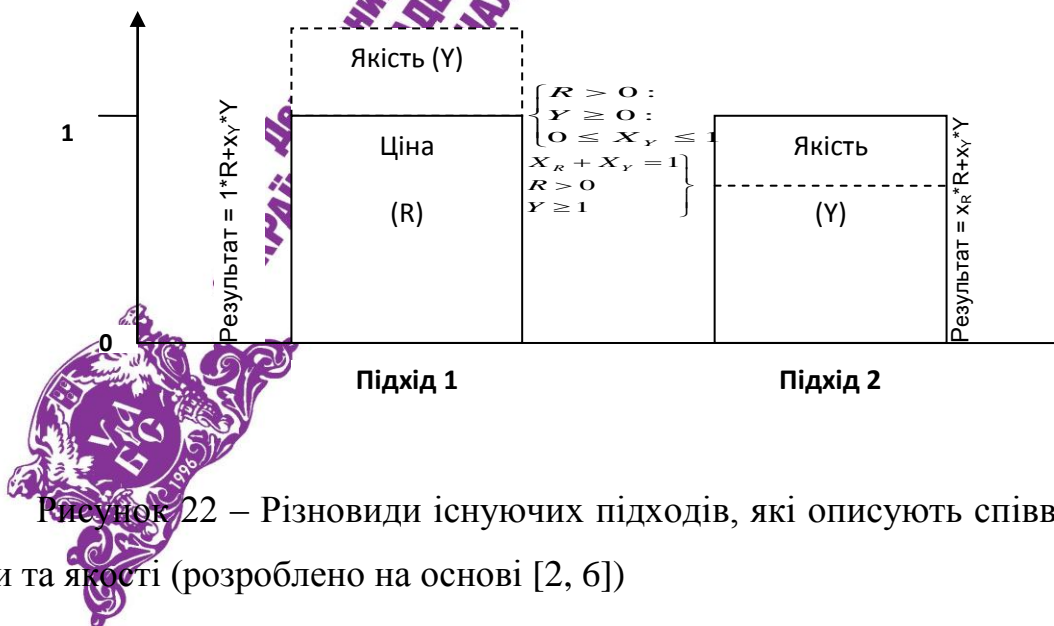


Рисунок 22 – Різновиди існуючих підходів, які описують співвідношення ціни та якості (розроблено на основі [2, 6])

Виходячи з даних підходів, вважаємо за доцільне в подальших дослідженнях використовувати другий підхід, а саме: максимально можливий результат, який отримує споживач від конкретної депозитної банківської послуги, формується з цінових та нецінових параметрів, сума вагових коефіцієнтів яких дорівнює одиниці.

На рисунку 23 представлено визначення факторів впливу на формування та розподіл у відсотковому співвідношенні (отриманих на основі результатів опитування клієнтів банків, які вже користуються банківською послугою і в можуть чітко сформулювати критерії прийняття рішення щодо вибору з різних конкурентних банківських послуг) наступних специфічних особливостей забезпечення КДБПФО.

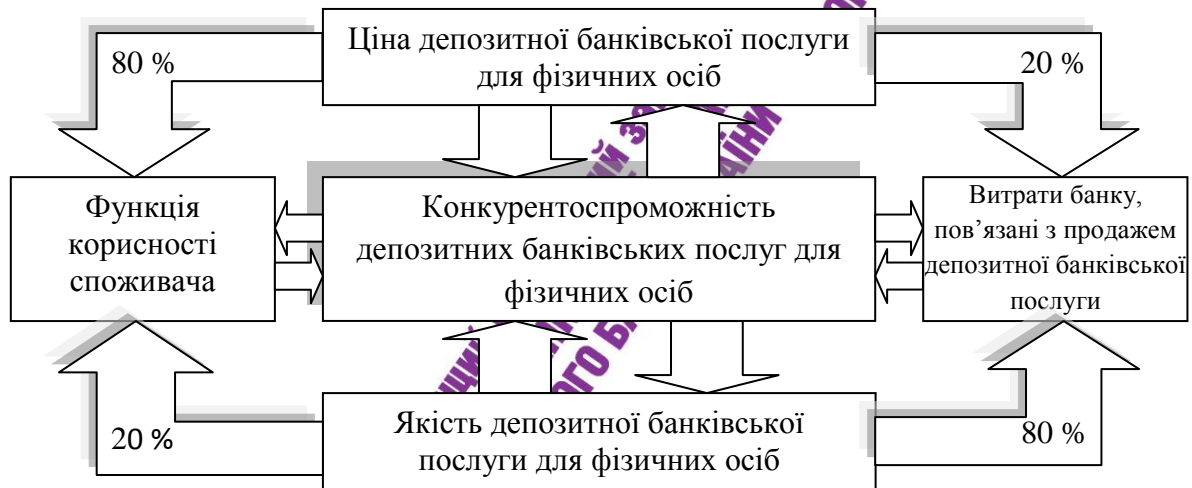


Рисунок 23 – Формалізація напрямків впливу різних елементів системи на рівень конкурентоспроможності депозитних банківських послуг для фізичних осіб

По-перше КДБПФО знаходиться в прямій залежності від встановлення рівноваги між потребами споживача (максимізації корисності) та пропозицією банку (мінімізації витрат).

По-друге, кінцевий результат для споживача – це процент за конкретною депозитною банківською послугою, який визначається через сукупність набору обмежених цінових та нецінових параметрів. При різних комбінаціях співставлення важливості тієї чи іншої групи факторів (якісних чи кількісних)

виникає процес вибору найоптимальнішої альтернативи, яка в свою чергу максимізує результат.

Постає питання: яка найоптимальніша пропорція співставлення якісних та кількісних критеріїв, які впливають на прийняття рішення щодо вибору середньостатистичного споживача (при раціональній поведінці) конкретної банківської послуги. Нажаль дане співставлення неможливо отримати за допомогою використання різних аналітичних методів, тому використаємо метод опитування, який допоможе одержати інформацію, яку ми не можемо отримати виходячи з документальних джерел чи доступних методів прямого спостереження. На основі проведеного анкетування, як опосередкованого підвиду методу опитування, було визначено пропорційне співвідношення: при прийнятті рішення щодо розміщення коштів в певному банку ціновий параметр знаходиться в діапазоні $75\% < p < 83\%$ (для зручності розрахунків надалі плануємо застосовувати не визначений діапазон, а усереднене значення – 80%), а $1/5$ частина функції корисності – формується за якісними критеріями.

З позиції банку, прогнозування та визначення структури функції корисності допоможе визначити орієнтири побудови стратегії банку в цілому та забезпечити конкурентоспроможність депозитних банківських послуг для фізичних осіб. Поряд з цим, дані результати можна підтвердити і за допомогою визначення кореляційних зв'язків між рівнем процентних ставок, які пропонує банк по депозитним послугам та відсотком частки відповідного сегменту ринку. Отримані результати виявлення кореляційних зв'язків залежності процентної ставки по депозитам (до запитання, короткострокові (строком до 1 року), довгострокові (понад 1 рік) та накопичувальні) по всій банківській системі та по кожній окремій групі (за розміром активів в залежності від класифікації НБУ) підтверджують результати відсутності чіткої залежності (максимальне значення коефіцієнту кореляції Пірсона склав 0,56 за накопичувальними депозитами по банкам, які відносяться до II групи за розміром активів).

По-третє, для банку кожен з якісних критеріїв виступає як витрати (грошовому вимірі), які впливають на собівартість банківських послуг, і в разі прийняття рішення щодо підвищення рівня якості депозитних послуг банк отримує додаткові статті витрат (які в цілому можна віднести для всього банку), а явні конкурентні переваги – лише за даним видом послуги. Найчастіше підвищення рівня якості окремої банківської послуги може призводити й до підвищення рівня конкурентоспроможності інших банківських послуг і самого банку, а підвищення конкурентоспроможності банку не завжди може вплинути на підвищення конкурентоспроможності певної банківської послуги. За даними рисунку 23, з позиції витрат на забезпечення КДБПФО зберігається пропорція 20:80, яку можна сформувавши наступним чином: для забезпечення цінового рівня КДБПФО банк в структурі витрат витрачає лише 20 % у порівнянні з витратами, які несе на забезпечення якісних критеріїв КДБПФО. На нашу думку, це можна пояснити тим, що більшість з якісних критеріїв виходять за межі конкретної банківської послуги (наприклад, розміщення банку, матеріальна база, репутація банку, тощо) і забезпечуючи підвищення рівня кожного з них, спостерігається підвищення і рівня конкурентоспроможності банку. Поряд з цим, витрати на управління даними якісними критеріями інколи перевищують в десятки разів дохід отриманий від продажу даної банківської послуги, але банк все ж таки іде на даний етап управління, оскільки ефект від даних якісних критеріїв може охоплювати весь асортиментний ряд послуг банку.

Запропонуємо науково-методичний підхід у визначенні та побудові алгоритму оцінки якісних критеріїв які впливають на рівень КДБПФО. На відміну від вже існуючих підходів, на нашу думку, необхідно звернути увагу на наступні специфічні особливості, а саме:

— традиційний підхід охоплює критерії, які характеризують рівень конкурентоспроможності банку, а не самої банківської послуги. На нашу думку, необхідно доповнити даний перелік якісними показниками, що характеризують саме КДБПФО;

– на відміну від запропонованих раніше різних підходів до визначення якісних критеріїв КДБПФО, на нашу думку необхідно ввести ще один етап до традиційних методик оцінки, що допоможе чітко розмежовувати та використовувати різні методи оцінки в залежності від рівня взаємозв'язку елементів системи та отримати більш об'єктивні результати. Таким чином, ми пропонуємо розмежовувати дані підходи наступним чином: в разі відсутності обґрунтованих економіко-математичних методів доведення явних, чітких взаємозв'язків та векторів впливу одних елементів на інші пропонуємо використовувати підхід, який ґрунтується на побудові багатомірної функції корисності, в разі підтвердження взаємозв'язків – побудова матриць парних порівнянь кінцевої кількості альтернатив для кожного числа факторів з застосуванням теорії графів.

Ґрунтуючись на вище викладеному можна сказати, що даний підхід намагається визначити алгоритм дій ідентифікації для споживача депозитних банківських послуг певного набору якісних параметрів, які максимізують корисність споживчих потреб і в подальшому впливають на прийняття рішення стосовно купівлі банківської послуги у того чи іншого банку (рис. У.1).

Як свідчать дані рисунку У.1 першим етапом є ідентифікація якісних критеріїв. В роботі [88] для виміру якості банківських послуг запропонована методика SERVQUAL, дослідження якої показують, що споживачі оцінюють функціональні та технічні аспекти якості банківської послуги за п'ятьма основними критеріями: матеріальність, надійність, чуйність, впевненість та, співчуття.

Варто звернути увагу, що на сьогоднішній день, дану систему критеріїв необхідно в деякій мірі видозмінити, оскільки, дана група показників характеризує лише банк і як саме в банку проводиться обслуговування, а споживач цікавить не лише «зовнішній вигляд» банку, а якісні параметри банківської послуг. Виходячи з цього пропонуємо використати наступний набір критеріїв (рис. 24), та специфічні особливості кожного з них – представлені у формі таблиці Ф.1.



Рисунок 24 – Авторський погляд на нецінові фактори, які описують конкурентоспроможність банківської послуги

Зауважимо, що наступний етап запропонованого авторського підходу полягає у визначенні гілки наступних послідовних дій. Даний етап характеризується визначенням внутрішніх явних зв'язків в системі оцінки якісних критеріїв КДБПФО, та на основі отриманих результатів формування алгоритму наступних послідовних дій.

У разі якщо визначення явних зв'язків між критеріями підтвердити практично неможливо і кожен з критеріїв описує якісні характеристики банківської послуги, а визначення рівня кореляції між ними за відсутністю

даних неможливо, необхідно застосовувати науково-методичний підхід, який ґрунтується на побудові багатомірної функції корисності, а за наявності чітких внутрішніх явних зв'язків системи – побудова матриць парних порівнянь кінцевої кількості альтернатив для кожного числа факторів з застосуванням теорії графів.

Зробивши узагальнення існуючих досліджень в розрізі даної проблеми, на нашу думку алгоритм побудови багатомірної функції корисності можна схематично виділити два вектора дослідження, які включають в себе етапи отримання конкретних результатів. Наведемо роз'яснення дій забезпечення кінцевого результату на окремих етапах.

На етапі побудови загальної багатомірної функції корисності першочерговим виступає визначення вагових коефіцієнтів кожного з критеріїв та їх ранжування в залежності від рівня впливу на прийняття рішення споживача. З метою виділення з запропонованих факторів релевантних використаємо процедуру анкетування споживачів конкретної банківської послуги в конкретному банку за допомогою якої здійснимо ранжування виокремлених автором критеріїв якості.

Нехай n експертів здійснюють оцінку m -критеріїв (в нашому випадку $m=11$) за допомогою однієї і тієї ж шкали, тобто присвоюють оцінки у зазначеному діапазоні від 1 до 5 (для спрощення розрахунків), за наступних умов: якщо запропонований фактор відіграв значну роль в процесі вибору конкретної депозитної послуги саме у даному банку, то присвоюють 5 балів, якщо запропонований фактор повністю не вплинув на вибір експерта – 1. Останні варіанти 2,3,4 відображають ступінь наближеності до тієї чи іншої граничної точки зору. Всі присвоєні оцінки зводяться в узагальнюючу таблицю та вираховується середнє арифметичне за кожною m -ю оцінкою за формулою (22), яку вважаємо за групову оцінку:

$$\tilde{a} = \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij}}{n} \quad (22)$$

Слід звернути увагу, що кожна \tilde{a} для кожного m -критерію може бути визнана об'єктивною за умови, коли думки експертів є узгодженими.

Для визначення ступеню узгодженості думок експертів застосуємо коефіцієнт конкордації Кендалла [43] (формули 23-24), критичне значення якого повинно бути рівним 0,6.

$$W = \frac{12}{n^2(m^3-m)} S \quad (23)$$

$$S = \sum_{i=1}^m (\sum_{j=1}^n d_{ij} - \frac{n(m+1)}{2})^2, \quad (24)$$

де, d_{ij} – узгоджений ранг об'єкту дослідження за думкою кожного з експертів, який визначається як порядковий номер критерію в ряду інших критеріїв, які записуються в порядку збільшення власних значень.

На основі запропонованого алгоритму нами було проведено опитування клієнтів банку, які протягом 6 місяців звернулися до Сумського відділення банку ПАТ «Альфа-банк» та купили депозитну банківську послугу (приблизно 1000 чол.). Якщо зробити припущення, що дані обмеження формують генеральну сукупність і характеризують раціональну поведінку споживачів – фізичних осіб в розрізі прийняття рішення щодо вибору певної депозитної банківської послуги в конкретному банку, то для репрезентативності отриманих результатів достатньо зробити аналіз близька 10 % генеральної вибірки (100 анкет) та сформулювати висновки в розрізі визначення рівня впливу кожного з критеріїв та ранжування їх за розміром впливу критеріїв на кінцевий результат купівлі банківської послуги у споживача.

Для підвищення рівня репрезентативності вибірки застосуємо метод оцінки точок зору за допомогою формування випадкової вибірки результатів опитування та отримані результати оцінимо за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла. Отримані дані представлені в таблиці 20 та згруповані за віком респондентів.

Як свідчать отримані результати, всі виділені критерії явно впливають на прийняття рішення щодо купівлі депозитних банківських послуг у споживача. Тому подальші розрахунки оцінки якості депозитних банківських послуг будуть включати весь перелік даних критеріїв.

Таблиця 20 – Вплив критеріїв якості банківської послуги на рівень КДБПФО (граничні значення показника від 1 до 5)

Назва критерію	по всій виборці	Вік респондентів		
		18-26	26-40	41+
Кваліфікація персоналу банку	4,25	4,14	4,26	4,38
Розміщення банку	4,01	3,86	3,97	4,37
Надійність банку	4,23	4,16	4,26	4,27
Рейтинг банку	4,01	3,85	4,09	4,06
Додаткове сервісне обслуговування банківської послуги	3,66	3,48	3,77	3,93
Графік роботи банку	3,76	3,62	3,83	3,76
Асортимент банківської послуги	3,40	2,92	3,55	3,71
Матеріальна база банку	3,50	3,63	3,40	3,59
Швидкість обслуговування клієнту щодо купівлі банківської послуги	3,80	3,71	3,98	3,44
Реклама банківської послуги	2,90	2,49	3,04	3,18
Репутація банку	2,75	2,88	2,63	2,88

Наступним етапом побудови одномірної функції корисності є визначення п'яти критичних переломних значень діапазону за допомогою визначення детермінованого еквіваленту критичних точок для кожного k_n критерію.

Для отримання граничних (переломних) значень ціни ($x_1, x_2 \dots x_5$), за яких споживач готовий жертвувати якісними характеристиками запропонуємо використати детермінований еквівалент лотереї вибору, який полягає у присвоєнні кожному з x_n значення проценту по депозиту, а саме в наступній послідовності:

1) (x_1, x_5) (x_1 – мінімальне значення граничної межі k_n критерію, x_5 – максимальне значення граничної межі k_n критерію) де випадіння варіанту x_1 та x_5 складає по 50 % кожного. Використовуючи результати анкетування визначаємо детермінований еквівалент показника x_3 та визначаємо рівень корисності, який повинен дорівнювати рівню корисності лотереї (x_1, x_5) . Для

перевірки отриманих результатів $U_1(x_3) = 0,5$ $U_1(x_1) + 0,5 U_1(x_5) = 0,5$, оскільки $U_1(x_5) = 1$, $U_1(x_1) = 0$.

2) далі знаходиться детермінований еквівалент лотереї вибору для діапазону (x_3, x_5) та отримуємо x_4 при $U_1(x_3) = 0,5$ та $U_1(x_5) = 1$, за якого значення $U_1(x_4)$ дорівнює $0,75$.

3) на наступному етапі визначимо детермінований еквівалент лотереї вибору для діапазону (x_3, x_1) та отримуємо x_2 при $U_1(x_3) = 0,5$ та $U_1(x_1) = 0$. Результатом даного аналізу повинні отримати $U_1(x_2) = 0,25$.

4) для перевірки на узгодженість і використовуючи таку саму процедуру, знаходимо детермінований еквівалент лотереї вибору для діапазону (x_4, x_2) та отримуємо x_3 функція корисності якого повинна бути рівна $U_1(x_3) = 0,5$. В разі встановлення рівності вважаємо отримані результати узгодженими та на основі отриманих значень здійснюється побудова кривої функції корисності та отримуємо функцію наближення для кожного окремого фактору.

Отже, виходячи з отриманих значень (присвоєному кожному з x_n граничних значень) та монотонності кожної з функції (приріст або спад) здійснюється побудова кривої функції корисності, що є основоположним етапом для побудови функції наближення кожного з критеріїв.

На наступному етапі, отримані по кожному з критеріїв одномірні функції корисності з врахуванням вагових коефіцієнтів створюють багатомірну функцію корисності, яка дає змогу отримати числове значення споживчої корисності в залежності від різних граничних значень кожного з виокремлених критеріїв.

На даному етапі необхідно розкрити підхід щодо визначення вагових коефіцієнтів. На нашу думку, кожен з отриманих критеріїв має власне значення для споживача. Здійснивши опитування споживачів нами було виявлення пріоритетність кожного з критеріїв, що дало змогу провести наступні розрахунки. для визначення вагового коефіцієнту для кожного з k_n критеріїв використаємо формулу (25):

$$W_k = \frac{v_k}{\sum_{k=1}^{11} v_k} \quad (25)$$

де, w_k – ваговий коефіцієнт k_n критеріїв, причому $\sum_{k=1}^{11} W_k = 1$

v_k – середньоарифметичне значення пріоритетності k_n критеріїв, отриманих за висновками проведеного опитування споживачів

Отже, багатомірна функція корисності з врахуванням вагових коефіцієнтів має наступний вигляд – формула (26):

$$U_{\text{багатомірна}}(x_1, \dots, x_{11}) = \sum_{k=1}^{11} W_k U_k(x_k) \quad (26)$$

Розкриємо авторський підхід щодо визначення та побудови матриць парних порівнянь кінцевої кількості альтернатив для кожного числа факторів з застосуванням теорії графів для формалізації якісних критеріїв, як невід’ємної складової системи оцінки КДБПФО за наявності чітких внутрішніх зв’язків між критеріями.

З метою вирішення даної проблеми використаємо аналіз альтернативних варіантів розвитку модельної системи на основі запропонованого у роботі Т.Н.Ледашевої [26] математичного підходу, який на нашу думку можливо застосувати для оцінки саме якості КДБПФО. Пояснимо вибір саме такого математичного рішення поставленої проблеми оцінки рівня якості КДБПФО.

Прийняття рішення у споживача щодо кінцевого вибору n -ї банківської послуги, яка пропонується m -ним банком, будемо вважати слабо структурованим, оскільки чіткі та явні взаємозв’язки між елементами системи є ірраціональними (суто індивідуальними) та залежать лише від кінцевого споживача. В даному випадку доцільним є визначення якості банківської послуги для фізичних осіб як системи факторів, які за сукупністю взаємопов’язаних елементів створюють саме когнітивну систему, яка виступає з одного боку як засіб структуризації і формалізації ситуації, а з іншого – засобом її аналізу.

Для кінцевого споживача – фізичної особи оцінку конкурентоспроможності якісних факторів банківської послуги здійсимо за допомогою застосування математичних графів, яка ґрунтується на критеріях вибору. Слід зазначити, що при ранжуванні альтернативних виборів споживача за допомогою методу попарних порівнянь з ваговими коефіцієнтами будемо надавати перевагу такій альтернативній банківській послугі, узагальнююча кінцева оцінка якої вважається більшою з поміж інших варіантів-альтернатив.

Дана розроблена методика використовується для аналізу когнітивних систем, що дає змогу вирішити специфічну проблему оцінки якості банківської послуги, адже кінцеве рішення щодо купівлі тієї чи іншої банківської послуги приймається споживачем. В розрізі даного питання як аргумент можна використати гіпотезу Л. Фестингера «у разі виникнення дисонансу індивід буде всіма силами прагнути знизити ступінь невідповідності між двома своїми установками, намагаючись досягти консонансу (відповідності)» [51], що підтверджує теорію когнітивного дисонансу. Ми погоджуємося з даною гіпотезою, адже вона максимально наближено дає змогу вирішити проблему: споживач намагається обрати саме ту банківську послугу, яка буде мінімізувати дисонанс між очікуваними параметрами банківської послуги та існуючими альтернативами на ринку.

Дана методика дає змогу отримати достатньо простий, об'єктивний та алгоритмізований спосіб вибору із кінцевої множини альтернатив. Використання методу попарних порівнянь за умови нерівнозначності факторів впливу можливе при будь-якому змістовному навантаженні ранжування та будь-яких вагових коефіцієнтах відповідно.

Зупинимось більш детально на основних етапах здійснення аналізу за допомогою запропонованого методу попарних порівнянь.

Нехай $A = \{A_i, i = 1, \dots, m\}$ – кінцева множина альтернатив прийняття рішень споживача банківських послуг, яка оцінюється за допомогою n факторів ($P^k, k = 1, \dots, n$). Поряд з цим, припустимо, що фактори з номерами $k = 1, \dots, n_1$ необхідно максимізувати, а $k = n_1 + 1, \dots, n$ – мінімізувати (тобто їх значіння

збільшуються або зменшуються відповідно при покращенні показників). Кожен елемент матриці S^k для фактору P^k будемо визначати за системою критеріїв – формула (27):

$$S_{ij}^k = \begin{cases} 0, & \text{якщо } a_{ki} < a_{kj} \\ 0,5 & , \text{якщо } a_{ki} = a_{kj} \\ 1, & \text{якщо } a_{ki} > a_{kj} \end{cases} \quad i, j = 1, \dots, m \quad (27)$$

При використанні даного підходу попарних порівнянь слід зазначити, що вибір цієї чи іншої системи варіацій прийняття рішень не впливає на кінцевий результат інтенсивності вибору релевантних переваг для споживача.

У зв'язку з тим, що існують обмеження щодо кількості альтернатив (як у будь-якої системи), множина A знаходиться в середині деякої n -мірної фігури, сторони якого описуються векторами – формула (28):

$$A = \left\{ \begin{array}{l} P^k = P_n^k \\ P^k = P_b^k \end{array} \right., \quad k = 1, \dots, n, \quad (28)$$

де, P_n^k та P_b^k – мінімально та максимально можливе значення альтернативи на факторі P^k .

Тобто, для оцінки альтернативи прийняття рішення а щодо вибору банківської послуги (за якісними параметрами) на неперервній множині альтернатив використаємо формулу (29):

$$W(a) = \sum_{k=1}^n v^k \widetilde{a}_k, \quad (29)$$

де, v^k – вага фактора P^k , \widetilde{a}_k – значення фактору P^k на альтернативі а нормованого за системою – формула (30):

$$\widetilde{a}_k = \begin{cases} \frac{a_k - P_n^k}{P_b^k - P_n^k}, & k = 1, \dots, n_1 \\ \frac{P_n^k - a_k}{P_b^k - P_n^k}, & k = n_1 + 1, \dots, n_1 \end{cases} \quad (30)$$

Слід зазначити що за економічною сутністю формула 29 розкриває функцію корисності, яка ґрунтується на методі попарних порівнянь з врахуванням нерівнозначності вагових коефіцієнтів факторів. За допомогою побудови даної функції корисності ми можемо проаналізувати якісні параметри банківської послуги, які обирає споживач з метою максимізації власного задоволення потреб споживача, тобто чим більше значення $W(a)$ із двох попарних порівнянь, тим наближеніша вірогідність того, що буде здійснений вибір з двох альтернатив в сторону купівлі саме цієї банківської послуги.

Зауважимо, що при використанні даного підходу процес прийняття рішення неможливо здійснити без ідентифікації критеріїв, які впливають на якість банківської послуги в функції 1 та визначення їх вагових коефіцієнтів. В якості базового методу для вирішення даної проблеми застосуємо теорію орієнтованих графів, яка дозволяє пов'язати кількісні та якісні характеристики об'єкта який досліджується. Поряд з цим, економічна модель, яка побудована за допомогою орграфів, дозволяє спрогнозувати реакцію системи на ендогенний та екзогенний вплив, обирати найбільш ефективне рішення по управлінню системою.

Побудова орграфа для визначення ступеня внутрішньої взаємообумовленості критеріїв формулюється наступним чином:

- вершинами орграфу виступають фактори, які характеризують якість банківської послуги;
- кожній вершині присвоюється числова характеристика, значення якої вимірюють тим чи іншим способом (вказуються одиниці виміру);
- дуги орграфу характеризують прямі зв'язки між визначеними факторами;
- орграф вважається сильно пов'язаним, тобто кожна вершина впливає на всі інші прямо або опосередковано (через інші вершини).

Специфікою даних елементів підсистеми є те, що, по-перше необхідно провести виявлення параметрів, які впливають на прийняття кінцевого рішення у споживача – фізичної особи, а в подальшому перевести якісні показники в

цифрові значення за допомогою присвоєння даним факторам певних цифрових характерних значень. Нажаль даний етап неможливо вважати об'єктивним, оскільки набір рангових значень параметрів системи можна визначити за рахунок опитування споживачів, тобто експертним методом. Поряд з цим, слід зазначити, що даний підхід допоможе визначити прогностичні тенденції потреб споживачів, що в свою чергу допоможе в майбутньому управляти рівнем конкурентоспроможності банківської послуги.

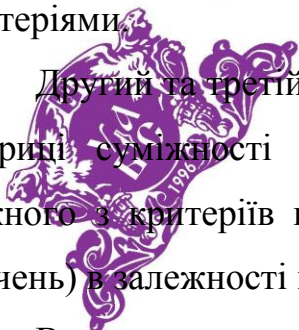
При побудові орграфу (в даній роботі використаємо один із підвидів – знаковий) залучення експертів (споживачі банківських послуг) при моделюванні системи використаємо на двох етапах:

- 1) при виділенні факторів, які характеризують поведінку системи (з точки зору цілей дослідження) – для побудови вершин орграфу;
- 2) встановленні зв'язків між факторами – для визначення вагових коефіцієнтів дуг.

При виділенні критеріїв якості банківської послуги необхідно провести обґрунтування можливості вибору того чи іншого фактору та зазначити їх внутрішню ґрунтовну та змістову наповненість – можливість прямого впливу на вершину, як можливість управління критерієм конкурентоспроможності банківської послуги та бажаний напрямок зміни вершини з метою оцінки альтернатив). На наступному етапі здійснюється визначення числового значення можливості внутрішнього впливу одного критерію на інший, при чому зв'язки повинні формуватися таким чином, що в обов'язковому порядку повинно прослідковуватися як прямі так і опосередковані зв'язки між усіма критеріями.

Другий та третій етап описує математичні розрахунки на основі побудови матриці суміжності вершин орграфу та нормалізації отриманих значень кожного з критеріїв визначення ранжування альтернатив (різних комбінацій значень) в залежності від отриманих оціночних значень.

Виходячи з цього, метод попарних порівнянь дає змогу отримати об'єктивні результати вибору оптимальної альтернативи з визначеним набором



критеріїв, які в значній мірі мають вплив на рівень якісної складової КДБПФО. Для банку даний науково-методичний підхід дає змогу обрати оптимальне рішення щодо управління системою якості з чіткими визначеними зв'язками, основууючись на перерозподілі ресурсів між критеріями – вершинами орграфу, тобто моделюючи систему.

Підводячи підсумки, зазначимо, що система оцінки КДБПФО включає в себе поєднання оцінки не лише цінових параметрів, які в структурі прийняття рішення споживача займають 80 %, але й якісних. Провівши теоретичні дослідження зауважимо, що основоположним у формуванні ціни на депозитні банківські послуги в довгостроковому періоді виступає встановлена рівновага попиту та пропозиції на ринку, а всі інші критерії мають вплив лише в короткостроковому періоді, що в цілому впливає на рівень КДБПФО. Поряд з цим, значну увагу нами було приділено формуванню науково-методичному підходу у визначенні алгоритму оцінки якісної складової системи КДБПФО, яка ґрунтується на використанні різних підходів в залежності від наявності чітких внутрішніх явних зв'язків системи. Подальшого дослідження потребує апробація отриманих теоретичних висновків та можливості застосування методу оцінки КДБПФО.



State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE
Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

ВИСНОВКИ

Таким чином, зростання частки іноземного капіталу призвело до вільного доступу банків до зовнішніх ресурсів та зростання зовнішнього боргу банківської системи, які стимулювали зростання імпорту і надування кредитної бульбашки на ринку України. Зрештою банківська система опинилася під загрозою «раптової зупинки» потоків капіталу, а отримувачі валютних позик отримали труднощі фінансування валютних зобов'язань гривневими надходженнями в умовах девальвації української грошової одиниці та загрози глибокого спаду виробництва.

Крім того, проведені дослідження дозволяють дійти висновку, що спостерігається тісний взаємозв'язок між рівнем зовнішніх запозичень банківського сектору України та рівнем імпорту в Україну.

В умовах глобалізації невідворотним процесом стає підвищення ролі універсальних іноземних банків в Україні. Посилення міжнародного руху банківського капіталу вимагає зваженої державної регуляторної політики, спрямованої на запобігання впливу світових фінансових криз.

У зв'язку з цим постає необхідність розробки відносних показників, які б всеохоплююче характеризували динаміку рівня іноземного капіталу в банківській системі України, та їх граничних меж, дотримання яких сприяло розвитку вітчизняного банківництва та не ставило б банківську систему країни у залежність від іноземних банківських структур.

В роботі було запропоновано підхід до визначення критичних рівнів присутності іноземного капіталу в банківській системі України, що дозволяє сформувати інформаційне забезпечення для максимізації ефективності державного управління та регулювання відносно забезпечення мінімально необхідного та стабільного рівня фінансової стійкості банківської системи України та створення сприятливих умов для розвитку вітчизняного банківництва.

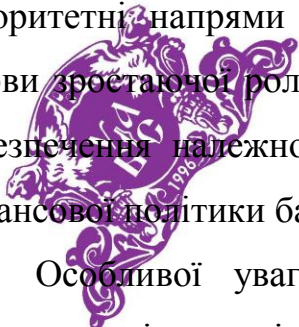
За результатами комплексного аналізу рівноваги платіжних балансів країн, що розвиваються встановлено, що наближеними до рівноважних є показники платіжного балансу Польщі. Платіжні баланси Казахстану та Румунії характеризуються середнім рівнем урівноваженості.

Платіжний баланс України характеризується значною розбалансованістю та низькою стабільністю основних рахунків, а також не достатньо сприяє економічному зростанню та збалансуванню макроекономічних параметрів. Результати аналізу платіжного балансу України можуть використовуватися НБУ для удосконалення валютно-курсової політики та здійснення заходів щодо підвищення ефективності механізму функціонування банківської системи України у аспекті впливу її суб'єктів на зовнішньоекономічні операції.

В роботі також була обґрунтована необхідність запроваджено управління діяльністю вітчизняних банків на основі застосування принципів корпоративного управління. Особливої уваги заслуговує розмежування прийняття рішень та контролю за їх виконанням для забезпечення стабільності у діяльності банків. Одним із основних елементів у даному аспекті виявляється наявність інституту незалежних директорів, їх кваліфікації та матеріальних стимулів у забезпеченні контролю за затвердженням та реалізацією рішень з управління банками, в тому числі, і фінансових.

Проаналізовані підходи до визначення матеріальних стимулів незалежних директорів банків дають змогу приблизно оцінити частину вартості для вітчизняних банків запровадження нових світових практик на основі застосування принципів корпоративного управління, визначити основні пріоритетні напрями реалізації світового досвіду вітчизняними банками за умови зростаючої ролі іноземного капіталу в банківській системі України для забезпечення належного рівня конкуренції, зменшення ризиків у здійсненні фінансової політики банків та забезпечення стабільності системи, в цілому.

Особливої уваги дослідження питання забезпечення прозорості та ефективності управління сучасним банком набуває в сучасних (після кризових) умовах. При впровадженні системи антикризового управління в умовах

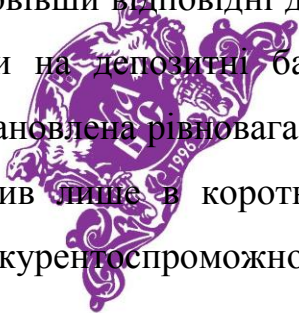


українських реалій, необхідно враховувати досвід промислово розвинутих країн та провідних світових фінансових установ, а також особливості вітчизняної банківської системи. Своєчасне та якісне антикризове управління в банківській установі допомагає значно знизити ризик неплатоспроможності та банкрутства. Проте першочерговим має бути реалізація вираженої антикризової політики в банківській сфері на рівні державних органів.

Загальний механізм функціонування банківської системи України визначається також локальними фактами запровадження сучасних банківських технологій і фінансових інновацій. На основі ґрунтовного вивчення досвіду діяльності на кредитному ринку банків з іноземним капіталом, в роботі досліджено їхні сучасні можливості у забезпеченні населення довгостроковими дешевими кредитними ресурсами і гарантуванні при цьому протягом тривалого періоду стабільності діяльності українських банків – майже єдиних на сьогодні фінансових установ, що можуть реально допомогти вирішити питання забезпечення населення України якісним і недорогим житлом.

До того ж побудована система методів ціноутворення дає можливість адресно обрати відповідний метод залежно від виду банківських послуг та ключових чинників ціноутворення, які сьогодні є домінуючими на вітчизняному ринку.

Насамперед, в роботі було визначено, що система оцінки конкурентоспроможності банківських послуг (наприклад, депозитів фізичних осіб) може включати в себе поєднання оцінки не лише цінових параметрів, які в структурі прийняття рішення споживача займають 80 %, але й якісних. Провівши відповідні дослідження доведено, що основоположним у формуванні ціни на депозитні банківські послуги в довгостроковому періоді виступає встановлена рівновага попиту та пропозиції на ринку, а всі інші критерії мають вплив лише в короткостроковому періоді, що в цілому впливає на рівень конкурентоспроможності банківського депозитного продукту.



СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. Анісімова, О.Ю. Коригування зовнішніх дисбалансів платіжного балансу (на прикладі розвинутих країн): автореф. дис. ... канд. економ. наук, спец. 08.00.02 - світове господарство і міжнародні економічні відносини / О. Ю. Анісімова; КНУ ім. Тараса Шевченка. – К.: [Б. В.], 2008. – 22 с.
2. Антонюк, Л. Л. Капітал конкурентоспроможних ділових моделей / Л. Л. Антонюк // Науковий збірник Волинського державного ун-ту ім. Л. Українки. – 2002. – № 2. – С. 54.
3. Банковская система Китая: современное состояние [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uglc.ru/china-yuan/banking.htm>. – Название с экрана.
4. Бараулина А. Банк для своих / А. Бараулина // Ведомости.– 2009. – № 79. – С. 57-59.
5. Белоусова В. Эффективность издержек в однородных банках / В. Ю. Белоусова // Экономический журнал ВШЭ. – 2009. – № 4. – С. 489-519.
6. Винокуров, В. Качество управления как фактор укрепления рыночных позиций предприятия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.quality.eur.ru/MATERIALY11/qm-f.htm>.
7. Глушкова Е. А. Банки с государственным участием в системе финансового посредничества на современном этапе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит»/Глушкова Екатерина Александровна. – Москва, 2011. – 26 с.
8. Гойденко, Ю. Н. Методические основы формирования системы ценообразования банковских услуг : дис. канд. экон. наук : спец. 08.00.10 / Гойденко Юрий Николаевич. – Хабаровск, 2001. – 254 с.
9. Гойденко, Ю. Теоретические основы ценообразования в коммерческих банках / Ю. Гойденко, Ю. Рожков // Финансовый бизнес. – 2002. – № 2. – С. 52-54.

10. Головань С. В. Эффективность российских банков с точки зрения минимизации издержек с учетом факторов риска / С. В. Головань, А. М. Карминский, А. А. Пересецкий // Экономика и математические методы. – 2008. – Т. 44. – № 4. – С. 28-38.
11. Головин, Ю. В. Банки и банковские услуги в России : вопросы теории и практики / Ю. В. Головин. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 416 с.
12. Довгань Ж. М. Управління банківськими ризиками в умовах кризи / Ж. М. Довгань // Збірник тез доповідей за матеріалами Сьомої Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (25-26 лютого 2010 р.) – Ч.2. – Тернопіль, Видавництво ТНЕУ «Економічна думка». – 2010. – С. 86-87.
13. Довгань Ж. М. Управління зобов'язаннями комерційних банків України / Довгань Ж. М. // Наукові записки Тернопільської академії народного господарства. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. Вип. 9. – Тернопіль: Економічна думка – 2001. – С. 106-109.
14. Довгань, Ж. М. Фінансова стійкість банківської системи України: проблеми оцінки та забезпечення [Текст] монографія / Ж. М. Довгань. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ». – 546 с.
15. Ерухимович И. Л. Ценообразование: учебно-методическое пособие/ И. Л. Ерухимович ; МАУП – 2-е изд., стереот. – К. : МАУП, 1999. – 108 с.
16. Заруба, Ю. О. Обчислення собівартості банківських операцій / Ю. О. Заруба // Банківська справа. – 1998. – № 3. – С. 31-36.
17. Заруба, Ю. Складові цінової політики банку / Ю. Заруба // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 3. – С. 34-38.
18. Іпотечне кредитування: проблеми і перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України // Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70687>.
19. Карачун О. Эффективность и устойчивость финансового положения банков / О. Р. Карачун // Банковский вестник. – 2003. – № 28. – С. 29-38.

20. Карчева Г. Системний аналіз ефективності діяльності банків України / Г. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 11. – С.12-17.
21. Кобушко І. М. Стратегія розвитку інвестиційного ринку: теоретичні засади та вітчизняні реалії : монографія / І. М. Кобушко. – Суми : СумДУ, 2012. – 527 с.
22. Коваленко, В. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
23. Кошевий, М. М. Концепція системи ціноутворення банківської продукції / М. М. Кошевий // Економіст. – 2007. – № 2. – С.72-75.
24. Кошевий, М. М. Цінова стратегія банку / М. М. Кошевий // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України» – Суми, 2006. – Т.16. – С. 151-159.
25. Кубах Т. Г. Переваги та недоліки присутності іноземного капіталу у банківському секторі економіки / Т. Г. Кубах // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 157 – С. 86-89.
26. Ледащева, Т. Н. Многокритеріальний вибор оптимальних стратегій управління в когнитивних системах : дис. ... канд. фізико-математических наук : 05.13.01 «Системний аналіз, управління і обробка інформації (по отраслям)» / Ледащева Татьяна Николаевна. – Москва, 2003. – 103 с.
27. Лепехин Г. Д. Эффективность российского банковского сектора / Г. Д. Лепехин, С. Р. Моисеев // Банковское дело. – 2007. – № 6. – С. 22-27.
28. Липсиц И. В. Коммерческое ценообразование [Текст] : учебник / И. В. Липсиц. – Министерство общего и профессионального образования, Высшая школа экономики (государственный университет). – М. : БЕК, 1997. – 353 с.
29. Липсиц, И. В. Ценообразование и маркетинг в коммерческом банке / И. В. Липсиц. – Москва : Экономистъ, 2004. – 124 с.

30. Литвицький, В. Ребаланс – 2007 / Валерій Литвицький // НБУ. – 2008. – № 5. – С. 3-11.
31. Люкевич, И. Н., Перспективы рубля как резервной валюты / Люкевич И. Н. // Валютное регулирование и валютный контроль. – 2011. – № 3 – С. 13-24.
32. Лютий І.О., Савич В. І., Калівошко О. М. Іпотека: сучасні концепції, тенденції та суперечності розвитку : монографія. – Івано-Франківськ, 2009. – 548 с.
33. Маслак, Н. Г. Ціноутворення на банківські продукти : монографія / Н. Г. Маслак, О. А. Криклій. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 121 с.
34. Мертенс О. Ефективність банківської системи України / О. Мертенс, Д. Урга // Банківська справа. – 1999. – № 6. – С. 29-36.
35. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [Електронний ресурс] : постанова Правління НБУ від 15 березня 2004 р. № 104. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>.
36. Моисеев С. Эффективность российских банков: аналит. отчет / С. Р. Моисеев. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2007.–20 с.
37. Ніколайчук, С. Аналіз стійкості дефіциту поточного рахунку платіжного балансу України / С. Ніколайчук, Н. Шаповаленко // НБУ. – 2010. – № 9. – С. 11-20.
38. Ніколайчук, С. Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу: оцінка прийнятності рівня для України / С. Ніколайчук, Н. Шаповаленко // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 2. – С. 74-88.
39. Осадчий Є. С. Мотиви збільшення іноземного капіталу в банківській системі України / Є. С. Осадчий // Фінанси, облік і аудит. – 2008. – № 12. – С. 104-110.
40. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
41. Пищик, П.В. Регулирование платежного баланса и проблема макроэкономического равновесия / П. В. Пищик // Деньги и кредит. – 2002. – № 8. – С.38-44.

42. Пілявський А. Ефективність витрат українських банків у 2008 році: аналіз стохастичних фронтів / А. Пілявський, О. Вовчак, Ю. Маців // Вісник НБУ. – 2012. – № 5. – С. 30-34.
43. Пістунов І.М. Порядок коректного застосування методу експертних оцінок конкурентноздатності продукції та надійності підприємства : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний розвиток економіки регіону» (22-24 травня 2008 р.), Дніпропетровськ. – Т.ІІ. – Д.: НГУ, 2008. – С. 158-160.
44. Полевой, Д.И. Теоретические основы валютной интеграции на пространстве СНГ: автореф. дис. ... кандидата экономических наук / Д.И. Полевой ; М.: [Б. И.], 2007 – 21 с.
45. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: інструкція, затверджена постановою Правління НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
46. Про природні монополії : закон України від 20 квітня 2000 року № 1682-III // Відомості Верховної Ради України – 2000. – № 30.
47. Рік несправджених житлових надій: огляд ринку іпотечного кредитування за 2011 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт інформаційного порталу «Prostobank.ua» // Режим доступу : http://www.ua.prostobank.ua/zhitlo_v_kredit/statti/rik_nespravdzhenih_zhitlovih_nadiy_oglyad_rinku_ipotechnogo_kredituvannya_za_2011_rik.
48. Роуз Питер С. Банковский менеджмент / С. Роуз Питер ; пер. с англ. со 2-го изд. – М. : Дело, 1997. – 768 с.
49. Сас, Б. Ринок іпотечного кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку [Текст] / Б. Сас, В. Вітюк // Ринок банківських послуг. – 2008. – № 2(15). – С. 143-150.
50. Трубочанін, В. В. Про ціни і ціноутворення промислового підприємства / В. В. Трубочанін // Економіка промисловості. – 2009. – № 4. – С. 134-142.

51. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса / Л. Фестингер. – СПб. : Ювента, 1999. – С. 15-52.
52. Хандруев А. А. Банки с государственным участием: проблемы и перспективы / А. А. Хандруев и др. // М. : Консалтинговая группа «БФИ», 2000. – 120 с.
53. Холт Р. Н. Основы финансового менеджмента / Роберт Н. Холт, пер. с англ. – М. : Дело, 1993. – 321 с.
54. Цацулин А. Н. Ценообразование в системе маркетинга / А. Н. Цацулин. – М. : Филинь, 1997. – 296 с.
55. Черный, Р. Рекапитализация на жестких условиях / Р. Черный // Коммерсантъ. – 2009. – № 70. – С. 5.
56. Чмутова І. М. Капітал підприємства: аналіз, оцінка, інструменти управління та роль банківської системи у його фінансуванні : монографія / І.М. Чмутова // Х.: ФОП «Павленко О.Г.», ВД «ІДЖЕК», 2010. – 480 с.
57. Швандар, К.В. Мировой кризис сквозь призму платежного баланса и конкурентоспособности / К. В. Швандар // Банковское дело. – 2009. – № 5. – С. 54-61.
58. Allen F. What Do Financial Intermediaries Do? / F. Allen // Journal of Banking & Finance. – 2001. – № 25. – P. 271-294.
59. Andrews A. M. State-Owned Banks, Stability, Privatization, and Growth: Practical Policy Decisions in a World Without Empirical Proof // IMF Working Paper № WP/05/10 – 2005. – 35 p.
60. Andrianova S., Demetriades P., Shortland A. Is Government Ownership of Banks Really Harmful to Growth? // University of Leicester Working Paper No. 09/11. – 2009. – 30 p.
61. Barth J.R., Caprio G., Levine R. Banking Systems Around the Globe: Do Regulation and Ownership Affect Performance and Stability? // World Bank Working Paper 2325. – 2000. – 45 p.

62. Beck T., Crivelli J.M., Summerhill W. State bank transformation in Brazil Choices and consequences // Journal of Banking and Finance. – 2005. – № 29. – P. 135-139.
63. Beck T., Levine R. and Loayza N. Finance and the Sources of Growth // Journal of Financial Economics. – 2000. – №58(1-2). – P. 261-300.
64. Berger A. Efficiency of financial institutions: International survey and directions for future research / A. Berger, D. Humphrey // European Journal of Operational Research. – 1997. – №98(2). – P. 175-212.
65. Berger A. Inside the Black Box: What Explains Differences in the Efficiencies of Financial Institutions? / A. Berger, L. Mester // Journal of Banking and Finance. – 1997. – V.21 – P. 895-947.
66. Berger A., Klapper L., Martinez Peria M. S., Zaidi R. (2006). Bank Ownership Type and Banking Relationships // World Bank Policy Research Working Paper 3862. – 2006. – P. 230-239.
67. China Banking Regulatory Commission 2010. Annual Report [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.cbrc.gov.cn/EngdocView.do?docID20110419222D1DDDE39BE80AFFEB3FF789309200>. – Title from the screen.
68. David G Mayes and Vesa Korhonen: The CIS – does the regional hegemon facilitate monetary integration? / Bank of Finland – Discussion Papers 16 – 2007. – P. 73.
69. Demircuc-Kunt A., Huizinga H. Determinants of commercial bank interest margins and profitability: Some international evidence // World Bank Economic Review. – 2000. – №13. – P. 379-408.
70. Demircuc-Kunt A., Maksimovic V. Law, finance and firm growth // Journal of Finance. – 1998. – №53. – P. 2107-2137.
71. Fama, E. Separation of ownership and control / E. Fama, M. Jensen // Journal of Law & Economics. – 1983. – №26. – P. 301-325.
72. Financial Soundness Indicators [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.fsi.imf.org>.

73. Henry, O. Regime switching in the relationship between equity returns and short-term interest rates / O. Henry // *Journal of Banking and Finance*. – 2009. – Vol. 33. – P. 405-414.
74. Higgs Report. – London: The Department of Trade and Industry, 2003 – 24 p.
75. International Financial Statistics – International Monetary Fund. April 2012 – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. вимоги : 90 MHz, 16 MB RAM; Windows 95 (98, XP).
76. Kaplan S. Appointments of outsiders to Japanese boards: determinants and implications for managers / Kaplan S., Minton B. // *Journal of Financial Economics*. – 1994. – № 36. – P. 225-258.
77. Kirkpatrick, G. The corporate governance lessons from the financial crisis / G. Kirkpatrick OECD, Paris, France. – 2009. – 127 p.
78. Korner T., Schnabel I. (2010). Public Ownership of Banks and Economic Growth. The Role of Heterogeneity // *Preprints of the Max Planck Institute for Research on Collective Goods*. – 2010. – 41 p.
79. Leibenstein H. Allocative Efficiency and X-Efficiency / H. Leibenstein // *The American Economic Review*. – 1966. – Vol.56. – P. 392-415.
80. Levy Yeyati E., Micco A., Panizza U. (2004). Should the Government Be in the Banking Business? The Role of State-Owned and Development Banks // *Inter-American Development Bank*. – 2004. – Working Paper 517. – 50 p.
81. Levy Yeyati E., Micco A., Panizza U. (2004). Should the Government Be in the Banking Business? The Role of State-Owned and Development Banks // *Inter-American Development Bank*. – 2004. – Working Paper 517. – 50 p.
82. Lewis W. A. *The Theory of Economic Growth* // Allen & Unwin, London, 1955. – 453 p.
83. Markowitz H. M. *Portfolio selection: efficient diversification of investments* / H. M. Markowitz. – John Wiley & Sons, Inc., New York Chapman & Hall, Limited, London, 1959. – 341 p.
84. Mishkin, F. Preventing financial crises: an international perspective / F. Mishkin // *Manchester School of Economic and Social Studies*. – 1994. – Vol.62. – P.1-40.

85. Mutually assured existence [Electronic resource] / The Economist. – Access mode: http://www.economist.com/node/16078466?story_id=16078466. – Title from the screen.
86. Myrdal G. The Political Element in the Development of Economic Theory // L.: Routledge & Kegan Paul, 1971. – 248 p.
87. National accounts main aggregate database of The Economic Statistics Branch of the United Nations Statistics Division [Electronic resource]. – Access mode: <http://unstats.un.org/unsd/snaama/selbasicFast.asp>.
88. Parasuraman A., Berry L., Zeithaml V. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring customer perceptions of service quality / Journal of Retailing. Vol. 69 (Spring). P. 12-40.
89. Rafael La Porta & Florencio Lopez-De-Silanes & Andrei Shleifer. Government Ownership of Banks // Journal of Finance. – 2002. – Vol. 57(1). – P. 265-301.
90. Rose, Peter S., Hudgins, Sylvia Conway. Bank Management & Financial Services : Seventh Edition / P. S. Rose, S. C. Hudgins // McGraw-Hill College. – 2006. – 733 p.
91. Tobin J. The Theory of Portfolio Selection / J. Tobin // The Theory of Interest Rate. – London : Macmillian and Co, 1965. – P 3-51.
92. Uiboupin J. Effects of Foreign Banks Entry on Bank Performance in the CEE Countries / J. Uiboupin. – Tartu : Tartu University Press, 2004. – 44 p.
93. Visalli, S. The state of global banking – in search of a sustainable model / Stefano Visalli, Charles Roxburgh, Toos Daruvala, Miklos Dietz, Susan Lund, Anna Marrs // McKinsey Annual Review on the banking industry. – McKinsey & Company. – 2011. – 312 p.
94. Walker, D. A Review of Corporate Governance in UK banks and other Financial Industry Entities: Final Recommendations [Electronic resource]. – Access mode: http://www.hm-treasury.gov.uk/walker_review_information.htm.



State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ДОДАТКИ

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"



Додаток А

Таблиця А.1 – Відношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів банків в країнах Європи протягом 2006-2011 рр., % [72]

Країна	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	13,2	12,7	12,9	15,0	15,4	16,0
Бельгія	11,6	11,3	16,4	17,3	19,3	19,1
Болгарія	14,5	13,8	14,9	17,0	17,5	17,7
Великобританія	12,9	12,6	12,9	14,8	15,9	15,8
Греція	12,2	11,2	9,4	11,7	12,2	12,3
Данія	...	10,6	12,4	16,1	16,0	16,5
Естонія	13,2	14,8	18,8	22,2	22,1	23,2
Ірландія	10,9	10,7	10,6	10,9	14,6	19,2
Іспанія	11,9	11,4	11,3	12,2	12,0	11,8
Італія	10,1	10,1	10,4	11,7	12,1	12,8
Кіпр	11,0	12,1	12,5	13,3
Латвія	10,2	11,1	11,8	14,6	14,6	15,1
Литва	10,8	10,9	12,9	14,2	15,6	15,6
Люксембург	15,3	14,3	15,4	19,2	17,4	17,5
Мальта	15,0	14,7	14,6	15,9	15,3	15,6
Нідерланди	11,9	13,2	11,9	14,9	13,9	14,0
Німеччина	12,5	12,9	13,6	14,8	16,1	16,6
Польща	13,2	12,0	11,2	13,3	13,8	13,7
Португалія	11,8	10,4	9,4	10,5	10,8	10,5
Румунія	18,1	13,8	13,8	14,7	14,7	14,2
Словаччина	13,0	12,8	11,1	12,6	12,7	12,6
Словенія	11,0	11,2	11,7	11,6	11,3	11,8
Угорщина	11,0	10,4	12,4	13,9	14,1	14,4
Фінляндія	15,1	15,1	13,6	14,6	14,4	14,7
Франція	10,9	10,2	10,5	12,4	12,7	12,8
Чехія	11,4	11,5	12,3	14,1	15,5	15,7
Швеція	10,0	9,8	10,3	12,7
Середнє значення	12,5	12,1	12,5	14,3	14,7	15,1

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Відношення регулятивного капіталу до сукупних активів банків в країнах Європи протягом 2006-2011 рр., % [72]

Країна	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	5,2	6,5	6,3	7,0	7,5	7,5
Бельгія	3,3	4,1	3,3	4,5	5,0	4,7
Болгарія	7,3	7,7	8,5	10,8	10,5	10,6
Великобританія	6,1	5,5	4,4	5,4	5,4	5,1
Греція	7,0	6,8	4,8	6,5	6,9	6,3
Данія	5,7	6,2	5,5	5,5	5,5	6,5
Естонія	8,4	8,6	8,8	8,7	9,3	10,0
Ірландія	4,5	4,6	4,7	5,4	4,4	6,8
Іспанія	6,4	6,7	5,9	6,4	6,2	6,1
Італія	7,0	7,9	7,6	8,0	9,3	9,4
Кіпр	6,9	4,9	5,9	6,7
Латвія	7,6	7,9	7,3	7,4	7,3	8,1
Литва	7,6	7,9	9,2	7,9	8,9	10,0
Люксембург	5,0	5,0	4,8	5,5	5,2	5,3
Мальта	10,9	10,5	9,6	10,6	10,8	11,2
Нідерланди	3,0	3,3	3,2	4,3	4,4	4,5
Німеччина	4,3	4,3	4,5	4,8	4,3	4,6
Польща	7,8	8,0	7,9	9,0	9,1	...
Португалія	6,6	6,5	5,8	6,5	6,4	6,8
Румунія	12,9	10,7	9,0	8,6	8,9	7,8
Словаччина	7,0	8,0	8,2	9,6	9,7	9,8
Словенія	8,4	8,4	8,4	8,3	8,2	...
Угорщина	9,2	9,4	9,8	10,0
Фінляндія	9,4	7,9	6,2	6,4	5,5	5,3
Франція	4,5	4,1	4,2	4,6	4,4	...
Чехія	6,0	5,7	5,5	6,1	6,5	6,8
Швеція	4,9	4,8	4,7	5,0
Середнє значення	6,7	6,7	6,5	6,9	7,1	7,4

Додаток В

Таблиця В.1– Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі банків країн Європи протягом 2006-2011 рр., % [72]

Країна	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	2,7	2,2	1,9	2,3	2,8	2,7
Бельгія	1,3	1,2	1,7	3,6	2,8	2,8
Болгарія	2,2	2,1	2,5	6,4	11,9	14,9
Великобританія	0,9	0,9	1,6	3,5	4,0	3,9
Греція	5,4	4,5	5,0	7,7	10,4	11,5
Данія	...	0,6	1,2	3,3	4,1	4,4
Естонія	0,2	0,5	1,9	5,2	5,4	4,0
Ірландія	0,7	0,8	2,6	9,0	8,6	9,2
Іспанія	0,7	0,9	2,8	4,1	4,6	5,3
Італія	6,6	5,8	6,3	9,4	10,0	11,0
Кіпр	3,6	4,5	5,6	7,2
Латвія	0,5	0,8	3,6	16,4	19,0	18,4
Литва	1,0	1,0	4,6	19,3	19,7	19,1
Люксембург	0,1	0,4	0,6	0,7	0,2	0,3
Мальта	5,9	5,1	4,8	5,6	7,2	7,3
Нідерланди	1,7	3,2	2,8	2,7
Німеччина	3,4	2,7	2,9	3,2	3,7	...
Польща	7,4	5,2	4,5	8,0	8,8	8,2
Португалія	1,3	1,4	1,8	2,8	3,3	3,2
Румунія	1,8	2,6	2,8	7,9	11,9	13,4
Словаччина	3,2	2,5	2,5	5,3	5,8	5,8
Словенія	2,5	1,8	4,2	5,8	8,2	11,8
Угорщина	2,6	2,3	3,0	6,7	9,8	13,3
Фінляндія	0,2	0,3	0,4	0,6	0,6	0,5
Франція	3,0	2,7	2,8	4,0	3,8	3,7
Чехія	3,6	2,7	2,8	4,6	5,4	5,5
Швеція	0,8	0,6	1,0	2,0	0,8	...
Середнє значення	2,4	2,1	2,8	5,7	6,7	7,6

Додаток Г

Таблиця Г.1 – Резерви до проблемних кредитів у банківських системах країн Європи протягом 2006-2011 рр., % [72]

Країна	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	75,6	76,4	62,4	73,8	70,8	74,8
Бельгія	50,8	41,0	67,0	51,0	53,0	50,0
Болгарія	109,9	100,4	109,0	81,0	74,1	68,7
Великобританія	54,6	...	38,7	41,1	35,4	37,7
Греція	61,8	53,4	48,9	41,5	45,5	45,4
Данія	...	50,4	46,6	55,0	57,0	51,6
Естонія	18,6	14,4	25,4	41,3	44,9	46,2
Ірландія	56,7	49,1	47,2	44,5	61,7	48,7
Іспанія	237,6	193,4	74,0	61,8	65,7	58,1
Італія	46,0	49,4	46,2	40,1	40,5	40,5
Кіпр	67,9	57,6	49,0	47,0
Латвія	116,6	129,8	61,3	57,4	61,6	64,1
Литва	92,5	72,2	26,5	37,1	40,2	33,0
Люксембург
Мальта	20,9	16,0	13,9	13,1	11,7	10,1
Нідерланди
Німеччина	50,0	51,3	48,3	40,9
Польща	68,5	67,3	58,7	52,0	54,2	56,1
Португалія	79,3	74,1	67,7	76,4	74,0	75,1
Румунія	51,4	61,6	60,3	50,6	55,0	58,6
Словаччина	101,7	93,3	66,6	58,4	56,0	55,6
Словенія	84,3	86,4	79,3	75,9	69,4	40,4
Угорщина	57,1	64,8	56,5	59,5	56,9	55,3
Фінляндія
Франція	70,0	63,2	63,6	53,0
Чехія	53,6	60,0	58,1	50,1	48,1	49,6
Швеція	58,0	60,4	47,1	53,7
Середнє значення	73,6	69,8	56,1	53,2	54,0	50,9

Додаток Д

Таблиця Д.1 – Рентабельність активів банків країн Європи протягом 2006-2011 рр., % [72]

Країна	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	0,7	0,8	0,1	0,1	-0,5	0,6
Бельгія	0,7	0,4	-1,3	-0,1	0,5	0,0
Болгарія	2,2	2,4	2,1	1,1	0,9	0,9
Великобританія	0,5	0,4	-0,4	-0,1	0,2	0,1
Греція	0,8	1,0	0,2	0,1	-0,6	-0,3
Данія	...	0,7	0,3	-0,2	0,1	0,0
Естонія	1,7	2,7	1,2	-2,8	0,3	1,5
Ірландія	0,8	0,7	-0,3	-1,6	-3,0	-0,5
Іспанія	1,1	1,1	0,8	0,6	0,5	0,5
Італія	0,8	0,7	0,3	0,2	0,3	0,2
Кіпр	1,0	0,8	0,6	0,8
Латвія	2,1	2,0	0,3	-3,5	-1,6	0,6
Литва	1,8	1,7	1,0	-4,2	-0,3	1,3
Люксембург	0,9	0,8	0,2	0,6	0,7	0,7
Мальта	1,8	1,5	-0,3	2,1	1,4	1,5
Нідерланди	0,4	0,6	-0,4	0,0	0,3	0,1
Німеччина	0,5	0,3	-0,1	0,2	0,4	...
Польща	1,7	1,9	1,5	0,8	1,0	1,1
Португалія	1,3	1,2	0,4	0,4	0,5	0,5
Румунія	1,3	1,0	1,6	0,2	-0,1	0,1
Словаччина	1,3	1,0	1,2	0,6	1,2	1,6
Словенія	1,3	1,4	0,7	0,3	-0,2	-0,9
Угорщина	1,5	1,2	1,2	0,6	0,1	0,7
Фінляндія	1,4	1,4	0,8	0,6	0,5	0,6
Франція	0,6	0,4	0,0	0,4	0,6	0,6
Чехія	1,2	1,3	1,2	1,5	1,3	1,3
Швеція	0,8	0,8	0,6	0,2	0,4	0,6
Середнє значення	1,1	1,1	0,5	0,0	0,2	0,5

Додаток Е

Таблиця Е.1 – Динаміка ROE за банківськими системами країн Європи протягом 2006-2011 рр., % [72]

Країна	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Австрія	16,9	17,0	2,6	1,5	7,9	9,4
Бельгія	21,4	13,3	-35,7	-2,5	10,6	0,7
Болгарія	25,0	24,8	23,1	10,2	7,9	7,9
Великобританія	8,9	6,2	-10,3	-2,6	3,9	1,7
Греція	12,7	14,8	3,1	-1,7	-8,7	-3,9
Данія	...	16,1	7,0	-3,2	0,0	0,2
Естонія	19,2	30,2	13,4	-24,6	2,1	2,9
Ірландія	19,1	16,4	-8,0	40,6	-66,5	-8,6
Іспанія	19,8	19,6	12,6	9,2	7,9	7,5
Італія	14,3	12,8	4,5	3,8	3,7	2,2
Кіпр	14,5	14,0	11,0	12,2
Латвія	25,6	24,3	4,6	-41,6	-20,4	7,7
Литва	20,3	25,9	13,5	-48,4	-4,7	15,3
Люксембург	22,1	20,4	5,5	11,5	13,0	14,0
Мальта	15,4	14,1	-3,4	20,3	12,7	13,5
Нідерланди	15,4	18,7	-12,5	-0,4	7,1	11,5
Німеччина	11,9	6,5	-2,5	5,0	8,8	...
Польща	22,2	24,9	20,4	10,6	12,5	13,4
Португалія	19,9	18,7	5,6	7,3	7,5	7,6
Румунія	10,2	9,4	17,0	2,9	-1,0	0,6
Словаччина	16,6	16,6	15,4	6,7	12,6	14,5
Словенія	15,1	16,3	8,1	3,9	-2,2	-11,7
Угорщина	23,8	18,4	16,7	8,3	1,2	9,1
Фінляндія	14,4	18,0	12,1	10,0	9,2	11,2
Франція	14,0	9,8	3,6	7,2	12,0	13,1
Чехія	22,5	24,4	21,7	25,8	21,8	19,8
Швеція	21,0	19,7	14,3	5,1	10,5	11,9
Середнє значення	17,9	17,6	6,2	0,1	3,0	7,1

Додаток Ж

Таблиця Ж.1 – Коефіцієнти кореляції частки активів іноземних банків з індикаторами фінансової стійкості країн Європи протягом 2007-2011 рр., % [авторський розрахунок]

Країна	Коефіцієнт кореляції частки активів іноземних банків з індикаторами фінансової стійкості					
	H2	H3	Частка проблемних кредитів	Резерви до проблемних кредитів	ROA	ROE
Австрія	-87,21	-87,99	-83,19	68,39	-18,74	0,41
Бельгія	80,37	83,96	97,58	12,70	41,24	36,22
Болгарія	-58,50	-42,74	-88,29	73,76	57,44	59,05
Великобританія	98,85	42,38	95,45	29,96	32,43	45,55
Греція	-78,45	-40,93	-98,65	50,94	80,40	79,16
Данія	1,21	-81,32	-12,42	45,70	-19,87	-19,43
Естонія	-92,81	-77,51	-75,94	-89,77	32,43	55,59
Ірландія	2,89	2,66	16,51	-4,01	-27,33	-28,46
Іспанія	-72,49	38,26	-96,19	75,38	95,12	92,12
Італія	-56,05	-38,21	-56,22	70,07	87,47	92,46
Кіпр	6,97	-89,01	-15,13	-23,09	-69,35	-28,62
Латвія	-69,42	-53,07	-71,01	13,73	-4,87	-3,18
Литва	70,09	17,31	85,06	-9,71	-39,07	-42,36
Люксембург	48,29	62,39	-75,49	0,00	73,56	42,85
Мальта	-99,13	-74,58	-60,34	66,77	-75,80	-75,17
Нідерланди	8,55	-33,95	30,71	0,00	86,95	83,44
Німеччина	11,58	70,50	18,83	-70,48	-67,19	-63,00
Польща	-87,81	-74,25	-79,72	23,87	40,55	49,57
Португалія	60,32	56,33	-20,20	49,73	88,50	89,12
Румунія	-82,77	39,98	-82,61	65,15	98,78	98,85
Словаччина	11,78	47,10	45,35	-40,96	73,94	17,28
Словенія	-48,83	13,44	-76,33	91,38	70,38	73,36
Угорщина	-22,15	38,21	9,42	-20,11	14,66	14,33
Фінляндія	-30,98	-98,33	67,57	0,00	-86,62	-80,62
Франція	-73,09	-72,90	-72,57	42,88	-7,95	3,24
Чехія	-49,74	-32,33	-55,78	69,88	-64,70	-39,12
Швеція	-91,35	-61,02	-95,96	55,25	82,12	81,55

Додаток К

Таблиця К.1 – Резидентність іноземного капіталу в структурі капіталу українських банків [40]

Назва банку	Власники істотної участі	Участь у статутному капіталі, %		Резидентність інвесторів
		пряма	опосередкована	
ПАТ “БАНК РЕНЕСАНС КАПІТАЛ”	СКМ ФАЙНЕНШЛ ОВЕРСІЗ ЛІМІТЕД (SCM FINANCIAL OVERSEAS LIMITED)	100,0000	0,0000	Кіпр
ПАТ “Альфа-Банк”	“Ей-Бі-Ейч Юкрейн Лімітед”	80,1013	0,0000	Кіпр
	Відкрите акціонерне товариство “Альфа-Банк”	19,8986	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “ВТБ Банк”	Банк ВТБ (Відкрите акціонерне товариство)	99,9737	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “ДОЧІРНІЙ БАНК СБЕРБАНКУ РОСІЇ”	Відкрите Акціонерне Товариство “СБЕРБАНК РОСІЇ”	100,0000	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “БМ Банк”	Акціонерний комерційний банк “Банк Москви” (ВАТ)	99,9300	0,0700	Російська Федерація
ПАТ “ЕНЕРГОБАНК”	Закрите акціонерне товариство “Національна Резервна Корпорація”	97,0971	2,3128	Російська Федерація
ПАТ “Банк Петрокоммерц-Україна”	Відкрите акціонерне товариство Коммерційний банк “Петрокоммерц”	90,0616	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “Банк Руский Стандарт”	Закрите Акціонерне Товариство “Банк Русский Стандарт”	100,0000	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “АКЦІОНЕРНИЙ БАНК “РАДАБАНК”	Общество с ограниченной ответственностью “Финансовая группа “Вэб-инвест”	90,0000	0,0000	Російська Федерація
ПАТ “Райффайзен Банк Аваль”	Райффайзен Інтернаціональ Банк-Холдінг АГ	96,1800	0,0000	Австрія
ПАТ “Ерсте Банк”	EGV Secs Holding GmbH/ І.Джи.Бі Сепс Холдінг ГмбХ	99,9999	0,0000	Австрія
ПАТ “ФОЛЬКСБАНК”	Volksbank International AG (Фольксбанк Інтернаціональ АГ)	99,9127	0,0000	Австрія
ПАТ “УкрСиббанк”	BNP Paribas S.A.	99,9995	0,0000	Франція
ПАТ “УніКредит Банк”	Банк Польська Каса Опіки Акціонерне товариство	100,0000	0,0000	Польща
ПАТ “ІНТЕЗА БАНК”	ІНТЕЗА САНПАОЛО СПА (INTESA SANPAOLO SPA)	100,0000	0,0000	Італія
ПАТ “ОІН Банк”	ВАТ “Центральна Ощадна Каса і Комерційний Банк”	100	0,0000	Угорщина
ПАТ “Комерційний банк “НАДРА”	NOVARTIK TRADING LIMITED	60,9967	0,0000	Кіпр
	MANMADE ENTERPRISES LIMITED	30,7406	0,0000	
ПАТ “ФОРУМ”	Комерцбанк Холдинг АГ	94,5219	0,0000	Німеччина
ПАТ “Сведбанк”	Swedbank AB (publ)	99,9998	0,0000	Швеція

Додаток Л

Таблиця Л.1 – Результати подвійного пошуку критичних рівнів іноземного капіталу в банківській системі України

k	a_k	b_k	λ_k	μ_k	$f(\lambda_k)$	$f(\mu_k)$
1	0,00	100,00	46,77	53,23	26,986	22,831
2	0,00	53,23	23,39	29,85	37,737	33,928
3	0,00	29,85	11,69	18,15	48,867	42,065
4	0,00	18,15	5,85	12,31	54,182	48,183
5	0,00	12,31	2,92	9,38	52,475	51,376
6	0,00	9,38	1,46	7,92	45,901	52,791
7	1,46	9,38	2,19	8,65	50,203	52,111
8	2,19	9,38	2,56	9,02	51,514	51,749
9	2,56	9,38	2,74	9,20	52,032	51,564
10	2,56	9,20	2,65	9,11	51,783	51,657
11	2,56	9,11	2,60	9,06	51,651	51,703
12	2,60	9,11	2,63	9,09	51,717	51,680
13	2,60	9,09	2,61	9,07	51,684	51,691
14	2,61	9,09	2,62	9,08	51,701	51,686
15	2,61	9,08	2,62	9,08	51,693	51,688
16	2,61	9,08	2,62	9,08	51,688	51,690
17	2,62	9,08	2,62	9,08	51,690	51,689
18	2,62	9,08	2,62	9,08	51,689	51,690
19	2,62	9,08	2,62	9,08	51,690	51,689
20	2,62	9,08	2,62	9,08	51,690	51,689
21	2,62	9,08	2,62	9,08	51,690	51,690
22	2,62	9,08	2,62	9,08	51,689	51,690
23	2,62	9,08	2,62	9,08	51,690	51,690
24...35	2,62	9,08	2,62	9,08	51,690	51,690

Додаток М

Таблиця 1 – Узагальнені результати дослідження стабілізаційної функції державних банків в економіці

Змінні та їх статистичні характеристики	Коефіцієнти залежності обсягів кредитів в економіку країни від відповідних незалежних змінних			
	Рівняння 1	Рівняння 2	Рівняння 3	Рівняння 4
Логарифм кредитів	1,002*** (0.000)	0,998*** (0.000)	0,994*** (0.000)	0,991*** (0.000)
Темп зростання ВВП на душу населення	0.020*** (0.000)	0.020*** (0.000)	0.017*** (0.000)	0.017*** (0.000)
Фіктивна змінна, що визначає участь держави в капіталі банків (Фіктивна змінна державних банків дорівнює 1, якщо банк знаходиться в державній власності)	0.047** (0.022)	0.054** (0.037)	0.053*** (0.006)	0.059*** (0.002)
Темп зростання ВВП на душу населення * Фіктивну змінну, що визначає участь держави в капіталі банків	-0.013*** (0.000)	-0.014*** (0.000)	-0.011*** (0.000)	-0.011*** (0.001)
Ефективність уряду (індекс якості державних послуг)			-0.050 (0.120)	-0.048 (0.161)
Темп зростання ВВП на душу населення * Фіктивну змінну, що визначає участь держави в капіталі банків * Ефективність уряду			-0.005** (0.027)	-0.004 (0.105)
Активи (логарифм від загального обсягу активів в константах 2000 доларів США)	-0.007 (0.508)	-0.003 (0.806)	-0.001 (0.947)	0.001 (0.869)
Капітал до Активів	0.069 (0.350)	0.040 (0.778)	-0.018 (0.797)	-0.034 (0.658)
Кредити до Активів		-0.080 (0.375)		-0.055 (0.115)
Ліквідність (відношення ліквідних активів до загальної суми активів)		0.045 (0.772)		0.018 (0.681)
Депозити до зобов'язань		0.041 (0.453)		0.025 (0.278)
Кооперативні банки (фіктивна змінна, яка дорівнює 1, якщо банк є кооперативним, та 0 – в протилежному випадку)		0.048** (0.013)		0.053*** (0.001)
Іпотечні банки (фіктивна змінна, яка дорівнює 1, якщо банк є іпотечним, та 0 – в протилежному випадку)		0.012 (0.583)		0.013 (0.545)
Ощадні банки (фіктивна змінна, яка дорівнює 1, якщо банк є ощадним, та 0 – в протилежному випадку)		0.026 (0.232)		0.010 (0.497)
ВВП на душу населення (в тисячах констант 2000 доларів США в постійних цінах)	-0.001** (0.022)	-0.001 (0.369)	0.001 (0.618)	0.001 (0.642)
Інфляція (швидкість зміни дефлятора ВВП)	-0.004*** (0.000)	-0.004*** (0.010)	-0.005*** (0.000)	-0.004*** (0.000)
Кількість спостережень	6181	6081	5218	5132
Кількість банків	1633	1609	1506	1483
Кількість інструментів	272	278	352	358
AR тест	0.508	0.611	0.933	0.841
OIR тест р-значущості Хансена	0.200	0.269	0.818	0.847

Всі регресійні рівняння проаналізовано з використанням двохступінчастої системи GMM оцінки з Windmeijer корекції. Р-значення для стандартних помилок наведено в дужках. *, **, *** позначають значущість на 10%, 5% та 1%

Додаток Н

Таблиця Н.1 – Результати аналізу впливу участі держави в банківській системі на розвиток економіки країн, де система банків з державною участю побудована за моделлю 1

Залежні змінні	Незалежні Змінні						
	GB70	Зареєстрований ВВП на душу населення в 1960	Початковий обсяг кредитів домогосподарствам до ВВП	Початковий обсяг ліквідних кредитних зобов'язань до ВВП	Початковий обсяг комерційних банківських активів до загальних активів	Початкова капіталізація фондової біржі до ВВП	Скоректоване значення R ²
Частина 1: Фінансовий розвиток							
Приріст кредитів домогосподарствам до ВВП	-0.0394 ^a (0.0107)	-0.0006 (0.0043)	-0.058 ^a (0.0187)				0.2111 [82]
Приріст ліквідних зобов'язань до ВВП	-0.0138 ^c (0.0079)	-0.0015 (0.0028)		-0.470 ^a (0.0147)			0.2475 [82]
Приріст активів комерційних банків до загальних активів	-0.0050 (0.0048)	0.0041 ^c (0.0022)			-0.0741 ^a (0.0178)		0.4456 [82]
Приріст капіталізації фондової біржі до ВВП	0.0071 (0.0341)	-0.0338 ^b (0.0148)				-0.0760 ^a (0.0254)	0.2880 [47]
Зміна в капіталізації фондової біржі до ВВП	-0.5306 ^a (0.1620)	-0.0305 (0.0411)				-0.1000 (0.3382)	0.1910 [67]
Частина 2: Доступ до кредитних ресурсів							
Приватні вимоги-вимоги фірм, що не входять в 20 найбільших до ВВП	-0.3153 ^c (0.1749)	-0.0231 (0.0595)	0.6118 ^c (0.3121)				0.3551 [32]
Доступність позик	-0.5787 ^b (0.2629)	0.5152 ^a (0.0914)	0.2772 (0.2714)				0.4810 [54]
Частина 3: Ефективність банківської системи							
Змінні витрати банків до загальних активів	0.0232 ^a (0.0067)	-0.0012 (0.0026)	-0.0134 (0.0107)				0.1856 [79]
Вплив процентної ставки	22.2802 ^a 7.2241)	4.1503 (4.1113)	-27.6439 ^c (14.4694)				0.1539 [58]
Частина 4: Фінансова стійкість							
Фінансова стійкість банків	-1.2416 ^b (0.5205)	0.7522 ^a (0.1564)	0.3818 (0.4794)				0.4387 [54]
Рівень інфляції	0.1198 ^a 0.0363)	0.0095 (0.0146)	-0.0719 (0.0477)				0.1537 [68]
Частина 5: Ринок капіталу							
Капіталізація фондової біржі в 1995	-0.7411 ^a (0.2058)	0.0089 (0.0422)					0.2570 [70]
Капіталізація фондової біржі в 1995	-0.5409 ^a (0.1762)	-0.0343 (0.0438)				0.9011 ^a (0.3404)	0.5036 [62]



Таблиця Н.2 – Регресійні рівняння залежності показників економічного зростання та участі держави в банківській системі для різних країн світу, в яких система банків з державною участю побудована за моделлю 1

Залежні змінні	Незалежні змінні							
	GB70	Зареєстрований ВВП на душу населення	Початковий обсяг кредитів домогосподарствам до ВВП	Початковий обсяг ліквідних кредитних зобов'язань до ВВП	Початковий обсяг комерційних банківських активів до загальних активів	Початкова капіталізація фондової біржі до ВВП	Середньорічне значення	Скореговане значення R ²
ВВП на душу населення у 1960-1995рр.	-0.0235 ^a (0.0077)	-0.0065 ^b (0.0032)						0.1240 [85]
ВВП на душу населення у 1960-1995рр.	-0.0199 ^a (0.0071)	-0.0160 ^a (0.0033)					0.0061 ^a (0.0013)	0.3403 [85]
ВВП на душу населення у 1960-1995рр.	-0.0171 ^b (0.0072)	-0.0175 ^a (0.0030)	0.0302 ^a (0.0103)				0.0055 ^a (0.0012)	0.4168 [82]
ВВП на душу населення у 1960-1995рр.	-0.0152 ^c (0.0079)	-0.0166 ^a (0.0032)		0.0198 ^a (0.0086)			0.0057 ^a (0.0013)	0.3835 [82]
ВВП на душу населення у 1960-1995рр.	-0.0180 ^b (0.0084)	-0.0160 ^a (0.0037)			0.0026 (0.0136)		0.0062 ^a (0.0014)	0.3216 [83]
ВВП на душу населення у 1960-1995рр.	-0.0160 ^c (0.0082)	-0.0134 ^a (0.0034)				0.0146 ^b (0.0014)	0.0050 ^a (0.0014)	0.3028 [75]
ВВП на душу населення у 1960-1995рр.	-0.0140 ^c (0.0083)	-0.0151 ^a (0.0032)	0.0263 ^b (0.0105)			0.0107 (0.0084)	0.0047 ^a (0.0013)	0.3671 [73]

a – значимість на рівні 1%; b – значимість на рівні 5%; c – значимість на рівні 10%. Стандартні помилки наведено в дужках.



Додаток II

Таблиця П.1 – Вихідні дані для формалізації впливу державного капіталу в банківській системі Китаю на темпи економічного розвитку

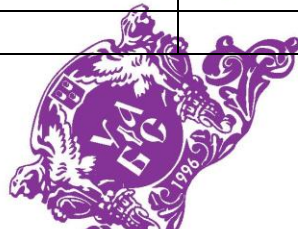
Показники	Роки							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Прямі іноземні інвестиції (чисті притоки), у % до ВВП	2,868855	2,844026841	5,193324989	4,57369268	4,580689	3,873382134	2,288292127	3,120813164
Прямі іноземні інвестиції (чисті відтоки)), у % до ВВП	0,000731	0,101642549	0,60833668	0,8821464	0,490971	1,254852806	0,879337424	0,977207847
Загальні активи банківської системи, у 100 млн. юаней КНР	276,584	315,99	374,697	439,5	531,16	631,515	795,146	953,053
Експорт товарів та послуг), у % до ВВП	29,55609	33,95173	37,08125479	39,13381	38,4139814	34,97951	26,71271	29,54881065
Активи державних банків, у 100 млн. юаней КНР	181,759	203,94	239,333	277,096	327,781	382,205	477,454	545,464
Частка активів державних банків в активах банківської системи, %	65,71	64,54	63,88	63,05	61,38	60,35	60,04	57,23
Темп зростання ВВП, %	10	10,1	11,3	12,7	14,2	9,6	9,2	10,4
Дефлятор ВВП, %	2,611546	6,912815691	3,929750715	3,78555034	7,601971	7,797851283	-0,59334225	6,684109668
ВВП на душу населення в поточних цінах в дол. США	1273,641	1490,380056	1731,125235	2069,34363	2651,26	3413,588661	3748,934494	4431,390175
Індекс реального обмінного курсу (2005 = 100)	103,322472	100,542495	100	101,566654	105,575787	115,28571	119,195673	118,654011



Продовження додатку П

Таблиця П.2 – Узагальнені результати авторського дослідження впливу державного капіталу в банківській системі Китаю на темпи економічного розвитку (у дужках наведена стандартна похибка)

Незалежні змінні	Залежні змінні								
	ВВП на душу населення			Темп зростання ВВП			Частка експорту у ВВП		
	Коефіцієнт при незалежній змінній	t-статистика	Ймовірність отримання випадкового результату	Коефіцієнт при незалежній змінній	t-статистика	Ймовірність отримання випадкового результату	Коефіцієнт при незалежній змінній	t-статистика	Ймовірність отримання випадкового результату
Активи державних банків	8,002389 (0,188248)	42,50989	0,0000	0,024521 (0,008041)	3,049358	0,0555			
Обсяги експорту				0,157011 (0,056479)	2,779994	0,0690			
Часка активів державних банків в активах банківської системи							0,316433 (0,048994)	6,458596	0,0007
Прямі іноземні інвестиції (чисті притоки)							3,827545 (0,801593)	4,774925	0,0031
Кількість спостережень	8			5			8		
Період досліджень	2003-2010 рр.			2006-2010 рр.			2003-2010 рр.		
Коефіцієнт детермінації	0,973839			0,914785			0,808449		
Скоригований коефіцієнт детермінації	0,973839			0,886380			0,776524		
Стандартна помилка регресії	187,0868			0,604203			2,174436		
Сума залишкових квадратів	245010,3			1,095184			28,36904		
Критерій Акаїке	13,41749			2,119362			4,603734		
Критерій Шварца	13,42742			1,963137			4,623594		
Критерій Дарбіна-Ватсона	1,403434			1,343619			2,907218		



Додаток Р

Таблиця Р.1 – Узагальнення науково-методичних підходів до оцінювання ефективності роботи банків

Підхід	Сутність	Переваги	Недоліки
Коефіцієнтний	розрахунок сукупності відносних показників – фінансових коефіцієнтів, що відображають різні аспекти діяльності банку	<ul style="list-style-type: none"> – оперативність; – простота розрахунків; – інформаційна місткість 	<ul style="list-style-type: none"> – ретроспективність оцінки; – відсутність обґрунтованої бази порівняння для отриманих значень; – складність отримання інтегральної оцінки щодо її рівня та визначення тенденції зміни
Аналітичний	дослідження залежностей та взаємозв'язків між різними сторонами діяльності банку	– можливість виявлення релевантних факторів впливу на ефективність	<ul style="list-style-type: none"> – обмежена кількість факторів впливу; – складність отримання комплексної оцінки
Граничний	визначення відхилення фактичного рівня від потенційного	– визначення потенційних можливостей та резервів підвищення ефективності	<ul style="list-style-type: none"> – трудомісткість розрахунку; – присутність статистичних помилок та викривлення даних
Рейтинговий	узагальнення та зведення сукупності показників діяльності банку до єдиної характеристики	– комплексність за рахунок врахування основних сторін діяльності банку	<ul style="list-style-type: none"> – складність обґрунтування шкали оцінювання; – наявність кореляції між показниками основних сторін діяльності
Вартісний	аналіз та прогноз грошових потоків від здійснення банківської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – перспективний характер оцінки; – широкі можливості використання результатів оцінки 	<ul style="list-style-type: none"> – трудомісткість розрахунку; – складність використання в умовах відсутності необхідної ринкової інформації



Додаток С

Основні компоненти забезпечення належного рівня контролю незалежними членами ради банку

Структура матеріальних стимулів незалежного директора			Розмір матеріальних стимулів, тис. дол. США			Зміни після кризи	Практика «Плата за присутність»		
			середньому	Min.	Max.				
Англосаксонські банки	За головування:	у раді директорів	-	-	-	Директори мають відносно вищий розмір матеріальних стимулів в абсолютному вираженні; Кількість готівки у структурі зменшилася; Вводяться відстрочки виплат та затримки для оцінки результатів діяльності банків; Institutional environment tends to implement changes	використовується		
		у комітеті з аудиту	72,5	46,0	99,0				
		у інших комітетах	36,7	25,3	48,0				
	За членство:	у раді директорів	-	-	-				
у комітеті з аудиту		35,0	27,0	43,0					
у інших комітетах		29,3	23,5	35,0					
За засідання	1,8 (не залежить від події)								
Європейські банки	За головування:	у раді директорів	-	-	-			Регулювання даної сфери зазнало змін та стало суворішим; Суттєвих змін у кількісних показниках за останні 5 років не виявлено	використовується
		у комітеті з аудиту	43,4	29,3	84,7				
		у інших комітетах	22,4	12,2	32,5				
	За членство:	у раді директорів	36,9	5,0	68,8				
		у виконавчому комітеті	19,0	10,1	28,0				
		у комітеті з аудиту	22,3	2,2	42,4				
	За засідання:	у інших комітетах	11,4	6,5	16,4				
		у раді директорів	4,9	0,3	9,4				
		у виконавчому комітеті	1,5	0,3	2,6				
		у комітеті з аудиту	2,4	0,3	4,4				
		у інших комітетах	2,2	1,3	3,0				
Азійські банки	За головування:	у раді директорів	39,7	39,6	39,8	Абсолютне вираження розміру стимулів зростає; Менш гнучка система матеріальних стимулів все ще присутня;	використовується		
		у комітеті з аудиту	18,8	13,37	27,61				
		у інших комітетах	10,0	8,0	12,0				
	За членство:	у раді директорів	37,0	26,5	55,2				
		у комітеті з аудиту	12,2	8,0	18,4				
		у інших комітетах	6,6	5,3	7,9				
	За засідання:	у раді директорів	-	-	-				
		у комітеті з аудиту	0,3	0,3	0,3				
		у інших комітетах	0,3	0,3	0,3				



Додаток Т

Порівняльні характеристики методів ціноутворення

Таблиця Т.1 – На депозитні банківські послуги

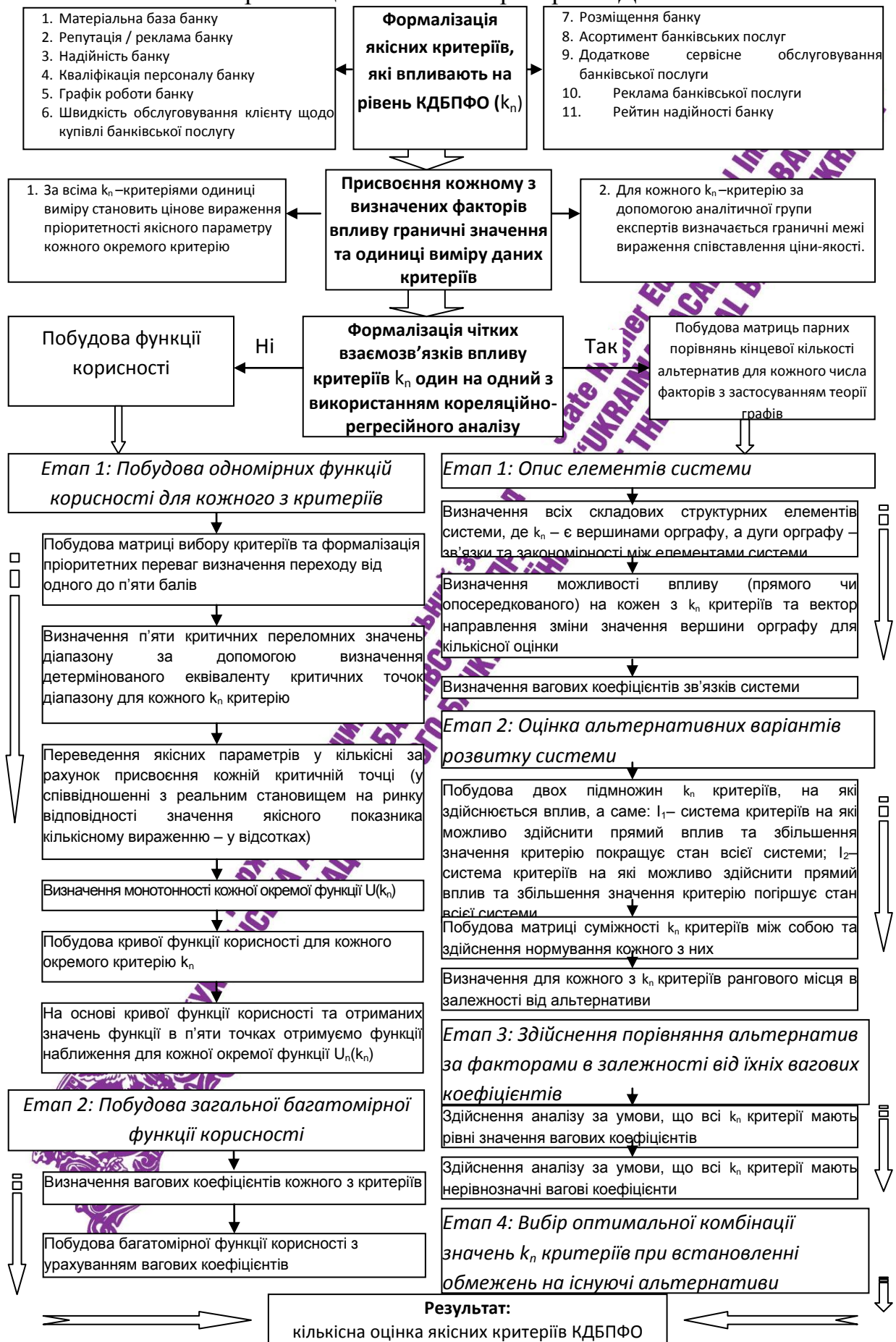
Метод	Зміст та мета методу	Переваги методу	Недоліки методу
Маржинальний аналіз	Для ціноутворення визначають ставку маржинальних витрат, пов'язаних з переходом від одного рівня депозитних ставок до іншого, та порівнюють її з додатковими доходами, які одержить банк від кредитів, наданих за рахунок знову залучених депозитів. Мета – максимізація прибутку банку.	- визначення максимально вигідної ставки за депозитами. - визначення оптимальних обсягів розширення масштабів своїх операцій.	- даний метод є дуже трудомістким; - не враховує ринкову кон'юнктуру та конкурентне оточення
Ціноутворення на депозити з метою захоплення ринку	Встановлення завищеної відсоткової ставки по депозитах, яке дасть змогу залучити нових клієнтів, доходи від яких по інших банківських послугах перекриють додаткові витрати по залученню коштів. Мета – залучення якомога більшої кількості споживачів послуг.	- швидкий розрахунок та не є дуже трудомістким; - дає змогу нарощувати власну частку ринку банківських послуг	- не враховує витрат пов'язаних із додатковим залученням ресурсів; - компенсація високих витрат по депозиту іншими доходами від клієнта носить імовірнісний характер
Умовне ціноутворення на банківські послуги	Плата за ведення депозитного рахунку (а іноді й інші послуги, що надаються банком даному клієнту) ставиться в залежність від величини балансу по його депозитному рахунку. Мета – мати у розпорядженні якомога більший обсяг ресурсів.	- утримання значного обсягу депозитних ресурсів; - дослідження груп клієнтів, визначення особливостей формування ними прибутку	- потребує додаткових облікових процедур для визначення ціни;
Престижно-цільове ціноутворення	Впровадження пільгових умов для цільових груп клієнтів, та встановлення дискримінаційних цін по відношенню до малоприбуткових клієнтів. Мета – залучення цільових груп клієнтів для підвищення прибутковості операцій банку.	- можливість залучення цільових груп клієнтів зі значними потребами в послугах. - відсіювання нерентабельних клієнтів	- ігнорування факторів собівартості надаваних послуг.
Ціноутворення на депозити в контексті партнерства	Встановлення більш прийнятних цін для клієнтів, які користуються певним набором послуг даного банку, а не однією послугою. Мета – утримання власної частки ринку банківських послуг та спонукання клієнтів обслуговуватися виключно в даному банку	- збереження власних клієнтів від конкурентів; - розширення спектру власних послуг серед вже завойованих клієнтів	- ігнорування витратної складової ціноутворення; - частіше за все даний метод веде не до пошуку нових клієнтів, а лише до роботи з уже існуючими.

Таблиця Т.2 – На кредитні банківські послуги

Метод	Зміст та мета методу	Переваги методу	Недоліки методу
Витратний метод	Розрахункова ціна кредитних коштів розраховується як сума плати за ризик, витрат по наданню кредиту і прибутку від їх надання. Мета – максимізація прибутку банку.	дозволяє розрахувати індивідуальну ціну для кожного окремого кредиту виходячи з його ризикованості і витратності для банку.	- враховується лише інтереси банку, а інтереси клієнтів залишаються поза увагою, - є трудомістким у використанні
Метод плаваючої базової ставки («базова ставка плюс» та «кратна базова ставка»)	Величина базової ставки по кредиту погоджується з поточною прибутковістю по найбільш короткострокових ринкових цінних паперах. Мета – самострахування банку від загальноекономічних ризиків.	- є пріоритетним для використання в умовах високої економічної нестабільності й інфляції	- даний метод ціноутворення, як правило передбачає зростання кредитної ставки, що негативно сприймається клієнтами банку.
Метод ціноутворення «нижче базової ставки»	Ціну кредитних коштів визначають мінімальна ставка по кредиту і націнка для покриття витрат, ризику і прибутку. Мета – залучення великих клієнтів та укладення з ними короткострокових кредитів.	- є вигідним для клієнтів які укладають з банком короткострокові кредитні угоди	- не сприяє отриманню банком великих прибутків.
Метод цінового лідерства	Розмір кредитних ставок визначається виходячи зі ставок провідного банку. Мета – недопущення банкрутства банків через надмірне зменшення ставки по кредиту	- не потребує суттєвих трудових і майнових витрат; - зручний для використання у дрібних і середніх банках, які не можуть правильно розрахувати ідеальну ціну на кредитні кошти	дозволяє встановити ціну на кредитні ресурси лише на приблизному рівні, без врахування реальних витрат з надання та ризиків
Метод ціноутворення з максимальною процентною ставкою (модель «кепі»)	Ціна кредитних коштів включає плаваючу ставку по кредиту + вартість страхування клієнта від підвищення плаваючої кредитної ставки понад ліміту обумовленого банком. Мета – страхування кредитів від зростання кредитної ставки.	- даний метод є вигідним для позичальника, тому що знімає з нього ризик подорожчання кредитних ресурсів понад гранично прийнятний рівень.	- вимагає від банку значних фінансових та трудових затрат по прогнозуванню можливих масштабів росту базової ставки в перспективі, або використання певних способів страхування процентних ризиків

Додаток У

Алгоритм оцінки якісних критеріїв КДБПФО



Додаток Ф

Якісні критерії, які впливають на рівень конкурентоспроможності депозитних банківських послуг для фізичних осіб

№	Назва критерію	Економічна сутність	Об'єкт аналізу
1	Матеріальна база банку	активи (матеріальні, речові елементи та «засоби виробництва» банківських послуг), які знаходяться на балансі банку та використовуються на всіх етапах управління КДБПФО	- оновлюваність оргтехніки, яка використовується при обслуговуванні споживача даної банківської послуги, -зовнішній та внутрішній вид будівлі, де знаходиться банк
2	Кваліфікація персоналу банку	рівень професійної підготовки персоналу банку	-зовнішній вигляд персоналу; -рівень кваліфікації персоналу; -швидкість роботи персоналу
3	Швидкість обслуговування клієнта	часовий лаг, який витрачається на обслуговування клієнта з приводу купівлі-продажу банківської послуги	-наявність/відсутність черг; -постійна робота всіх кас в банку
4	Графік роботи банку	проміжок часу, який визначає початок та кінець роботи банку на кожний день календарного місяця, а також вихідні дні з врахуванням обідніх та технічних перерв	-час відкриття банку -час припинення роботи банку -операційний час роботи банку -наявність перерв (технічних, обідніх)
5	Розміщення банку	фізичні характеристики розташування банку, які дають можливість споживачу скористатися запропонованими банківськими послугами	-наявність банку або відділень в різних зонах міста; -наявність розгалуженої системи банкоматів
6	Рейтинг банку	метод порівняльної оцінки діяльності кількох банків	-оцінка рейтингу банку за глобальною шкалою Moody's
7	Репутація банку	цінні нематеріальні активи, що накопичуються роками бездоганної діяльності банку	-впізнаваність логотипу банку; -рівень довіри до банку; -рівень впізнання інформаційних матеріалів банку та відношення до них
8	Надійність банку	здатність розрахуватися за своїми зобов'язаннями в зазначений термін та в необхідному обсязі	-виконання зобов'язань банку точно в термін; -виконання зобов'язань банку у встановлених; обсягах -оцінка рівня стабільності банку
9	Реклама банківської послуги	засіб інформування про банківську послугу, яку надає банк	наявність різних засобів просування банківської послуги, а саме: -реклама на місцях продажу; -реклама в Інтернеті; -реклама в інших ЗМІ тощо
10	Асортимент банківських послуг	набір різних груп банківських послуг, об'єднані за споживчою ознакою, які реалізуються банком	-оцінка диференціації асортиментного ряду банківських послуг; -поява нових модифікацій банківських послуг
11	Додаткове сервісне обслуговування	набір додаткових банківських послуг (операцій), які споживачеві надає банк на безоплатній основі	-використання інтернет-банкінгу; -наявність послуги смс-повідомлення -використання нефінансових інструментів підвищення рівня комфортності клієнта